

T.C.
ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI
TÜRKİYE İŞ KURUMU GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

**İSTİHDAM BOYUTUYLA KÜMELENME
YAKLAŞIMI VE TÜRKİYE İŞ KURUMU
ETKİLEŞİMİ**

Ezgi YILDIZ
İstihdam Uzman Yardımcısı

Ankara 2014

T.C.
ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI
TÜRKİYE İŞ KURUMU GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

**İSTİHDAM BOYUTUYLA KÜMELENME
YAKLAŞIMI VE TÜRKİYE İŞ KURUMU
ETKİLEŞİMİ**
(Uzmanlık Tezi)

Ezgi YILDIZ
İstihdam Uzman Yardımcısı

Tez Danışmanı
Mehmet BAYHAN
İstihdam Uzmanı

Ankara 2014
KABUL SAYFASI

TÜRKİYE İŞ KURUMU GENEL MÜDÜRLÜĞÜNE

İstihdam Uzman Yardımcısı Ezgi YILDIZ’a ait, “İstihdam Boyutuyla Kümelenme Yaklaşımı ve Türkiye İş Kurumu Etkileşimi” adlı bu Tez, Yeterlik Sınav Kurulu tarafından UZMANLIK TEZİ olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmzası
Başkan :			
Üye :			
Üye :			
Üye :			
Üye :			

Tez savunma tarihi : .../.../2014

TEZDEN YARARLANMA

Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü İstihdam Uzman Yardımcısı Ezgi YILDIZ tarafından hazırlanan bu Uzmanlık Tezinden yararlanma koşulları aşağıdaki şekildedir:

1. Bu Tez fotokopi ile çoğaltılabilir.
2. Bu Tez, pdf formatında internet ortamında yayınlanabilir.
3. Bu Tezden yararlanılırken kaynak gösterilmesi zorunludur.

Ezgi YILDIZ
İstihdam Uzman Y.

.../.../2014

ÖNSÖZ

Kümelenme yaklaşımı, gelişmiş ülkelerin hemen hepsinde, gelişmekte olan ülkelerin ise birçoğunda başta sürdürülebilir ekonomik kalkınma, dengeli bölgesel kalkınma, rekabet avantajı yaratma ve ulusal rekabetin güçlendirilmesi olmak üzere, ihracatın, istihdamın, AR-GE ve inovasyonun artırılması politikalarında önemli bir yer edinmiştir. Benzer şekilde, ülkemizde de Onuncu Kalkınma Planında yenilikçi girişimciliğin desteklenmesi, iş ve girişim ekosisteminin geliştirilmesi, savunma sanayinin rekabetçi yapıya kavuşturulması amacıyla üzerinde durulan bir politika aracı olmuştur.

Gerek literatürde, gerek politika ve uygulamalarda sıklıkla ihracata dayalı büyüme, rekabet avantajının kazanılması/sürdürülebilmesi yönleriyle ele alınan kümelenme yaklaşımının istihdam politikalarındaki yeri, önemi, istihdam üzerindeki etkileri, işgücünün kümelenmedeki yerine, önemine ve etkilerinin neler olduğu ya da olabileceğine; hükümetlerin istihdam politikalarının nasıl işlediğine/işlemesi gerektiğine ilişkin ve bu bağlamda kamu istihdam kurumlarının görev ve faaliyetlerine yönelik çalışmaların yapılmasının gerekliliğine duyulan inançla “İstihdam Boyutuyla Kümelenme Yaklaşımı ve İŞKUR Etkileşimi” adlı tez çalışması ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Başta Kurum çalışmalarının etkinliği ve çeşitliliği üzerinde etki yaratması olmak üzere, bu tez çalışmasının konuyla ilgili diğer çalışmalara kaynak teşkil etmesi temennisiyle; başta Daire Başkanımız Sayın Sinan TEMUR olmak üzere üç yıllık yetiştirme döneminde ve tez hazırlık sürecinde desteklerini gördüğümüz yöneticilerimize, tüm tez sürecinde desteğini esirgemeyen tez danışmanım Sayın Mehmet BAYHAN’ a, Sanayi ve Teknoloji Uzmanı Mert Cihan TONKAL’a, başta Zeynep BODUR ve Aslı ÇOBAN olmak üzere tüm çalışma arkadaşlarıma, bilgi ve tecrübelerinden doğrudan ya da dolaylı olarak faydalandığım Kurum personeline, sabrı ve üzerimdeki emekleri için değerli aileme ve sevgili eşim Gökhan’a teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
TABLOLAR LİSTESİ	v
ŞEKİLLER LİSTESİ	vi
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İSTİHDAMA ARACILIK KAVRAMI VE KÜMELENME YAKLAŞIMINA GENEL BAKIŞ

1.1 İSTİHDAMA ARACILIK FAALİYETLERİNİN GELİŞİMİ	4
1.2 TÜRKİYE'DE İSTİHDAMA ARACILIK FAALİYETLERİ VE İŞKUR.....	7
1.3 KÜMELENME YAKLAŞIMINA GENEL BAKIŞ	16
1.3.1 Küme(ler) ve Kümelenmenin Tanımı.....	16
1.3.2 Kümelenme Kavramının Gelişimi	19
1.3.2.1 Faktör (Girdi) Koşulları	24
1.3.2.2 Talep Koşulları	25
1.3.2.3 İlgili ve Destekleyici Sanayiler.....	26
1.3.2.4 Firma Yapısı, Stratejisi ve Rekabet Durumu.....	27
1.3.2.5 Devlet ve Şans	28
1.3.3. Kümelerin Yaşam Döngüsü ve Çeşitleri	30
1.3.3.1 Kümelerin Yaşam Döngüsü.....	30
1.3.3.1.1 Ortaya Çıkış/Doğum.....	30
1.3.3.1.2 Büyüme	33
1.3.3.1.3 Olgunluk	34
1.3.3.1.4 Dönüşüm.....	34
1.3.3.2 Küme Çeşitleri.....	36
1.3.3.2.1 Kapsamlarına Göre Kümeler	37
1.3.3.2.2 Boyutlarına Göre Kümeler	37
1.3.3.2.3 İlişkilere Göre Kümeler.....	38
1.3.3.2.4 Gelişme Durumlarına Göre Kümeler.....	39
1.3.4 Küme Aktörleri	40
1.3.5 Kümelerin Artı ve Eksileri	42

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE VE DÜNYADA KÜMELENME POLİTİKALARI VE UYGULAMALARI

2.1 GENEL OLARAK KÜMELENME POLİTİKALARI	48
2.2 TÜRKİYE'DE KÜMELENME POLİTİKALARI VE UYGULAMALARI.....	52
2.2.1 Türkiye'de Kümelenme Politikaları.....	52
2.2.2 Türkiye'de Kümelenme Örnekleri	60
2.2.2.1 URAK Sultanahmet Bölgesi Turizm Sektörü Kümelenme Geliştirme Çalışması.....	61
2.2.2.2 Bartın İli Kümelenme Geliştirme Çalışması	62
2.2.2.3 Türkiye'de Moda ve Tekstil İş Kümesi Oluşturulması Projesi	63
2.2.2.4 Konya Sanayi Odası Kümelenme Çalışmaları.....	63
2.2.2.5 Ulusal Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi.....	64
2.2.2.6 İzmir Kümelenme Stratejisi Çalışmaları.....	68
2.2.2.7 KOBİ İşbirliği ve Kümelenme Projesi	69
2.2.2.8 Adıyaman Tekstil ve Hazır Giyim Kümelenmesi	70
2.2.2.9 OSTİM Organize Sanayi Bölgesi İş ve İnşaat Makineleri Kümelenmesi	72
2.2.2.10 OSTİM Organize Sanayi Bölgesi Savunma ve Havacılık Kümelenmesi	73
2.2.2.11 OSTİM Organize Sanayi Bölgesi Yenilenebilir Enerji ve Çevre Teknolojileri Kümelenmesi	74
2.2.2.12 OSTİM Organize Sanayi Bölgesi Medikal Sanayi Kümelenmesi.....	75

2.3	SEÇİLMİŞ AB ÜLKELERİNDE KÜMELENME	76
2.3.1	Almanya	78
2.3.2	Fransa	80
2.3.3	İtalya	82
2.4	DİĞER ÜLKELERDEKİ KÜME POLİTİKALARI VE UYGULAMALARI	84
2.4.1	Japonya	84
2.4.2	ABD	85
2.5	KÜME UYGULAMASI ÖRNEKLERİ	86
2.5.1	Silikon Vadisi	86
2.5.2	Hollywood Film Sektörü Kümelenmesi	88
2.5.3	Sinos Vadisi	88

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSTİHDAM BOYUTUYLA KÜMELENME VE İŞKUR

3.1	İSTİHDAM BOYUTUYLA KÜMELENME	90
3.1.1	Kümeler ve Yeni İş Alanları	90
3.1.2	Kümeler ve İşgücü	105
3.1.3	Kümeler ve İstihdam	112
3.2	KÜMELENME VE TÜRKİYE İŞ KURUMU	122
	SONUÇ VE ÖNERİLER.....	126
	KAYNAKÇA.....	134
	ÖZGEÇMİŞ	141

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1 : Küme-Kümelenme Tanımlarına İlişkin �rnekler	18
Tablo 2: Kümelerin Doğuşundaki �nkoşulların Değerlendirmesi.....	31
Tablo 3: Kapsamlarına Göre Kümeler	37
Tablo 4: Boyutlarına Göre Kümeler	38
Tablo 5: İlişkilere Göre Kümeler	38
Tablo 6: Gelişme Durumlarına Göre Kümeler.....	39
Tablo 7: Diğer İlgili Politikalarla Kümelenme Yaklaşımının Kesişimi	57
Tablo 8: 32 Küme Kategorisi	65
Tablo 9: Yol Haritaları Hazırlanan 10 Pilot Küme	67
Tablo 10: BROP Kapsamında �ne çıkan Pilot Kümeler	68
Tablo 11: Puanlama Tablosundaki Yüksek Teknoloji �retim Kümeleri Listesi	95
Tablo 12: Puanlama Tablosundaki Bilgi Yoğun Hizmet Kümelerinin Listesi	96
Tablo 13: Genç (5 Yaş Altı) Firmaların Oranına Göre HTM Kümelerinin Sıralanması	99
Tablo 14: Genç (5 Yaş Altı) Firmaların Oranına Göre KISA Kümelerinin Sıralanması	100
Tablo 15: HTM Kümelerinin İstihdam Büyüme Oranlarına Göre Sıralanması	112
Tablo 16: KISA Kümelerinin İstihdam Büyüme Oranlarına Göre Sıralanması	114
Tablo 17: Alman Eyaletlerinde Havacılık Sektöründeki İstihdamın Konsantrasyonu	119
Tablo 18: İşgücü Piyasasının Bir Yerde Toplanması ve İşgücü Kaynağı Olarak Firmaların ve Kuruluşların �nemi.....	121
Tablo 19: 2007-2008 Yılı Programlarında Kümelenme-İşKUR	123

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Elmas Modeli'nin Şematik Gösterimi	24
Şekil 2: Doğrudan Destekler	48
Şekil 3: Dolaylı Destekler	48
Şekil 4: Kamu Destekleri	60
Şekil 5: İş Geliştirme İçin Değişik Yaklaşımların Maliyetlerinin Karşılaştırılması	105

KISALTMALAR

a.g.e	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
a.g.r.	: adı geçen rapor
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABİGEM	: Avrupa Birliği İş Geliştirme Merkezi
Ar-Ge	: Araştırma-Geliştirme
ATEKS	: Adıyaman Tekstil Hazır Giyim Kümelenme Derneği
ATEM	: Adıyaman Tekstil ve Hazır Giyim Merkezi
BAKA	: Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı
BİT	: Bilgi ve İletişim Teknolojileri
BMKP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
BMOP	: Birleşmiş Milletler Ortak Programı
BROP	: Bölgesel Rekabet Edebilirlik Ortak Programı
C.	: Cilt
CAT	: Competitive Advantage of Turkey Competitiveness and Innovation Programme (Rekabetçilik ve Yenilikçilik Programı)
CIP	: Programı
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
DPT	: Devlet Plânlama Teşkilatı
ECPG	: European Cluster Policy Group (Avrupa Küme Politika Grubu)
Ed.	: Editör
EUROSTAT	: Avrupa İstatistik Ofisi
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GİDEM	: Girişimci Destekleme Merkezleri
GZTF	: Güçlü/Zayıf Yönler, Tehditler/Fırsatlar
Haz.	: Hazırlayan
HTM	: High Technology Manufacturing (İleri Teknoloji Üretim)
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
İİMEK	: İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulu
İMA	: İstanbul Moda Akademisi
İŞİM	: İş ve İnşaat Makineleri Kütmesi
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
İTKİP	: İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri
İZKA	: İzmir Kalkınma Ajansı
KISA	: Knowledge Intensive Services Activities (Bilgi Yoğun Hizmet Aktiviteleri)
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
Kurum	: Türkiye İş Kurumu
MTK	: Moda ve Tekstil İş Kütmesi

MÜSİAD	: Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği
No.	: Numara
ODTÜ	: Ortadoğu Teknik Üniversitesi Ekonomik İşbirliği Kalkınma Örgütü
OECD	: (Organization For Economic Co-Operation And Development)
örn.	: Örneğin
OSB	: Organize Sanayi Bölgesi
OSTİM	: Ortadoğu Sanayi Ticaret ve İş Merkezi
ÖİB	: Özel İstihdam Bürosu
s.	: sayfa
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TEKMER	: Teknoloji Geliştirme Merkezleri
TGB	: Teknoloji Geliştirme Bölgeleri
TGSD	: Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği
TİM	: Türkiye İhracatçılar Meclisi
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	: Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği
TYP	: Toplum Yararına Programlar
UNIDO	: Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı
URAK	: Ulusal Rekabet Araştırmaları Kurumu
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
WTO	: World Tourism Organisation (Dünya Turizm Örgütü)
YÜS	: Yerel Üretim Sistemleri

GİRİŞ

Kümelenme kavramı her ne kadar 1990'lı yıllarda popülerleşen bir kavram olsa da, temelini oluşturulan bazı kavramlara iktisadın ilk günlerinden beri rastlamak mümkündür. Benzer yönleri olması sebebiyle başta, Alfred Marshall'ın "Bölgesel Yoğunlaşma" teorisine dayandırılmaktaysa da, ülkelerin mutlak ya da göreceli olarak üstün olduğu endüstrilerde uzmanlaşmalarının daha yararlı olacağını savunan Adam Smith'in "Mutlak Üstünlükler" ve David Ricardo'nun "Karşılaştırmalı Üstünlükler" teorileri de başlangıç sayılabilir.¹

Önceki dönemlerde, hammaddeye erişim ve ucuz işgücü gibi üretim faktörlerine sahip olan ülkelerin rekabet avantajını yakalamış, dış ticaret hacmini yükseltmiş ülkeler olduğu görüşü yaygın iken bu görüş artık gelişen iletişim ve ulaşım imkânları vesilesiyle yerini nitelikli ve uzmanlaşmış işgücüne sahip, kaliteli üretimde bulunan, inovasyon kabiliyeti yüksek, markalaşmaya önem veren, işbirliği kültürünü yerleştirebilmiş bölgesel modellere yani kümelenmelere bırakmıştır. Belirli bir bölgede, aynı değer zinciri içerisinde faaliyet gösteren, rakip ve işbirlikçi firmalar ve destekleyici kurum ve kuruluşlardan oluşan yapılar olarak tanımlanan kümelenme, anlaşıldığı üzere işletme ölçeği ayırt etmeksizin yerel yönetimlerden araştırma kurum/kuruluşlarına, kamu otoritelerinden özel sektöre kadar birçok oyuncuyu bir araya getiren bir yapıdır. Tanımdan da anlaşıldığı üzere toplu halde belirli bir coğrafyada bulunmanın bir adım ötesinde örgütlü bir yapılanma yani bu topluluğa ait bir irade ve sistem söz konusudur

Üretim faktörlerinin mobilitesini artıran, dolayısıyla ülkelerin bunlara erişimini daha hızlı ve daha kolay hale getiren küreselleşmeden beklenenin aksine, bölgesel yapılar ve dolayısıyla kümeler daha büyük öneme sahip hale gelmişlerdir. Çünkü küreselleşme üretim kadar tüketimin de dünya genelinde yaygınlaşmasını sağlamıştır. Hem tüketimin artması hem de çeşitliliğin içerisinde daha kaliteli ve nitelikli ürün ve hizmetlere ulaşma arzusu küreselleşmeden beklenenin aksine bölgesel yeteneklerin ve kümelenmelerin görünürlüğünü ve önemini artırmıştır.² Bu sebeple, birçok ülkede kümelenme politikaları bölgesel kalkınma, dış ticaret, sanayi, bilim ve teknoloji,

¹ İrhan, H. Bayram; "Kümelenmenin Teorik Temelleri ve İktisadi Etkileri", **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.2, 2010, s. 84.

² Tonkal, Mert Cihan; "**Cari Açığı Önlemede Makro Bir Politika Olarak Kümelenme**", (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi), Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ankara 2013, s. 18-20

istihdam ve eğitim politika alanlarının kesişiminde yer almaktadır.

Dolayısıyla, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin gündemini meşgul eden kümelenmeler ile istihdam arasındaki ilişkinin de incelenmesi ve kamu istihdam kurumlarının etkileşimlerinin ne yönde ve nasıl geliştiği merak konusu olmuştur.

Rekabet avantajı yaratma/sağlama, bölgesel kalkınma, bilim ve teknoloji geliştirme gibi öncelikleri olan kümelerin istihdam boyutu ve ülkemizde de büyük ilgi uyandıran kümelerden azami seviyede yararlanılması için kamu istihdam kurumu olan İŞKUR'un rollerinin neler olduğu/olacağı çalışılmaya değer bulunmuştur.

Tez çalışmasında yöntem olarak; konu hakkındaki ulusal ve uluslararası literatürden ve istatistiksel verilerden gerekli tarama ve araştırmalar yapılmış, konunun uzmanlarıyla birebir ve internet ortamında görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Söz konusu çalışma esnasında uzmanlar, OSTİM bölgesindeki küme koordinatörleri, Avusturya'da Clusterland' deki yetkililer ile yazışmalar³ ve Almanya'daki kamu istihdam kurumunda görevliler ile görüşmeler⁴ neticesinde istihdam politikalarında kümelere özgü politika ve tedbirler olmadığı ancak firma odaklı bazı desteklerin sunulduğu bilgisi edinilmiştir. Dolayısıyla çalışmanın başlangıcında hedeflendiği üzere kümelere ve kümelenme süreçlerine yönelik özelleştirilmiş istihdam politikaları ve uygulamalarının bulunamaması sebebiyle diğer ülke uygulamalarında bu hususa yer verilememiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde; işgücü piyasasının arz ve talep yönüne aracılık hizmetleri sağlayan aracılık hizmetlerinin gelişimi ve ülkemizde istihdama aracılık hizmetlerinin yürütülmesi ve İŞKUR faaliyetleri ile yapılan girişin ardından kümelenme kavramı gelişimi, aktörleri, çeşitleri, yaşam döngüsü ve artı ve eksileri ile kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır.

İkinci bölümünde; ülkemizde ve dünyada uygulanan kümelenme politikalarına kısaca yer verilmiştir. Ardından ülkemizde kümelerin gelişimine katkıda bulunan küme uygulamaları ve dünyaca bilinen küme örneklerine yer verilmiştir.

Üçüncü ve son bölümünde ise kümelerin istihdam üzerindeki etkileri yeni işler, işgücü ve yaratılan istihdam yönleriyle ilgili çalışmalara yer verilerek anlatılmış ve

³ Geiblinger, Andreas; "Avusturya'daki Kümelerde Uygulanan İstihdam Politikaları", 14.10.2013, (e-mail yoluyla görüşme)

⁴ Öncel, Sefer; "İstihdam Kurumları ve Kümeler", 31.10.2013, (e-mail yoluyla görüşme), 28.11.2013, (sözlü görüşme)

sonuç bölümünde bunlara yönelik olarak İŞKUR'un neler yapması gerektiğine yönelik öneriler ortaya konulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSTİHDAMA ARACILIK KAVRAMI VE KÜMELENME YAKLAŞIMINA GENEL BAKIŞ

1.1 İSTİHDAMA ARACILIK FAALİYETLERİNİN GELİŞİMİ

İstihdam hizmetlerinin kapsamı genel olarak, aracılık faaliyetlerinin yürütülmesi konusunda iki temel sistem üzerinde durmaktadır. Bunlardan birincisi; istihdam hizmetlerinin yalnızca devlet eliyle yürütülmesi esasına dayanan sistem, ikincisi ise kamu istihdam kurumları yanında özel istihdam bürolarının faaliyetlerine de izin veren sistemdir.⁵ Ülkelerin bu iki sistem arasındaki seçimleri ve sistemlerin işleyişi, demografik yapıları, işgücü piyasası yapıları, işsizlikle mücadele yöntemlerine göre değişebilmektedir. Bunun için her iki sistemin temel aktörlerine tanımları çerçevesinde kısaca değinilmesi uygun görülmüştür.

Kamu istihdam kurumları; iş arayanlara uygun iş ve işçi arayanlara uygun işgücü bulmada yardımcı olmak üzere, devlet tarafından yönetilen ve kar amacı gütmeyen kamu kuruluşlarıdır. Mesleki konularda danışmanlık yapmak, iş bulma güclüğü çeken işsizler için eski işine benzer koşullarda iş bulmak, aksi durumda bu kişilere ve mesleği olmayanlara çalışma hayatına girebilmeleri için vasıf kazandırma, edindirme ve değiştirme eğitimi vermek, iş piyasası ile ilgili programlar için öneri programları hazırlamak, bu programları uygulamak, işsizlik sigortasını yönetmek ve işsizlik ödeneklerini ödemek kamu istihdam kurumlarının görevleri arasında sayılmaktadır.⁶

İstihdam hizmetlerinin devlet eliyle ve ücretsiz olarak yürütülmesi, ilk kez 1919 tarihli İşsizlik Hakkında 2 Numaralı ILO Sözleşmesine konu olmuştur. 1948 tarihli İstihdam Kurumu Kurulması Hakkında 88 Sayılı Sözleşme ile sözleşmeyi onaylayan ülkelere, herkese ücretsiz istihdam hizmeti sağlayan kamu istihdam kurumu kurma yükümlülüğü getirilmiştir. Sadece bununla da yetinilmeyerek, bu kurumun görevleri, örgütlenmesi, işleyişi ve personelinin statüsü ve istihdam koşulları ile ilgili düzenlemelere yer verilerek, etkin bir şekilde faaliyette bulunabilmesi için gerekli

⁵ Öz, Cihan; “4857 Sayılı İş Kanunu Döneminde İş ve İşçi Bulmaya Aracılık Faaliyetleri”, **TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, C:21, S: 5-6, 2008/Ağustos-Kasım, s. 18, http://www.tuhis.org.tr/dergi/cilt21_sayi5-6/cilt21_sayi5_6_bolum2.pdf (11.05.2013)

⁶ Öz, Cihan; **a.g.m.**, s. 20

kurallar da tespit edilmiştir. Sözleşme ile aynı tarihi paylaşan 83 Sayılı Tavsiye Kararda, kurumun merkezi ve bölgesel yapılanmasına ilişkin önerileri ve kuruma başvuruları artırmak ve kurumun görevlerini etkin bir şekilde sürdürebilmesi için bir dizi önlemler sıralanmıştır. 1949 tarihli Ücretli İş Bulma Büroları Hakkında 96 Sayılı Sözleşmede ise daha önceki sözleşmelerden farklı bir yöntem izlenmiş ve ülkelere seçim hakkı sunulmuştur. Buna göre, sözleşmeyi kabul eden her üye ülke, onaylama belgesinde sözleşmenin, kazanç gayesi taşıyan ücretli iş bulma bürolarının tedricen kaldırılmasını ve kazanç gayesi taşımayan istihdam bürolarının düzenlenmesini öngören II. bölüm hükümlerini veya kazanç gayesi taşıyan ücretli tüm istihdam bürolarını düzenleyen III. bölüm hükümlerini seçtiğini belirtecektir. Devlet tekeli temsil eden II. bölümün daha fazla ülke tarafından onaylanması da o dönemde istihdam hizmetlerinin kamu eliyle yürütülmesi gerektiği düşüncesinin hâkim olduğunu göstermektedir. 1975 tarihli ve 142 Sayılı İnsan Kaynaklarının Değerlendirilmesinde Mesleki Eğitim ve Yönlendirmenin Yeri Hakkında Sözleşmeye göre, her üye ülke, kamu istihdam kurumu aracılığıyla, engelliler, gençler ve kadınların ihtiyaçlarını da dikkate alan, kapsamlı ve koordineli mesleki rehberlik ve mesleki eğitim politika ve programlarını kabul edip, geliştirecektir. Bu politika ve programlar, bölgesel ve ulusal düzeyde istihdam ihtiyacı, fırsatları ve sorunları, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmenin safha ve düzeyi, insan kaynaklarının geliştirilmesi ile diğer ekonomik, sosyal ve kültürel hedefler arasındaki karşılıklı ilişkileri dikkate alacaktır. ILO Sözleşme ve Tavsiye Kararları çoğunlukla kamu istihdam kurumları lehine gelişme kaydetmiş olsa da işgücü piyasasının giderek dinamikleşen yapısı, bu yapıya gerekli ve zamanında tepki veremeyen kamu istihdam kurumlarının işleyişi ve daha önce öngörülemeyen yapılarda özel istihdam bürolarının türemesi sebebiyle 96 Sayılı Sözleşmenin günün ihtiyaçlarına cevap vermediğine karar verilmiş ve 1997 tarihli 181 Sayılı Sözleşme kabul edilmiştir. Bu Sözleşme ile özel istihdam bürolarının faaliyetlerine izin verilmiş ve kamu istihdam kurumlarının özel istihdam büroları ile işbirliği içinde faaliyet göstermesi kabul edilmiştir.⁷

Özel istihdam bürolarına ilişkin en kapsamlı tanım, ILO'nun yaptığı tanımdır. Bu tanıma göre özel istihdam büroları, özel hukukun korunması altında ve belirli bir sözleşme çerçevesinde, bir ücret ya da komisyon karşılığında işgücü piyasasında iş

⁷ Sayın, Ali Kemal; "Emek Piyasalarını Düzenleyen Uluslararası Normlar", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, S. 48, 2004, s.60-80, <http://www.journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/sosyalsiyaset/article/view/210/201>, (14.06.2013)

arayanlar ile işçi arayanlar arasında aracılık hizmeti sağlayan, iş talep edenlerin istihdama girişini, iş deneyiminin arttırılmasını ve boş işler için uygun eleman bulmayı hızlandırmak veya kolaylaştırmak için kurulmuş, kar amacı güden ya da gütmeyen hizmet işletmeleridir.⁸

20. yüzyıla gelindiğinde dünyada değişen ve yerleşen yeni ekonomik düzenin dayatmaları, teknolojik gelişmelerin daha önceleri öngörülemeyen yeni çalışma biçimlerine duyurduğu ihtiyaç ve bu çalışma biçimlerini tercih edenlerin istismarını önlemeye yönelik yapılan hukuki düzenlemeler neticesinde kamu tekeli terk edilmeye başlanmıştır. Ekonomik düzenin meydana çıkardığı esnek çalışma biçimleri, devletlerin iç hukuk sistemlerinde yerleştirdikleri iş güvencesi düzenlemeleri sonucu iş sözleşmesinin sonlandırılmasındaki zorluklar, işverenleri çalışan seçiminde daha özenli davranmaya itmiş, bu durum da özel istihdam kurumlarına duyulan ihtiyacı arttırmıştır. Tüm bunlara, iş arayan ve işverenlerin kamu istihdam kurumlarından duydukları memnuniyetsizliğin artması da eklenince istihdam piyasasında özel istihdam bürolarına duyulan ihtiyaç artmıştır.⁹

1994 yılında düzenlenen 81. Uluslararası Çalışma Konferansında ILO, özel istihdam bürolarının gerekliliği yönündeki tespitlerini aşağıdaki gibi sıralamıştır;¹⁰

- İş arama yöntemlerinde önemli değişiklikler meydana gelmiştir.
- Kamu istihdam kurumlarına hiçbir zaman gitmeyen açık işler, tanınmış vasıtasıyla güvenilir birini bulmak için açığa çıkmadan doldurulan işler özel istihdam büroları aracılığı ile sağlanmaktadır. Diğer yandan özel istihdam büroları vasıflı işgücüne yönelmekte ve birebir hizmet anlayışı ile hareket etmektedir.
- Hükümetler bir yandan işsizliği azaltacak düzenlemelere önem verirken, diğer yandan bütçeleri küçültmek istemektedir. Özel istihdam büroları devletin görevlerinden bir kısmını üstlenerek kaynak kullanımında etkinliğin sağlanmasına

⁸ ILO, The role of private employment agencies in the function of labour markets Report 6, International Labour Conference 81. Session 1994, ILO, Geneva, 1994, s.11-12; Aktaran Bilgin, Zehra Esra; “**Özel İstihdam Büroları ve Türkiye’deki Görünümü**”, (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), s.16, <http://tez2.yok.gov.tr/>, (10.05.2013)

⁹ Nazlı, Seçkin; “**Özel İş Aracılığı**”, (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), s.25, <http://tez2.yok.gov.tr/>, (08.05.2013)

¹⁰ ILO, The Role Of Private Employment Agencies In The Function Of Labour Markets Report 6, International Labour Conference 81. Session 1994, ILO, Geneva, 1994, s.53-56; Aktaran Bilgin; **a.g.e.**, s.26

katkıda bulunmaktadır.

- Ayrıca özel istihdam büroları; işe yerleştirme hizmetlerini üstlenerek kamu istihdam kurumlarının vasıfsız işgücüne yönelik hizmetlerine daha fazla önem vermesine imkan sağlamaktadır.
- İşgücü piyasasında sadece kamu istihdam kurumlarının mevcut olması halinde, bu kurumların işe yerleştirme tekniklerinin eski ve ağır işlemesi sebebiyle ihtiyaca cevap verememesi, özellikle küçük ve orta ölçekli işletmeleri etkilemektedir. Çünkü büyük işletmeler kendi insan kaynakları bölümleri ile işe alma ve eğitim hizmetlerini kendileri vermekte ve sorunu yasal düzeyde çözümlenmektedir. Oysa küçük ve orta ölçekli işletmelerde aynı yöntem çok masraflı olduğundan diğer kurumlarca yapılacak aracılık faaliyetlerine daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır.

Özel istihdam büroları yukarıda yer verilen sebeplerle faaliyet göstermeye devam etse de büroların, işgücü piyasasında yeterli şeffaflığı sağlayamamaları, bazı istismar vakaları ile karşılaşılması, işsizlik ödeneği gibi kamu kaynaklarına bağlı yapıların kamu elinde yürütülmesi gerekliliği, devletin sağladığı ölçek ekonomilerinden faydalanmaları sebebiyle birçok ülkede istihdam hizmetleri piyasasında kamu istihdam kurumlarının hala büyük bir paya sahip olduğu görülmektedir.¹¹

1.2 TÜRKİYE’DE İSTİHDAMA ARACILIK FAALİYETLERİ ve İŞKUR

Türkiye’de istihdama aracılık faaliyetleri ya da daha basit haliyle iş-işçi bulma faaliyetlerinin tarihi gelişimini Cumhuriyet öncesi dönemlerde bulmak mümkündür. Bu ilişki, yasal düzenlemelere yansımadığı dönemde örf-adetler ve dini kurallar ile yürütülmüştür. Esnaf ve sanatkârların rekabet karşısında korunması, Bizanslı rakipleriyle rekabet içerisine girebilmeleri, üründe kalitenin sağlanması gibi nedenlerle dayanışma içerisine girilmesiyle ahilik oluşmuştur. Ahilik örgütü, dini-ahlaki kurallar ve örf-adetler ile yönetilmekteydi ve 11. ve 12. yüzyıllarda dini kuralların bu yapı üzerinde etkisinin azalması sebebiyle yerini loncalara bırakmıştır. Her iki yapıda da usta-çırak ilişkisi mesleğin öğrenilmesi, meslekte yeterli olgunluğa erişilmesi ve

¹¹ Der. Murat Andaç; “Kamu İstihdam Kurumları”, s. 1-2, Çevrimiçi, <http://www.csgeb.gov.tr/csgebPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/icdenetim/dosyalar/calisma/iskur/rulkeuygulamalari>. (30.06.2013)

böylece son aşamada ustalık vasfının kazanılmasında temel yapı taşı olmuştur.¹² Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde ise yazılı mevzuatta iş ve işçi bulma faaliyetlerinden ziyade çalışma hayatına ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir.

1936 yılında kabul edilen 3008 sayılı İş Kanunu iş ve işçi bulma faaliyetlerine değinen ilk kanundur. Bu kanun ile ücretli olarak aracılık hizmeti sunan özel bürolar yasaklanmış, istihdama aracılık konusunda devlet tekeli kabul edilerek bir kamu istihdam kurumu kurulması ve kurumun 3 yıl içinde faaliyeti geçmesi öngörülmüştür. Bu süre içinde gerekli kanun çıkarılamamış ve II. Dünya Savaşı'nın başlaması sebebiyle de süreç uzamıştır. 21 Ocak 1946 tarih ve 4837 sayılı İş ve İşçi Bulma Kurumu Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun ile aracılık hizmetleri İş ve İşçi Bulma Kurumu tarafından yürütölmeye başlanmıştır.¹³

1932 yılından itibaren ILO'ya üye olan Türkiye, işe aracılıkta benimsediğı kamu tekeline, 1971 tarihli 1475 sayılı yeni İş Kanunu ile iki istisna hüküm getirmiştir. Bunlar, Kurum'dan izin almak koşuluyla tarımda ücretli iş aracılığı ve herhangi bir ücret alınmaması şartıyla, işverenlerin yurt dışında sürdürecekleri işler ve faaliyetler için işçi almalarına izin verilmesidir. 1973 tarihli "İşverenlerin İşçi İsteklerini İş ve İşçi Bulma Kurumu'na Bildirmeleri" hakkındaki tüzükte ise; işçi ihtiyaçlarının karşılanmasında kamu ve özel sektöründeki işverenlere ayrı hükümler yer almıştır. Buna göre, kamu sektöründeki işverenlere -bazı istisnalar dışında- Kurum aracılığıyla işçi ihtiyaçlarını karşılama zorunluluğı getirilirken özel sektör işverenlerinin, Kurum aracılığıyla olduğı kadar kendilerinin de karşılayabilecekleri öngörülmüştür. Yani yasak olan aracılık yapılması ve kazanç temin edilmesidir.¹⁴

2000'li yıllara gelindiğinde ise, Kurumun 60'lı yıllardan bu yana özellikle Avrupa'ya işçi gönderme, kamunun işgücü ihtiyacını karşılama ve zorunlu istihdamı öngörölen engelli ve eski hükümlölerin işe yerleştirilmeleri dışında etkin çalışmadığı görölmektedir. İşgücü piyasasının değışen yapısına ayak uyduramaması, çoğunlukla vasıfsız iş arayanların tercih ettiğı ancak vasıflıların son tercih ettiğı yer olması, 2002

¹² Görücü, İbrahim; "Çeşitli Ülkelerde İş ve İşçi Bulma Yönetimine Yaklaşımlar İle Türkiye'deki İş ve İşçi Bulma Kurumu Uygulamasının Karşılaştırması", (Bilim Uzmanlığı Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999), s.16-17, <http://tez2.yok.gov.tr/> , (08.05.2013)

¹³ Bilgin; a.g.e., s.54

¹⁴ Uşen, Şelale; "İtalya'da İstihdam Hizmetlerinin Gelişimi, Yasal Düzenlemeler ve Türkiye'deki Mevcut Durum", Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, S.51, 2006, s.349, <http://www.journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/sosyalsiyaset/article/view/359/322> (16.06.2013)

yılından itibaren ödemeleri başlayacak olan işsizlik sigortası programını yürütecek Kurum olması sebepleriyle İş ve İşçi Bulma Kurumunda yeniden yapılanma gereksinimi kaçınılmaz olmuştur. Söz konusu yeniden yapılanma, 2000 yılında İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun teşkilat kanununu değiştiren 617 sayılı KHK'nin yürürlüğe girmesi ile başlamıştır ancak Anayasa Mahkemesi'nin iptali nedeniyle ancak 9 ay yürürlükte kalabilmiştir.¹⁵

2003 yılında yürürlüğe giren 4857 sayılı İş Kanunu'nun altıncı bölümü, “iş arayanların elverişli oldukları işlere yerleştirilmeleri ve çeşitli işler için uygun işçiler bulunmasına aracılık görevi, Türkiye İş Kurumu ve bu hususta izin verilen özel istihdam bürolarınca yerine getirilir” hükmüne yer vermektedir. Böylece, iş ve işçi bulmaya aracılık faaliyetleri kamu tekeline çıkarılmış ve özel istihdam bürolarının faaliyet göstermeleri yasal temeline oturtulmuştur. Buna göre, faaliyet gösteren özel istihdam bürolarının, kayıt altına alınmış olarak ve yasal düzenlemelerde belirtilen şartlar çerçevesinde çalışmaları olanaklı hale getirilmiştir.

Aynı yıl, 4904 Sayılı Türkiye İş Kurumu Kanunu, Türkiye Büyük Millet Meclisince 25.06.2003 tarihinde kabul edilmiş ve 05.07.2003 tarih ve 25159 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kurum, bu düzenleme ile istihdamın korunmasına, geliştirilmesine, yaygınlaştırılmasına ve işsizliğin önlenmesi faaliyetlerine yardımcı olmak ve işsizlik sigortası hizmetlerini yürütmek üzere kurulmuştur. Kurum, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının bağlı kuruluşu olup, özel hukuk hükümlerine tabi, tüzel kişiliği haiz, idari ve mali bakımdan özerk bir kamu kuruluşudur.¹⁶

Kurum’un görevleri, 4904 sayılı Kanunun 3 üncü maddesinde aşağıdaki gibi sıralanmıştır:¹⁷

- a) Ulusal istihdam politikasının oluşturulmasına ve istihdamın korunmasına, geliştirilmesine ve işsizliğin önlenmesi faaliyetlerine yardımcı olmak, işsizlik sigortası işlemlerini yürütmek.
- b) İşgücü piyasası verilerini, yerel ve ulusal bazda derlemek, analiz etmek,

¹⁵ Selek, Cihan; “Türkiye’de İş ve İşçi Bulmaya Aracılık Faaliyetleri ve Özel İstihdam Büroları”; (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005), s.102, <http://tez2.yok.gov.tr/>, (27.04.2013)

¹⁶ 4904 Sayılı Türkiye İş Kurumu Kanunu, RG. 5.7.2003- 25159

¹⁷ Türkiye İş Kurumu Kanunu

yorumlamak ve yayınlamak, İşgücü Piyasası Bilgi Danışma Kurulunu oluşturmak ve Kurul çalışmalarını koordine etmek, işgücü arz ve talebinin belirlenmesine yönelik işgücü ihtiyaç analizlerini yapmak, yaptırmak.

- c) İş ve meslek analizleri yapmak, yaptırmak, iş ve meslek danışmanlığı hizmetleri vermek, verdirmek, işgücünün istihdam edilebilirliğini artırmaya yönelik işgücü yetiştirme, mesleki eğitim ve işgücü uyum programları geliştirmek ve uygulamak, istihdamdaki işgücüne eğitim seminerleri düzenlemek.
- d) İşçi isteme ve iş aramanın düzene bağlanmasına ilişkin çalışmalar yapmak, işgücünün yurt içinde ve yurt dışında uygun oldukları işlere yerleştirilmelerine ve çeşitli işler için uygun işgücü bulunmasına ve yurt dışı hizmet akitlerinin yapılmasına aracılık etmek, istihdamında güçlük çekilen işgücü ile işyerlerinin yasal olarak çalıştırmak zorunda oldukları işgücünün istihdamlarına katkıda bulunmak, özel istihdam bürolarına ilişkin Kuruma verilen görevleri yerine getirmek, işverenlerin yurt dışında kendi iş ve faaliyetlerinde çalıştıracığı işçileri temin etmesi ile tarım işlerinde ücretli iş ve işçi bulma aracılığına izin verilmesi ve kaldırılmasına ilişkin işlemleri yapmak.
- e) Gerektiğinde Kurum faaliyet alanı ile ilgili ihalelere katılmak suretiyle, yurt içinde veya uluslararası düzeyde kurum ve kuruluşlara eğitim ve danışmanlık hizmeti vermek.
- f) Avrupa Birliği ve uluslararası kuruluşların işgücü, istihdam ve çalışma hayatına ilişkin olarak aldıkları kararları izlemek, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin taraf olduğu Kurumun görev alanına giren ikili ve çok taraflı anlaşma, sözleşme ve tavsiye kararlarını uygulamak.
- g) Bakanlığın mevzuattan kaynaklanan ve taşrada yürütülmesi gereken görevlerini yapmak.

Taşra teşkilatının görevlerine yer vermeden önce İŞKUR'un değişim ve dönüşümüne ilişkin en son düzenlemeye de değinmek gerekmektedir. Düzenleme, 2 Kasım 2011 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 665 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile yapılmıştır. Bu çerçevede Kurum Kanunu'nda yapılan bazı değişiklikler

kısaca şöyle sıralanabilir:¹⁸

- ÇSGB Bölge Müdürlükleri kapatılarak tüm hak ve yetkileri İŞKUR'a devredilmiş,
- Kurumun görevleri arasına, "ÇSGB'nin mevzuattan kaynaklanan ve taşrada yürütülmesi gereken görevlerini yapmak" eklenmiş,
- İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulunda Kalkınma Ajanslarının da temsili sağlanmış,
- Merkez ve taşrada daha fazla sayıda ve daha yüksek nitelikte personel istihdamı imkânı getirilmiştir.

Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüklerinin görevleri;¹⁹ Bakanlığın hizmet alanına giren hizmetler ve Kurumun hizmet alanına görevler olarak iki alana ayrılmaktadır. 22/5/2003 tarihli ve 4857 sayılı İş Kanununun 29 uncu maddesine göre toplu işçi çıkarmaya ilişkin işlemler, 4857 sayılı Kanunun 91 inci maddesinin ikinci fıkrasına göre işçi şikâyetleri ile ilgili işlemler ve işçi şikâyetine ilişkin incelemelerde kayıt dışı çalıştırma ile ilgili bilgi ve belgeye ulaşılması halinde ilgili birimlere gerekli ihbarları yapmak gibi görevler, Bakanlığın hizmet alanına giren işlemler olarak yer almaktadır.

Kurumun, istihdamın korunması ve geliştirilmesi ile işsizliğin azaltılmasına ilişkin ve yerel istihdam politikalarının oluşturulmasına yardımcı olmak amacıyla yaptığı veya yaptırdığı çalışmaları başlıca birkaç ana hizmet üzerinden incelemek mümkündür.

İlin istihdam ve mesleki eğitim politikasını oluşturmaya yönelik olarak Kurumun özellikle taşradaki etkinliğini sağlayan organ olan İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurullarının²⁰ görevlerine yer vermek ildeki politika ve planlar açısından önem arz

¹⁸ Türkiye İş Kurumu; 7. Genel Kurul Raporu, s. 31, <http://www.iskur.gov.tr/kurumsalbilgi/raporlar.aspx#dltop>

¹⁹ Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüklerinin Görev, Yetki, Sorumlulukları ile Hizmet Merkezlerinin Kuruluş Esasları Hakkında Yönetmelik

²⁰ İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulu, valinin başkanlığında, Belediye Başkanı, büyükşehir belediyesi bulunan illerde Büyükşehir Belediye Başkanı veya genel sekreteri veya yardımcısı, İl Özel İdaresi Genel Sekreteri, İl Milli Eğitim Müdürü, İl Bilim, Sanayi ve Teknoloji Müdürü, Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürü, İl Ticaret ve/veya Sanayi Odası Başkanı, İşçi, işveren konfederasyonları ile Türkiye Sakatlar Konfederasyonundan birer temsilci, İl Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği Başkanı, ilde bulunan fakülte veya yüksekokulların Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü veya Mesleki Teknik Eğitim Bölümlerinden valinin belirleyeceği bir öğretim üyesi, İl Gümrük ve Ticaret Müdürü, Kalkınma Ajansı temsilcisinden oluşur.

etmektedir. Kurulun görevleri;

- a) İlin muhtelif sektör ve branştaki işgücü ve mesleki eğitim ihtiyacını belirlemek üzere işgücü piyasa analizleri yapmak-yaptırmak, bu amaçla gerektiğinde ilgili alan uzmanlarından komisyonlar oluşturmak, bunların görev tanımları çerçevesinde hazırladıkları raporları değerlendirmek ve yayınlamak, gerektiğinde ilgili Bakanlık ve kurullara sunmak.
- b) Milli Eğitim Bakanlığınca gönderilen mesleki eğitim çerçeve programlarının işgücü piyasası araştırma sonuçlarına göre ilin ihtiyaçları doğrultusunda düzenlenmesi için görüş bildirmek.
- c) Mesleki eğitim uygulamalarında ortaya çıkan uyuşmazlıkların çözümüne yardımcı olmak.
- d) Mesleki eğitim, işgücü ve istihdam konularında kurum ve kuruluşlardan gelecek görüş ve önerileri incelemek, değerlendirmek ve sonuçlandırmak.
- e) İl düzeyinde istihdamı koruyucu, geliştirici ve işsizliği önleyici tedbirleri belirlemek ve gereği için ilgili kurum ve kuruluşlara bildirmek.
- f) İşgücü piyasası araştırma sonuçları da dikkate alınarak İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve Kurum tarafından hazırlanan işgücü yetiştirme faaliyetlerine ilişkin planları onaylamak ve bunların uygulama sonuçlarını izlemektir.

Kurul kararları bağlayıcı nitelikte olup, Kurul tarafından alınan kararlara ilişkin eylem planı hazırlanır, sorumlu kurum ve kuruluşlar belirlenir, uygulamaları ve sonuçları takip edilir.

İl İstihdam ve Eğitim Kurullarının yanı sıra Kurum hizmetlerinin geliştirilmesi bakımından, ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile işyerleri, işçi ve işveren sendikaları, eğitim kuruluşları ve diğer kuruluşlar ile işbirliği yapmak da İl Müdürlüklerinin görevleri arasındadır.

İşe yerleştirme faaliyetleri:²¹ İşe yerleştirme faaliyetleri kapsamında kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektörün yurtiçi işgücü taleplerini almak ve istihdamında güçlük çekilen ve özel politika gerektiren uzun süreli işsizler, kadınlar, gençler, özürlüler, eski hükümlüler ve benzeri grupların istihdamlarına yardımcı olmak amacıyla çalışmalar yapılmaktadır. Bu kapsamda, İş Kanunu'nun 30 uncu maddesi gereğince

²¹ İŞKUR, a.g.r, s.50-52

işverenler; 50 veya daha fazla işçi çalıştırdıkları özel sektör iş yerlerinde %3 engelli, kamu iş yerlerinde ise %4 engelli ve %2 eski hükümlü işçiyi meslek, beden ve ruhi durumlarına uygun işlerde çalıştırmakla yükümlüdürler. İşverenlerin çalıştırmakla yükümlü oldukları kişiler Kurum aracılığıyla sağlanmaktadır.

İşsizliğin yoğun olduğu dönemlerde veya yerlerde doğrudan veya yüklenici eli ile toplum yararına bir iş ya da hizmetin gerçekleştirilmesi yoluyla özellikle istihdamında zorluk çekilen işsizlerin çalışma alışkanlık ve disiplininden uzaklaşmalarını engelleyerek işgücü piyasasına uyumlarını gerçekleştirmek ve bunlara geçici gelir desteği sağlamak amacıyla Toplum Yararına Programlar (TYP) uygulamak da İl Müdürlüklerinin görevleri arasındadır. TYP kapsamında düzenlenen tüm programlar kamu yararına yönelik olmak zorundadır ve genellikle, çevre temizliği, kamusal altyapının yenilenmesi, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı resmi okullarda çevre düzenlemesi, bakım onarım ve temizlik işleri yapılması, restorasyon, tarihi ve kültürel mirasın korunması, ağaçlandırma, park düzenlemeleri, vadi ve dere ıslahı, erozyon engelleme çalışmaları alanlarında düzenlenmektedir.

Meslek edindirme, geliştirme ve değiştirme kursları:²² Mesleki eğitim kursları ile işgücü piyasası ihtiyaçları doğrultusunda herhangi bir mesleği olmayan işsizlerin meslek sahibi olmaları, mesleği olmakla birlikte mesleğin gerektirdiği beceri düzeyinin mevcut talepleri karşılamaktan yoksun olduğu durumlarda kişilerin beceri düzeyinin geliştirilmesi, mevcut mesleklerin geçerliliğini yitirdiği durumlarda ise kişilerin yeni meslek sahibi olmaları amaçlanmaktadır.

Düzenlenen bu eğitimler yoluyla kişilerin işgücü piyasası ihtiyaçlarına uygun birer meslek sahibi olmaları ve bu yolla istihdamın korunması ve artırılması hedeflenmektedir. Kişisel açıdan bu faydaları taşıyan eğitim programları, makro anlamda işgücünün nitelikli hale gelmesi ve işgücü piyasasında mobilitenin artırılması yoluyla yapısal işsizliğin de azaltılmasına katkı sağlanmaktadır.

2013 yılında yapılan düzenlemeler sonrasında işgücü piyasası araştırmalarının ve işverenlerin işgücü taleplerinin, uluslararası mesleki standart, yeterlilik ve belgelendirme sistemlerinin esas alındığı bir yapıya geçilmesiyle birlikte mesleki eğitim kurslarının uygulanması açısından diğer yıllarla karşılaştırıldığında görece olarak

²² İŞKUR;a.g.r., s.66-67

niteliği ön plana çıkaran bir yapıya geçilmiştir. Bu sayede mevcut kaynakların daha ekonomik, verimli ve etkin bir şekilde kullanımına olanak sağlanmıştır.

İş arayanlara yönelik düzenlenen bu eğitimlerin yanı sıra çalışan işgücüne yönelik uyum eğitimleri düzenlemek de Kurumun görevleri arasındadır.

Girişimcilik ve işbaşı eğitim programları²³: Girişimcilik Eğitim Programlarının temel amacını, Kuruma kayıtlı olanların kendi işlerini kurmalarına ve geliştirmelerine yardımcı olmak ve Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) Yeni Girişimci Desteğine başvurarak bu destekten yararlanmalarını sağlamak oluşturmaktadır.

Eğitim programları ile girişimci adaylarına kendi iş fikirlerine ilişkin olarak iş planı hazırlama ve uygulamaya yönelik gerekli bilgi ve deneyim kazandırılmaya çalışılarak kişilerin işletme kurma fikrinin olgunlaşması sağlanmaktadır. Bu anlamda gerek işsizler, gerekse işletmesini geliştirmek isteyenler eğitimlerden yararlanabilmektedirler. Söz konusu eğitimler, eğitimleri verebilecek gerekli yetkinliğe sahip üniversiteler, özel eğitim kurumları, meslek birlikleri ve odalar ile işbirliği halinde düzenlenebilmektedir.

İşbaşı eğitim programları, Kuruma kayıtlı işsizlerin yine kuruma kayıtlı işyerlerinde, daha önceden edindikleri teorik bilgileri uygulama yaparak pekiştirmelerini ve/veya mesleki deneyim kazanmalarını sağlamak amacıyla düzenlenmektedir. İşbaşı eğitim programlarının uygulanabileceği işyerleri: 4857 sayılı İş Kanunu ve 31/5/2006 tarih ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 4. maddesinin birinci fıkrasının (a) bendine tabi olarak en az iki çalışanı bulunan ve Kuruma kayıtlı işyerleri, kamu kurum/kuruluşlarının payının % 50'nin altında olduğu iktisadi teşekküllerdir. Dernekler, vakıflar, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, meslek birlikleri, sendikalar, ticaret ve sanayi odaları, noterler ve benzeri yerlerde, işbaşı eğitim programı katılımcılarının programın tamamlanması sonrasında istihdam edilebilecek olmaları halinde program düzenlenebilmektedir.

- **İş ve meslek danışmanlığı hizmetleri vermek²⁴:** İş arayanların

²³ <http://www.iskur.gov.tr/tr-tr/isarayan/girisimcilik.aspx> (12.06.2013); İŞKUR; a.g.r., s.61-64

²⁴ İŞKUR; Yayınlanmamış Bilgi Notu, s.1

ve iş bulmak amacıyla meslek edinmek, mesleklerini geliştirmek ya da değiştirmek isteyenlerin özellikleri ile işin ve mesleğin gerektirdiği nitelik ve şartları karşılaştırarak, bireyin istek ve durumuna en uygun işi veya mesleği seçmesi, seçtiği meslekle ilgili eğitim imkânlarından yararlanması, işe yerleştirilmesi, işe uyumunun sağlanması konusunda sistemli olarak yardım edilmesi iş ve meslek danışmanlığı olarak tanımlanmaktadır. İşverenlere yönelik danışmanlık faaliyetleri kapsamında ise işveren ziyaretleri düzenlenmektedir. Bu ziyaretler, İl Müdürlüklerinin, işgücü piyasasının gelişimi hakkında daha iyi bilgi sahibi olmasını ve işverenlerle diyalogunu geliştirmesini sağlamaktadır. Bu faaliyet kapsamında Kurum personeli tarafından; işverenlerin ihtiyaç duydukları işgücü talepleri alınmakta, işgücü piyasası ile ilgili gerekli bilgiler işverene sunulmakta, işverenlere zor zamanlarında sunulan kısa çalışma ve ücret garanti fonu gibi uygulamalar tanıtılmakta, işbaşı eğitim ve mesleki eğitim kurslarıyla ilgili olarak işverenlere bilgilendirme yapılmaktadır.

- **İşsizlik ödeneği, kısa çalışma ödeneği, iş kaybı tazminatı, ücret garanti fonu ödemelerine ilişkin işlemleri yapmak**²⁵: 4447 sayılı Kanunda işsizlik sigortası; bir işyerinde çalışırken, çalışma istek, yetenek, sağlık ve yeterliliğinde olmasına rağmen, herhangi bir kasıt ve kusuru olmaksızın işini kaybeden sigortalılara işsiz kalmaları nedeniyle uğradıkları gelir kaybını belli süre ve ölçüde karşılayan, sigortacılık tekniği ile faaliyet gösteren zorunlu sigorta olarak tanımlanmıştır.
- İşsizlik sigortası primi sigortalının prime esas aylık brüt kazancından % 1 sigortalı, % 2 işveren ve %1 devlet payı olarak alınır. İsteğe bağlı sigortalılardan işsizlik sigortası primini ödeyenlerden ise % 1 sigortalı ve % 2 işveren payı alınır. Söz konusu işsizlik sigortası primlerinin toplanmasından Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK), prim toplanması dışında kalan her türlü hizmet ve işlemlerin yapılmasından İŞKUR görevli, yetkili ve sorumludur.

²⁵ <http://www.iskur.gov.tr/tr-tr/isarayan/issizliksigortasi.aspx> (21.08.2013); İŞKUR; a.g.r., s.76-81

- Kendi istek ve kusurları olmaksızın işsiz kalanlar, hizmet akdinin sona erdiği tarihi takip eden 30 gün içerisinde Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüklerine veya elektronik olarak kurum internet sayfası üzerinden başvurmaları halinde işsizlik sigortası hizmetlerinden yararlandırılmaktadır.
- Kısa çalışma ödeneği; ekonomik kriz, sektörel kriz, bölgesel kriz veya zorlayıcı sebeplerle, işyerindeki haftalık çalışma sürelerinin geçici olarak önemli ölçüde azaltılması veya işyerinde faaliyetin tamamen veya kısmen geçici olarak durdurulması hallerinde gelir desteği sağlayan uygulamadır. Amacı gelir desteği sağlamak olmakla birlikte bu uygulama, kriz dönemleri ile deprem, yangın, sel gibi afet durumlarından etkilenen işyerlerinin, sağlanan destek sayesinde işçilerini işten çıkarmalarını engelleyerek istihdamın korunması ve işsizliğin artmaması anlamında önemli fonksiyonlar üstlenmektedir.
- **İşgücü piyasası araştırmaları yapmak:**²⁶ Yerel düzeyde işgücü piyasası araştırmaları yapmak ve Genel Müdürlüğün yapmış olduğu ulusal düzeydeki işgücü piyasası araştırmalarına ve özel araştırmalara il düzeyinde katkı sağlamak da diğer bir görevi olarak yer almaktadır.

1.3 KÜMELENME YAKLAŞIMINA GENEL BAKIŞ

1.3.1 Küme(ler) ve Kümelenmenin Tanımı

Literatürde birçok tanımı olan “Kümelenme” kavramı müphem bir kavramdır.²⁷ Ancak basit ve bilinen anlamlarıyla “Küme(ler)” ve “Kümelenme” kavramlarını ele almak yerinde olacaktır.

İngilizce kökenli “cluster” kelimesi isim olarak “grup, yığın, küme, salkım, demet”; fiil olarak “kümelenmek, bir araya toplanmak, demet haline gelmek”²⁸, “clustering” kelimesi ise “kümelenme”²⁹ anlamlarında Türkçeleştirilebilir. Ham ya da uzak anlamları diyebileceğimiz “demet, salkım” benzeri tanımlarında bile esasında büyük-küçük küme üyeleri arasındaki ilişkileri ve ilişki ağını görebilmek mümkündür.

²⁶ İŞKUR; a.g.r., S.81

²⁷ Tonkal; a.g.e., s. 16-18

²⁸ Redhouse İngilizce-Türkçe Sözlük; “Cluster” maddesi

²⁹ <http://tureng.com/search/clustering> ; “Clustering” maddesi

Türkçede ise küme, “birbirine benzer veya aynı cinsten olan şeylerin oluşturduğu bütün, takım, öbek, grup”³⁰; kümelenme, “kümelenmek işi” ve “yığılma, biriktirme, toplanma, kümülasyon”³¹ anlamlarıyla kullanılmaktadır. Bununla birlikte yazında, matematikteki “küme(ler)” kavramı ile karışmasını engellemek adına çoğunlukla “kümelenme” kavramına rastlamak mümkün olmaktadır. Ancak bu çalışmada, anlatımı anlaşılır, akıcı ve basit kılmak amacıyla, “mevcut bir oluşum, grup ya da genel bir yapıyı ifade etmesi durumunda küme; küme oluşumuna yönelik bir girişim, politika geliştirme ya da bir süreç ifade edilmek istenildiğinde ise kümelenme”³² kavramlarının kullanıldığını belirtmekte fayda görülmektedir. Bu noktada küme ile ifade edilen, firmaların gerek tarihi süreç içerisinde kendiliğinden gerekse ana üretime yakınlık ya ortak altyapı vb. avantajlardan faydalanmak adına belirli bir coğrafyada toplulaşması-yığınlaşmasının bir adım ötesinde bu yoğunlaşma bölgesini kümelenme süreci faaliyetleri ile yerel ölçekte bir uzmanlaşma havzasına dönüşmüş ve bölgesel, ulusal ya da küresel manada ün kazanmış ekonomik coğrafya ifadesidir.³³

Küme kavramı müphem olmasından hareketle, birçok yazar tarafından kümeler ve kümelenme için yapılan ya da geliştirilen tanımlar ortaya konarak çalışma kapsamında temel alınacak tanıma karar verilecektir.

³⁰ **Türk Dil Kurumu Sözlüğü**; “Küme” maddesi

³¹ **Türk Dil Kurumu Sözlüğü**; “Kümelenme” maddesi

³² Alsac, Filiz; **Bölgesel Gelişme Aracı Olarak Kümelenme Yaklaşımı ve Türkiye İçin Kümelenme Destek Modeli Önerisi**, (Yayımlanmış Uzmanlık Tezi), Kalkınma Bakanlığı, Ankara 2010, s. 7

³³ Tonkal; **a.g.e.**, s.36-46

Tablo 1 : Küme-Kümelenme Tanımlarına İlişkin Örnekler

Avrupa Komisyonu	Kümeler, birbirlerine yakın konumlanmış olan ihtisaslaşmış uzmanlık, hizmet, kaynak, tedarik ve beceri geliştirecek kadar yeterli düzeye ulaşmış bir grup şirket, ilgili ekonomik aktörler ve kurumlardır. ³⁴
Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı (UNIDO)	Kümelenme, birbirleri ile ilişkili veya birbirlerinin tamamlayıcısı olan ürünleri üreten ve satan kuruluşların sektörel ve coğrafi temelde yoğunlaşmalarıdır. ³⁵
Feser	Ekonomik kümeler sadece ilgili ve birbirine destek olan sanayiler ve kuruluşlar değildir, daha ziyade birbirleriyle ilişkilerinden dolayı daha rekabetçi olan, ilgili ve birbirine destek olan kuruluşlardır. ³⁶
OECD	Kümeler, birbirlerine katma değer sağlayan bir üretim zincirinde, birbirlerine güçlü bir şekilde bağlı olan firmaların, bilgi üreten ajansların ve müşterilerin üretim ağıdır. ³⁷
Rosenfeld	Kümelenme en basit anlamda, coğrafi yakınlıklarından ve bağımlılıklarından dolayı sinerji yaratabilecek firmaların, istihdam düzeyi her ne kadar yüksek ya da kayda değer olmasa da, yoğunlaşması olarak tanımlanabilir. ³⁸
Van den Berg et al.	Küme, ağ kavramıyla ilişkilidir. Üretim süreçlerindeki oyuncularının yerel ağı olarak tanımlanmaktadır. Bu oyuncular, ürün, hizmet ve/veya bilgi alışverişiyle birbirlerine bağlıdır. ³⁹

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir.

Kümelenme kavramını akademik literatüre kazandıran bilim adamı olması sebebiyle Michael Porter'ın tanımının Tablo 3'de yer verilen diğer tanımlardan ayrı ele alınması gerektiği düşünülmektedir. Porter, kümelenmeyi şu şekilde ifade etmiştir;

“Kümelenme birbiriyle bağlantılı olan işletmelerin ve kurumların belirli yerlerde coğrafi olarak yoğunlaşmalarıdır. Kümelenmeler, rekabet açısından önemli olan birbiriyle bağlantılı endüstrileri ve diğer kurumları içine alır. Bunlar bileşen, makine ve hizmet sağlayan ihtisaslaşmış tedarikçileri ve ihtisaslaşmış altyapı sağlayıcıları kapsar. Kümelenmeler genelde dikey olarak tedarik kanallarını ve müşterileri, yatay olarak tamamlayıcı ürünler üretenleri ve yetenekler, teknoloji veya ortak girdi kullanımı yönünden ilgili olan sanayilerdeki işletmeleri kapsayacak şekilde genişler. Son olarak, kümelenmeler kamu kurumlarını ve üniversiteleri, standart belirleyici ajansları ve danışmanları, mesleki eğitim kurumlarını ve sendikalar gibi ihtisaslaşmış eğitim, öğretim, araştırma, bilgi ve teknik destek sağlayan diğer kurumları kapsar.”⁴⁰

Akademi camiasında oldukça ilgi gören ve çeşitli eleştirilere maruz kalan Porter'ın kümelenme tanımı, yukarıda değinilen tanımlar içerisinde;

³⁴ Avrupa Birliği'nde Dünya Standartlarında Kümelere Doğru: Geniş Tabanlı İnovasyon Stratejisi'nin Uygulanması Tebliği; Aktaran, Ekonomi Bakanlığı; **Beyaz Kitap**, Türkiye için Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi, 2010, s.12, http://www.smenetworking.gov.tr/userfiles/pdf/dcp/Beyaz%20Kitap/Beyaz_Kitap.pdf (03.04.2013)

³⁵ Gençyılmaz, Güneş; “Kümelenme Nedir?”, **PERDER**, İstanbul 2008, S.7, s.56

³⁶ Alsaç; **a.g.e.**, s. 9

³⁷ OECD; **Boosting Innovation: The Cluster Approach**, Paris, 1999, s.157

³⁸ Alsaç; **a.g.e.**, s. 9

³⁹ Alsaç; **a.g.e.**, s. 9

⁴⁰ Porter, Michael; “**Clusters and New Economics of Competition**”, Harvard Business Review, November-December 1998, s.78

- Kümelenmeyi geliştirdiği elmas modeli eksenine oturtması,
- Bu modelin desteği ile ulusal ve küme düzeyli makro ve mikro dış yatırım çekme, ihracat, mesleki eğitim ve bilim teknoloji politikası gibi birçok politikayı barındırması,

gibi nedenlerle bu çalışmaya temel oluşturacak tanım olarak belirlenmiştir.

1.3.2 Kümelenme Kavramının Gelişimi

Kümelenme kavramının kökenleri her ne kadar son 20 yılın popüler konusu gibi görünse de esasında kökenlerinin sanayi devriminden öncesine kadar uzandığı bilinmektedir.

Tarih boyunca büyük bir medeniyet olan Çin, 1400 yıldan fazla bir süredir var olan Jingdezhen'deki çömlek ve porselen toplu üretimleri ile 800 yıldan beri faaliyette olan Shengze kasabasında ve Wujiang'ta bulunan ipek üreticileri birliktelikleri ile tarihin en belirgin kümelenmelerine sahne olmuştur. ⁴¹

Ancak teorik anlamda bu tür ilk zaman kümelenme benzeri oluşumlara ilişkin tanımlamaların en eskisini Alfred Marshall'ın "endüstriyel yoğunlaşmalar" ya da "endüstriyel mahalleler" olarak yaptığı bilinmektedir. Marshall, Sheffield, Lancashire ve Britanya'nın diğer bölümlerinde faaliyet gösteren firmaların neden birbirlerine yakın konumlanarak daha verimli olduklarına ilişkin üç sebep tanımlamıştır. Bunlar Marshall Dışsallıkları olarak da bilinen işgücü havuzu, ihtisaslaşmış tedarikçiler ile bilginin paylaşımı ve yayılımıdır. Marshall'ın ekonomik büyümede bir araç olarak ortaya koyduğu endüstriyel yoğunlaşmalar ile ortak özelliklere sahip işgücü havuzu sayesinde bireyler kendi yeteneklerine uygun işler sunan işverenlerin ve firmaların olduğu bir mekânda yerleşerek birçok ekonomik risklerini asgari düzeye indirmektedir. Tedarikçiler için de ihtiyaç duydukları ölçek sağlanacak, böylece uzun vadede girdi maliyetlerinde düşüş yaşanarak üretkenlik artırılmaktadır. Tüm bunların sonucunda, artan verimlilik müşterilere de fiyat avantajı oluşturmaktadır. ⁴²

⁴¹ Sun, Zhenming ve Martin Perry, "The Role of Trading Cities in the Development of Chinese Business Cluster", International Business Research, Vol:1, No:2, 2008, s. 69-81; Aktaran Öcal, Tolga- Hicran Uçar; "Kümelenmelerde Yapısal Değişim ve Rekabet Gücü", Sosyal Siyaset Konferansları, S.: 60, 2011/1, s. 288, <http://www.iudergi.com/tr/index.php/sosyalsiyaset>, (05.03.2013)

⁴² Alsaç; a.g.e., s. 23

“Endüstriyel mahalleler/yoğunlaşmalar” zamanla yerini “yığılma ekonomileri” ne bırakmıştır. Bu noktada birbirleriyle sıkça aynı anlamlı kullanılan ve karıştırılan bu iki kavramı, daha iyi anlamak ve böylece aralarındaki geçiş sürecini kavramak açısından açıklamakta fayda bulunmaktadır.

“Yoğunlaşma (concentration) ve yığılma (agglomeration) ekonomik faaliyetlerin, bütün olarak imalat sanayinin ya da belirli bir sanayinin mekânda nasıl dağıldığını göstermektedir. Yoğunlaşma ve yığılma, belirli ekonomik faaliyetlerin birkaç yerde (bir kentte, bölgede ya da ülkede) bulunup bulunmaması ile ilgili soruları kapsar. Yoğunlaşma ve yığılma benzer ekonomik faaliyetlerden bahsetseler bile, odakları tamamen birbirinden farklıdır. Yoğunlaşma birkaç tane iyi tanımlanmış sektörün yerleşimini analiz etmektedir. Yığılma ise, ekonomik faaliyetlerin daha büyük kısımlarının, imalat sanayinin tamamının mekansal olarak yerleşimini analiz etmektedir.”⁴³

Tek bir sektördeki yığılmaya dayalı uzmanlaşma ekonomilerine ve dışsallıklarına vurgu yapan Marshall’ı izleyen dönemlerde Jacobs, aynı bölgede birçok sektörün bir arada yığılmasıyla sektörel farklılaşmaya yer veren çeşitlilik ekonomilerine ve dışsallıklarına vurgu yapmıştır. Farklı ve çok sayıda sektörün bir araya geldiği bu bölgelerin, Jacobs Dışsallıkları olarak bilinen; çeşitli sektörlerden gelen farklı bilgilerin birikimi, işgücü sermayesi, altyapı ve diğer sosyal koşullar gibi avantajları sebebiyle daha cazip ve çekici hale geldiği düşünülmektedir.⁴⁴

Ekonomik, teknolojik ve politik değişimlerin, krizlerin ve yüksek işsizlik oranlarının yaşandığı 1970’li yıllara gelindiğinde Marshall’ın sanayi bölgeleri yaklaşımı “yeni sanayi bölgeleri” yaklaşımı ile yeniden anılmaya başlamıştır. Yığılmalarda, girdi maliyetlerinde yaratılan avantajların yanı sıra, değişen sanayi organizasyon yapısı ve firmalar arası ilişkiler ağının da önemli roller üstlendiği görüşü bu yaklaşımın çıkış noktasını oluşturmuştur.⁴⁵

Kümelenmenin yapı taşları arasında yer alan firmalar arası ilişkiler ağına dayalı bu yaklaşımın çalışmaları Becattini ile başlamıştır. Becattini, geleneksel sektörlerde

⁴³ Karaalp, H. Simay; Türkiye’de Sektörel Yığılmalar ve Bölgeler Arası Yakınsamaya Etkisi, Basılamamış Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008; Aktaran Güneş, Erkan; **Turizm Kümelenmesi ve Erzurum Bölgesi Turizm Kümelenme Potansiyeline Yönelik Bir Araştırma**, (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), s.28, <http://tez2.yok.gov.tr/> , (15.01.2013)

⁴⁴ Kaygalak, İrfan; **“Türkiye’de Sanayi Kümelenmesi: Uşak Örneği”** (Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011), s.54, <http://tez2.yok.gov.tr/> , (08.03.2013)

⁴⁵ Kaygalak; **a.g.e.**, s.54

faaliyet göstermeleri ve çoğunlukla küçük işletmelerden oluşmalarına rağmen hızlı büyüme kaydetmeleri, küresel piyasalara yönelimleri ve pay almaları ile dikkat çeken Üçüncü İtalya (third italy)⁴⁶ olarak adlandırılan bölgelerdeki üretim organizasyonu farklılaşmasını Marshall'ın sanayi bölgeleri yaklaşımı çerçevesinde araştırmıştır. Ancak firmalar arası ilişkilerde yaşanan değişimin ve yeni üretim organizasyonunun, sanayi kümelenmesi sonucunu doğurduğu yaklaşımı Piorre ve Sabel'in esnek uzmanlaşma kavramıyla ortaya konulmuştur.⁴⁷

Esnek uzmanlaşma teorisinde, dikey entegrasyon yapısı ile bütün üretim aşamalarının bir bant boyunca ilerlediği Fordist üretim sisteminin aksine, üretim bandının bölünerek her bir üretim aşamasının farklı alanlarda yapılmasına ortam hazırlayan dikey çözülme söz konusudur. Bu dikey çözülme, Fordist üretimde karşımıza sıkça çıkan büyük ölçekli işletmelerin yerine değişen talep ve koşullara daha hızlı yanıt verebilen ve uyum sağlayabilen, ilgili üretim aşamasında uzmanlaşmış küçük ve orta ölçekli işletmeleri getirmiştir. Esnek uzmanlaşma yapısı ile küçük ve orta ölçekli işletmeler, nihai ürünü üretmek için bir araya gelme zorunluluğunun yanında üzerinde uzmanlaştıkları üretim aşamasının çıktısı olan ürünlerin piyasası için tek başlarına hareket ettikleri, üretim için izlenmesi gereken “görünmez bant” sebebiyle bir nevi özerk bir yapıya sahip olurlar.⁴⁸ Bu yapı da firmaları gelişen teknolojiye de paralel olarak detaylı ve komplike ürünleri üretmek için sofistike bir ilişki ağı içerisine dahil etmektedir.⁴⁹

Zaman ilerledikçe firmaları böylesi bir yapı içinde bir arada tutan girdi-çıkıtı maliyetlerinin azaltılması gibi öteden beri süregelen Marshallgill dışsallıkların yanına, firmaların etkinliği ve esnekliği, öğrenme, inovasyon ve gelişme dinamiklerinin zenginleşmesi, parasal ve mali getiriler ve sosyokültürel ve kurumsal yapıların işlerliği ve önemi gibi esnek uzmanlaşma dışsallıklarının da eklendiği söylenebilir.

Büyük işletmelerin ölçek ekonomileri sebebiyle teknolojik, ekonomik ve sosyolojik değişimleri yakalamada ve değişimlere tepki vermede karşılaştıkları ve

⁴⁶ Kitleseel üretim yapan kuzey İtalya'dan ve az gelişmiş güney İtalya'dan farklı olan merkezi ve kuzey doğu İtalya'da bulunan yerler için kullanılan kavramdır (European Commission 2002:9). Toscana, Umbria, Trentino, Alto-Adige, Friuli-Venezia-Guilia, Veneto, Emilia-Romagna ve Marche bölgelerini içerir. (Alsaç; **a.g.e.**, s. 11)

⁴⁷ Kaygalak; **a.g.e.**, s.54

⁴⁸ Kaygalak; **a.g.e.**, s.54

⁴⁹ Tonkal; **a.g.e.**, s.119-121

almak istemedikleri risk, esnek uzmanlaşmada birçok firma tarafından paylaşıldığından daha kolay alınabilir hale gelmektedir. Firmaların dolaylı veya doğrudan görünmez bant hattına dâhil olmaları, birbirlerine bağımlı olmaları ve birbirlerindeki değişimleri yakından izleme ve takip etme olanağını sunmaktadır. Böylece, girdi maliyetlerinde yaşanan düşüşlerin de getirdiği destek ile öğrenme ve inovasyona daha elverişli ve daha yatkın bir ortam sağlanacaktır.⁵⁰ Ancak bu bant farklılaşması beraberinde firmalar arası ilişkilerde, çarpıklıklar, aşırı bağımlılıklar veya köle tedarikçiler gibi kavramları da gündeme getirmektedir. Nitekim küreselleşme ile uluslararası üstün firmaların üretimlerini bölgesel niteliklerine göre dağıttıkları alt yüklenici veya tedarikçileri ile ilişkileri, değer zinciri ölçeğinde katma değer en çok nerede toplandığını ve pastanın büyük dilimini kimin alacağını işaret etmesi açısından ayrıca önemlidir. Dolayısı ile kuvvetli ekonomik coğrafyalarda kümelenme faaliyetleri ile daha da nitelik kazandırılan yoğunlaşmalar ideal kümeler olarak üretim konularında sürekli bir yeniliğin olduğu havzalarda küresel değer zincirlerinden çok daha fazla katma değer koparan firmalara beşiklik etmektedirler.⁵¹

Üretim ve organizasyon yapısında yaşanan bu gelişmelerin yanı sıra Soğuk Savaş dönemi ve sonrasında ülkelerin, artık siyasi sınırları ile değil bölgelerin ekonomik sınırları ile güç kazanması, araştırma-geliştirme çalışmaları, inovasyon, tedarik zinciri, iletişim teknolojileri ve lojistikte yaşanan hızlı gelişmeler rekabette de yeni kuralların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.⁵²

Uluslararası iktisat teorilerine paralel olarak farklı faktör donanımlarına sahip farklı ülkelerin karşılıklı mal değişimine dayandırılan mukayeseli üstünlük prensibi, benzer ürünler üreten, benzer faktör donatımlarına sahip ülkeler arasında ticaretin gelişmesi ve ileri sanayi ulusları tarafından ihraç edilen spesifik ürünlere bakıldığında artan ihracat uzmanlaşması⁵³ ve benzeri hususların görülmesi gibi sonuçları açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle, ülkeler artan dış rekabet baskısı ile sadece düşük maliyetli faktör donatımlarının (ucuz işgücü gibi) değil inovasyon ve kalitenin de

⁵⁰ Kaygalak; **a.g.e.**, s.54-55

⁵¹ Tonkal; **a.g.e.**, s.82-106

⁵² Özgen, Doğukan Buğra; **Küresel Rekabette İnovasyon Ve Bilginin Rolü: Kümelenme Modeli ve Politikaları**, (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), s.1, <http://tez2.yok.gov.tr/>, (01.02.2013)

⁵³ İrhan, H. Bayram; “Bölgesel Ekonomilerin Uluslararası İlişkilere Etkisi: Kümelenme Yaklaşımı”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, 2010/2, 6-13, s. 11

rekabet açısından ayakta kalabilmek için gerekli olduğunu kabullenmişlerdir.⁵⁴

1990 yılında Michael Porter, “Ulusların Rekabet Üstünlüğü” kitabında coğrafyanın ekonomi üzerindeki etkilerini araştırmış ve ekonomik coğrafya kavramı çerçevesinde küme kavramını gündeme getirmiştir.⁵⁵

Porter, geliştirdiği bu kavram ile sektördeki işletmelerin coğrafi yakınlığını ve uzmanlaşmalarını ifade etmenin yanı sıra sahip olunan bölgesel avantajların uluslararası piyasalara yönelimi ve ülkelerin uzmanlaşabilecekleri alanları seçerek kaynaklarından optimum seviyede faydalanması suretiyle rekabet gücü elde edebileceğini vurgulamaktadır. Bu noktada Porter’ın rekabet gücü çerçevesinde ele aldığı kümelenme kavramını daha detaylı incelemek yerinde olacaktır.

Porter, gelişme düzeyleri farklı on ülkenin yüzü aşkın sektörünü incelemiş ve rekabet avantajı yaratan unsurları, geliştirdiği “Elmas Modeli” ile açıklamıştır.

⁵⁴ Porter, Michael; **Rekabet Üzerine**, Harvard Business Review, Çev.: Kıvanç Tanrıyar, Optimist Yayınları, Ekim 2010, s.243-319

⁵⁵ Erkek, Dilşad- Gülşah Öselmiş; “**TR32 Düzey II Bölgesi’nde Kümelenme Yaklaşımı**”, Güney Ege Kalkınma Ajansı, 2011, s.4, <http://geka.org.tr/yukleme/planlama/Strateji%20D%C3%B6k%C3%BCmanlar%C4%B1/K%C3%BCmelenme%20Yakla%C5%9F%C4%B1m%C4%B1.pdf> (07.09.2013)

The diagram illustrates the relationships between five factors:

- Şans** (Chance) - Oval shape
- Firma Yapısı, Stratejisi ve Rekabet Durumu** (Company Structure, Strategy and Competitive Status) - Rectangular shape
- Faktör Koşulları** (Factor Conditions) - Rectangular shape
- Talep Koşulları** (Demand Conditions) - Rectangular shape
- Devlet** (State) - Oval shape

Relationships are indicated by arrows:

- Solid Arrows (Primary Influences):**
 - Şans → Faktör Koşulları
 - Şans → Firma Yapısı, Stratejisi ve Rekabet Durumu
 - Firma Yapısı, Stratejisi ve Rekabet Durumu → Faktör Koşulları
 - Firma Yapısı, Stratejisi ve Rekabet Durumu → Talep Koşulları
 - Firma Yapısı, Stratejisi ve Rekabet Durumu → İlgili ve Destekleyici Sanayiler
 - Faktör Koşulları → İlgili ve Destekleyici Sanayiler
 - Talep Koşulları → İlgili ve Destekleyici Sanayiler
 - Devlet → İlgili ve Destekleyici Sanayiler
- Dashed Blue Arrows (Secondary/Indirect Influences):**
 - Şans → Talep Koşulları
 - Şans → İlgili ve Destekleyici Sanayiler
 - Firma Yapısı, Stratejisi ve Rekabet Durumu → Devlet
 - Faktör Koşulları → Talep Koşulları
 - Faktör Koşulları → Devlet
 - Talep Koşulları → Şans
 - Talep Koşulları → Firma Yapısı, Stratejisi ve Rekabet Durumu
 - Devlet → Şans
 - Devlet → Faktör Koşulları
 - Devlet → Talep Koşulları

Elmas modeli ile rekabet avantajının, faktör (girdi) koşulları, talep koşulları, firma yapısı, stratejisi ve rekabetçi düzeyi ile ilgili ve destekleyici sektörlerin varlığı olarak dört temel yüzü olduğuna işaret edilmektedir. Bu dört temel yüze, devletin rolü ve şans faktörünü de destekleyici unsurlar olarak ilave etmektedir.⁵⁶ Bahsedilen bu temel etkenler ve destekleyici unsurlar aşağıda açıklanmaktadır.

Ülkelerin eğitilmiş işgücü, sermaye, doğal kaynaklar ve altyapı gibi sanayilerin rekabet gücünün gelişmesinde rol oynayan maddi varlıklarını kapsadığı gibi enformasyon, hukuk sistemi ve firmaların rekabette yararlandıkları üniversite ve araştırma enstitülerini de kapsamaktadır. Porter, yukarıda da değinildiği üzere, rekabet avantajı elde etmede, ülkelerin sahip olduğu faktör koşullarının tek başına yeterli olmadığı, bu faktörlerin ne kadar verimli kullanıldığının önemli olduğu üzerinde

24

durmuştur. Bu nedenle, girdi koşullarını temel girdiler ve gelişmiş girdiler şeklinde bir ayrıma tabi tutmuştur. Temel girdiler, basit teknoloji kullanılan tarıma dayalı ya da geleneksel sektörlerde kullanılmakta, gelişmiş girdiler ise yüksek teknoloji kullanılan sektörlerdeki nitelikli işgücü, modern altyapı, üniversite ve araştırma kurumları gibi unsurları içermektedir.⁵⁷ Bir başka sınıflandırmada ise faktör koşulları “uzmanlaşmış” ve “genel” olarak iki ayrı kategoride incelenebilmektedir. Burada otoyol sistemi genel, mesleki eğitime sahip emek ise uzmanlaşmış faktörler olarak değerlendirilmektedir. *Bu bağlamda rekabet gücü için en verimli klasman gelişmiş ve uzmanlaşmış faktörlerdir.*⁵⁸

Rekabet Elması’nın bu yüzü, var olan insan kaynağının nitelikli işgücüne çevrilmesi, inovasyon ve kalite için gerekli olan uzmanlaşmış bir üniversite ya da araştırma enstitülerinin geliştirilmesi, doğal kaynaklardan optimum seviyede yararlanılması gibi hususları barındırmaktadır.

Porter’ı geleneksel ticaret teorisi varsayımlarından ayıran ana unsurlardan biri de bu faktör koşullarının varlığının yanı sıra bunların ihtiyaçlar doğrultusunda üretken bir şekilde konumlandırılması, geliştirilebilme yeteneği ve potansiyelinin ülkede var olmasıdır. Bu durum küresel pazarlarda etkin ve kolay erişime açık faktör koşulları için daha büyük önem arz etmektedir. Dolayısıyla, firmalar; ne kadar çok yüksek kalitede faktör koşulunu daha düşük maliyetten temin ederse rekabet avantajı yakalamaya o kadar aday olacaklardır.⁵⁹

1.3.2.2 Talep Koşulları

Toplam talep büyüklüğü ve artış hızı, talebin farklı ürün grupları arasındaki dağılımı, müşterilerin özellikleri (gelişmiş ve talepkar gibi) ve sayısı talep koşulları olarak değerlendirilmektedir. Talep edilen miktarın fazlalığı firmaya ölçek ekonomilerden faydalanma konusunda avantaj sağlarken aynı zamanda ilgili piyasada yatırım yapma kararlarında da etkili olmaktadır. Atıl yatırım yapma korkusunu üzerinden atan firmalar, ürünlerini yenilemek, çeşitlendirmek ve teknolojik gelişmelere

⁵⁷ Alsaç; **a.g.e.**, s. 17-18

⁵⁸ Özlem Öz, M. Kemal Pamuksuz, “Understanding Competitiveness: The Case of The Turkish White Goods Industry”, European Applied Business Research Conference, İtalya, 2003, s. 3. Aktaran; Özgen; **a.g.e.**, s.52

⁵⁹ Alsaç; **a.g.e.**, s. 18

ayak uydurmak noktasında daha cesur davranırlar.⁶⁰

Talebin yönü ve miktarı aynı şekilde ilgili piyasada yer alan diğer firmaların da piyasa öngörülerini hareketlendirecek ve ihtiyatlı ya da atik davranmaları yönündeki kararlarında etkili olacaktır.

Yerel talep koşulları, firmaların düşük kaliteli, taklit ürün ve hizmetlerden, farklılaşmaya ve yeniliğe dayalı rekabete geçip geçemeyeceğiyle yakından ilgilidir. Üretkenliği düşük seyir izleyen ekonomilerde faaliyet gösteren firmalar talebe ilişkin bilgileri daha çok yabancı pazarlardan edindiklerinden rekabet avantajı elde etme yolunda yerel talebin yönlendirmelerine ihtiyaç duymaktadırlar.⁶¹

Yerel talep, firmaları yeni ve kaliteli ürün ve hizmetler konusunda diğer ülkelerden daha önce yönlendirebiliyorsa ülkenin o sektörde rekabet avantajı sağlaması beklenmektedir. Sürekli olarak yenilik, çeşitlilik ve kalite arayan bilinçli ve talepkar müşterilerin olduğu bir piyasanın firmalara yeni ihtiyaçlar konusunda ışık tuttuğu düşünülebilir. Böyle bir talep yapısı, firmaların mevcut ya da gelecek piyasa ihtiyaçlarına ilişkin verileri edinmelerinde yabancı piyasalara bağımlılıkları azaltacağı gibi ürünleri taklit ederek üretmekten ya da düşük kaliteli ürün ve hizmet sunmaktan vazgeçmesini sağlayacaktır.⁶²

Talep koşulları içerisinde niteliksel ve niceliksel etkenlerin yer aldığı görülmektedir. Ancak küreselleşen dünyada talebin miktarından daha önemli olan hususun talebin kalitesi olduğu göz önünde bulundurulmalı, talep koşulları ile piyasaların birbirileriyle etkileşim içerisinde olduğu unutulmamalıdır.

1.3.2.3 İlgili ve Destekleyici Sanayiler

İlgili ve destekleyici sanayilerin rekabet gücü üzerinde yaratacağı etkinin teorik temelleri Hirschman'ın, yatırımların, geliri ve dolayısıyla tasarrufları artırma etkisinin yanında doğrudan yatırımları artırma etkisinin de olduğu yönündeki görüşlerine dayanmaktadır. Bu görüşe göre, belirli bir bölgede yatırım yapılması yeni yatırımlar için dışsal yararlar sağlayarak, ilgili ve destekleyici sanayilerin kurulmasını teşvik

⁶⁰ Alsaç; **a.g.e.**, s. 19

⁶¹ Porter; **2010**, s.259

⁶² Alsaç; **a.g.e.**, s. 19

etmektedir.⁶³

Porter bu görüşe coğrafi yoğunlaşmanın etkilerini de ekleyerek, Elmas Modeli'nde ilgili sanayiler kavramı ile bir sanayinin mevcut imkânlarını ve kaynaklarını ortak kullanan sektörleri; destekleyici sanayiler kavramı ile belirli bir sektörün üretim yapması için ihtiyaç duyacağı girdileri sağlayan tedarikçi sektörleri ifade etmektedir.⁶⁴

Ülkede rekabet gücüne sahip ilgili sanayiler, bilgi, deneyim ve teknolojik değişimleri de paylaştıklarından diğer sanayilerin gelişimine, değişimine ve hatta yeni sektörlerin gelişmesine de öncülük edebilirler. Destekleyici sanayilerin ya da yaygın kullanımı ile tedarikçi sektörlerin firmaları etkileme aracı, ilgili sanayilerde de görülen bilgi ve deneyim alışverişi'dir. Rekabetçi tedarikçiler, kendi alanlarındaki değişim ve gelişmeleri yakından takip etmek ve bunlara uyum sağlamak konusunda uzmanlaşmalarından dolayı firmaların kaliteli, hızlı ve düşük maliyetli girdi erişimlerini rahatlıkla temin edebilir durumdadırlar.

Aynı zamanda firmalar, ortak girdi havuzunu paylaştıkları ilgili sanayiler ile birlikte tedarikçiler için bir müşteri havuzu oluşturmaktadırlar. Rekabetçi yerel tedarikçiler, bu müşterilerinin varlığı ve pazar fırsatlarının çabuk ve kolay fark edilmesi nedeniyle azalan riskinin karşılığında daha derin, daha geniş ve daha uzmanlaşmış girdiler sunabilmektedir.⁶⁵ Bu yüzden tedarikçiler, firmalar ve firmalar da kaliteli, ucuz ve hızlı erişim imkanı veren tedarikçiler sayesinde elde edecekleri bilgi ve teknoloji alışverişi sebebiyle kazan-kazan ilişkisi içerisinde dirler.

1.3.2.4 Firma Yapısı, Stratejisi ve Rekabet Durumu

Rekabet avantajı yaratan unsurların dördüncüsü olan firma(ların) yapısı, rekabet stratejisi/stratejileri ve rekabet durumu genel olarak; piyasadaki firmaların örgüt yapılarını, rekabet stratejileri ve ülkenin rekabet yapısını (dışa açık/tam rekabetçi/ithalata dayalı vb.) kapsamaktadır. Daha özele indirgeyecek olursak; yerel rekabet türünü ve yoğunluğunu belirleyen kurallar, teşvik ve standartlar, yatırım ortamı gibi

⁶³Timurçin, Deniz; **Türkiye'de Kobi'lerin Rekabet Gücü ve Rekabet Üstünlüğü Sağlamada Kümelenenin Etkisi**, (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), s.49, <http://tez2.yok.gov.tr/>, (16.02.2013)

⁶⁴ Alsaç; **a.g.e.**, s. 19

⁶⁵ Porter; **2010**, s.262

unsurların ele alınması gerekmektedir.⁶⁶

İthalata dayalı, taklitten ibaret ve fiyatın tek rekabet değişkeni olduğu, dolayısıyla yatırım ortamının olmadığı veya gelişmediği rekabet ortamı yerini şiddetli rekabet savaşlarına bırakmıştır. Tedarikçi sayısı ve etkinliğinin artmasıyla düşük fiyattan düşük toplam maliyete, taklitten inovasyona, sadece maddi varlıklara yapılan yatırımdan Ar-Ge ve teknolojiye dönük yüksek yatırımlara geçiş daha gelişmiş rekabet ortamlarına fırsat vermiştir.⁶⁷

Firmalar, yer aldıkları piyasadaki güçlü rakipleri sebebiyle yeniliklere daha açık, kaliteli hizmet sunan, farklılaşmak adına yoğun çaba sarf eden yapılara bürünebilmektedirler. Bunun yanı sıra, eğitim, grup çalışması, inisiyatif alma, karar alma, müşterilerle ilişkiler, koordinasyon, uluslararası faaliyetlere yönelik tutumlar, çalışan-işveren ilişkileri gibi yönetim yaklaşımları da firmaların rekabet stratejisinde etkili roller üstlenmektedir.⁶⁸

Strateji ve rekabeti; yatırım ortamını ve rekabeti etkileyen yerel politikalar olmak üzere iki ayrı boyutta incelemek yerinde olacaktır. Siyasi istikrar, vergi sisteminin yapısı, kurumsal yönetim sistemi, işgücü gelişim teşviklerini etkileyen işgücü piyasası politikaları ile fikri mülkiyet kuralı ve uygulamaları yatırım ortamı üzerinde etkili olan makro ve mikro ekonomik politika unsurlarıdır. Bu unsurların, yatırım yoğunluğunda artış olması yönündeki etkileri daha yüksek ve gelişmiş rekabet ortamına destek vermektedir. Yerel rekabet yoğunluğunu belirlemede ise yabancı yatırıma açıklık, kamu mülkiyeti, lisans kuralları gibi yerel politikalar hayati bir rol oynamaktadır.⁶⁹

1.3.2.5 Devlet ve Şans

Esasında devlet faktörü, yukarıda bahsi geçen dört faktörün üzerinde de etkilidir. Nitekim devlet;

- Eğitimli işgücü, uygun fiziksel altyapı gibi firma girdilerini ve bunları temin eden kurum/kuruluşların etkinliğini ve kalitesini artırmak

⁶⁶ Porter; 2010, s.259

⁶⁷ Porter; 2010, s.259

⁶⁸ Alsaç; a.g.e., s. 20

⁶⁹ Porter; 2010, s.259

yönüyle faktör koşulları başlığı altında sıralananlara,

- Doğrudan alıcısı olduğu savunma sanayi ihtiyaçları, iletişim ekipmanları gibi alanlarda ve ürün standartlarını ya da düzenlemelerini, gelir ve ücret politikalarını etkileyerek de dolaylı olarak talep koşullarına,⁷⁰
- Rekabeti artıracak politikalar, yatırımı teşvik edecek vergi sistemi ve fikri mülkiyet hakları kanunları, adil ve etkin bir yasal sistem, tüketiciyi koruma kanunları ve yapıları, yöneticileri performanslarından sorumlu tutan kurumsal yönetim kuralları ve inovasyonu teşvik eden düzenleyici süreçleri yönetmesi ile firma yapısı, stratejisi ve rekabet durumu başlığı altında sıralananlara etki etmektedir.⁷¹

Şans ise, firmanın kontrolü dışında gelişen ve onun rekabetteki konumunu etkileyecek her türlü şeydir.

Porter, Elmas Modeli ile yukarıda açıklanan tüm unsurların oluşturduğu iş ortamını ve yerel rekabet üzerindeki etkilerini açıklamaktadır. Modelde yer alan unsurların rekabet avantajının oluşmasının başlangıç aşamasında ihtiyaç duyulan düzeyde ve işlerlikte olmasına gerek duyulmasa da, ilerleyen dönemlerde karşılıklı etkileşim ile bu eksikliklerin giderileceği ve unsurların gelişebileceği düşünülmektedir. Rekabet avantajını sağlamak ve sürdürmek de ancak ihtiyaçlar doğrultusunda şekillenen unsurlarla mümkün olmaktadır.⁷²

Elmasın söz konusu dört yüzü birbirinden bağımsız düşünülmemelidir. Unsurlar tek başlarına etkili oldukları gibi birbirleriyle girdikleri etkileşimin sonucunu da modele yansıtmaktadırlar. Örneğin, firma yapıları ve rekabet stratejileri yeni firmaların katılımlarını ve rekabet ortamını etkileyecek, firmaları farklı ve kaliteli ürün/hizmet konusunda yönlendiren talep koşulları, faktör koşullarında (nitelikli işgücü, uygun altyapı vb.) iyileştirmeye olan gereksinimi doğuracaktır. Sunduğu hizmet veya ürün ile başarılı olan firmalar, kendilerini cesaretlendirecek, ihtiyaç duyduğu desteği zamanında

⁷⁰ Alsaç; **a.g.e.**, s. 23

⁷¹ Porter; **2010**, s.294

⁷² Alsaç; **a.g.e.**, s. 21

sunabilecek tedarikçi firmaları da beraberinde getirecektir.⁷³

1.3.3. Kümelerin Yaşam Döngüsü ve Çeşitleri

1.3.3.1 Kümelerin Yaşam Döngüsü

Kümeler de birçok organizasyonel yapıda görülebileceği gibi doğar, büyür, gelişir ve yok olur veya dönüşürler. Küme yaşam döngüsü diyebileceğimiz bu süreç ortaya çıkış/doğum, büyüme-gelişme ve yok olma/dönüşüm evreleri başlıkları altında detayları ile incelenecektir.

1.3.3.1.1 Ortaya Çıkış/Doğum

Kümelerin doğuşu doğal kaynaklar, coğrafi konum, ülkenin/bölgenin tarihsel altyapısı, yeni buluş ve keşifler, tetikleyiciler, talep koşulları gibi birçok faktörden kaynaklanabilmektedir.

Kümenin oluşum sürecini önkoşullar, tetikleyici olaylar ve kendi kendini geliştirme süreçleri altında inceleyen Brenner ve Mühlig'in, 6 kıta, 32 ülke ve 17 sektörden toplam 159 küme üzerinde yaptıkları kapsamlı araştırma sonucunda Tablo 2'de de görüldüğü üzere; 105 kümenin "kalifiye emeği", 78 kümenin "bilgi ağlarını", 70 kümenin "iyi bir üniversiteyi ve kamu araştırma merkezlerini", 66 kümenin "tarihi ve geleneksel önkoşulları" ve 61 kümenin "endüstriyel yapıyı" önkoşul olarak "önemli" gördükleri ortaya konulmuştur.⁷⁴

⁷³ Tutar, Filiz vd.; "Bölgesel/Yerel Ekonomik Kalkınmanın Popülerleşen Yeni Aktörü: Kümelenme", **Akdeniz Üniversitesi Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi**, C.3, S.2, 2011, s.94-116

⁷⁴ Thomas Brenner, Andre Mühlig, "Factors and Mechanisms Causing the Emergence of Local Industrial Clusters - A Meta-Study of 159 Cases", Papers on Economics and Evolution, Ed. by Evolutionary Economics Group, No:0723, Germany, y.y., 2007, s. 20; Aktaran Özgen; **a.g.e.**, s.21

Tablo 2: Kümelerin Doğuşundaki Önkoşulların Değerlendirmesi

Önkoşullar	Önemli	Önemsiz	Beyan Yok
Kalifiye Emek	105	10	44
Ağ	78	37	44
Üniversite ve Araştırma Kurumları	70	22	67
Geleneksel ve Tarihsel Koşullar	66	10	83
Kurumsal Yapı	61	2	96
Altyapı	52	10	97
Kültür	52	14	93
Coğrafi Konum	51	2	106
Yerel Talep	49	20	90
Ulusal Politikalar	47	8	104
Tedarikçiler	43	13	103
Yaşam Kalitesi	31	18	110
Yerel Sermaye Piyasası	30	16	113
Ücret	23	10	126
Bölgenin Tipi	21	0	138
Teknoloji Parkı	21	9	129

Kaynak: Thomas Brenner, Andre Mühlig, “Factors and Mechanisms Causing the Emergence of Local Industrial Clusters - A Meta-Study of 159 Cases”, Papers on Economics and Evolution, Ed. by Evolutionary Economics Group, No:0723, Germany, y.y., 2007, s. 20.; Aktaran Özgen, Doğukan Buğra; “Küresel Rekabette İnovasyon ve Bilginin Rolü: Kümelenme Modeli ve Politikaları”, 2009, s.13,

Tetikleyici olaylarda⁷⁵ kümelerin çoğunlukla önem verdiği ilk üç olay; 62 küme için “mıknatıs bir firmanın kuruluşu”, 53 küme için “özel politik uygulamalar” ve 52 küme için “savaş gibi tarihsel olaylar” olurken, “liderlerin pazar yaratma becerisi ve kararlılığı” 22 küme, “birtakım kilit inovasyonlar” 15 küme ve “şans” 14 küme ile son sıralarda yer almıştır.⁷⁶

Kendi kendini geliştirme süreçlerinde ise 116 küme “beşeri sermaye birikimini”,

⁷⁵ Tetikleyici olay; mıknatıs firma, özel politikalar, tarihsel olaylar, liderlik, spesifik inovasyon ve şans.

⁷⁶ Thomas Brenner, Andre Mühlig, “Factors and Mechanisms Causing the Emergence of Local Industrial Clusters - A Meta-Study of 159 Cases”, Papers on Economics and Evolution, Ed. by Evolutionary Economics Group, No:0723, Germany, y.y., 2007, s. 20; Aktaran Özgen; **a.g.e.**, s.22

87 küme “firmalar arası işbirliğini”, 83 küme “diğer şirketlerle yakın olmanın sağladığı avantajları” önemli olarak değerlendirmiştir.⁷⁷

Bu noktada, önkoşul, tetikleyici olaylar ve kendi kendine geliştirme süreçlerinin küme oluşumuna etkilerinin görülebilmesi adına bazı örnekler üzerinden gitmek faydalı olacaktır. Avrupa’daki merkezi konumu, sahip olduğu su yolları ağı, Rotterdam limanının etkinliği ve ülkenin uzun denizcilik tarihi sayesinde edinilen beceri ve deneyimleri ile Hollanda’daki ulaşım kümelenmesi tarihi önkoşul ve coğrafi konum birlikteliğinin bir sonucu olmuştur.⁷⁸

Doğal kaynaklar da kümelenme oluşumlarında akla gelen ilk sebepler arasında yerini almaktadır. Biley taşlarının yapıldığı çakıl kaynaklarına yakınlığı sebebiyle ortaya çıkan İngiltere Sheffield’daki çatal bıçak endüstrisi⁷⁹ veyahut üzüm yetiştiriciliğine elverişli topraklar sebebiyle gelişen Kaliforniya’da şarap kümelenmesi bu kapsamda ele alınmaktadır.

Kümeler kimi zaman da olağandışı, gelişmiş ya da talepkar iç taleplerden de doğabilir. Sıcak ve kurak iklimi ve su kıtlığı gibi sebeplerden dolayı sulama donanımı ve diğer gelişmiş tarım teknolojileri alanındaki kümelenmenin altında İsrail’in kendi kendine yetebilen bir ülke olma arzusu yatmaktadır.⁸⁰

Tedarikçi veya ilgili sektörlerin ya da ilgili kümelenmelerin daha önceden var olması da yeni kümeler için kaynak teşkil edebilir. Örneğin, San Diego, Kaliforniya yakınlarındaki golf malzemesi kümesinin kökleri Güney California’daki havacılık kümesine dayanmaktadır. Havacılık kümesi, döküm ve geliştirilmiş malzeme tedarikçilerini ve bu teknolojilerde çalışmak için gerekli bilgilere sahip mühendislerden oluşan bir tedarik havuzu meydana getirmiştir.⁸¹

Ülkemizde planlı kalkınma dönemlerine geçiş sürecinde önem atfedilen sanayileşme hedefi doğrultusunda 1980’lerde de ihracata dayalı sanayileşme modeli

⁷⁷ Thomas Brenner, Andre Mühlig, “Factors and Mechanisms Causing the Emergence of Local Industrial Clusters - A Meta-Study of 159 Cases”, Papers on Economics and Evolution, Ed. by Evolutionary Economics Group, No:0723, Germany, y.y., 2007, s. 20.; Aktaran Özgen; **a.g.e.**, s.22

⁷⁸ Porter; **2010**, s.285

⁷⁹ Alfred Marshall, Principles of Economics, 8. Ed., London, Macmillan, 1920 s.269; Aktaran Özgen; **a.g.e.**, s.18

⁸⁰ Porter; **2010**, s.285

⁸¹ Timurçin; **a.g.e.**, s.147

izlenmeye başlamıştır. Hızla artan sanayi yatırımlarına mekânsal kolaylıklar sağlayan stratejik OSB’ler faaliyete geçirilmiştir. OSB’lerin mekânsal birliktelik, firma ve paydaşlar arası ağlar, işgücü havuzu oluşturmaları nedenleriyle “Türkiye’de Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi” kapsamında hazırlanan küme haritalarında önemli bir yer tuttuğu gözlemlenmiştir.⁸² Kümeleri OSB’ler ile eş ya da sınırlı tutmamak gerektiğinden burada üzerinde durulması gereken nokta OSB’lerin kümelerin ortaya çıkması için uygun ve verimli alanlar oldukları gerçeğidir.

1.3.3.1.2 *Büyüme*

Büyüme, küme içinde halihazırda bulunan firmalara benzer ya da ilgili firmaların/aktörlerin dahil olduğu, yeni ağların ve iletişim kanallarının oluşturulduğu ve sinerjinin ortaya çıktığı dönemdir.

Piyasanın taklitçileri, rakipleri mıknaş gibi çekmesinin ve işletmelerden ayrılan küçük firmaların oluşmasının arttığı⁸³ bu dönemde, yerel rekabetin yoğunluğu, yeni işletme oluşumu için sunulan genel ortam ve kümelenme katılımcılarını bir araya getirecek resmi ve gayri resmi yapıların etkinliği gibi alanlara dikkat edilmesi gerekmektedir. Düzgün işleyen rekabet yapısı girişimciliği etkileyen en önemli unsurlardan biridir. Yeni firma ve kurumların faaliyete geçmesi kümelenme gelişimi ile iç içe olduğundan yapının sağlıklı bir şekilde muhafaza edilmesi sağlanmalıdır.⁸⁴

Kümelenmenin büyümesi ile hem küme içindekiler hem de küme dışındakiler arasında farkındalık oluşur böylece kümenin tanınırlığı ve ünü artar. Kaynak firmadan çıkan bu küçük firmaların yanı sıra bölge içi ya da dışından da yeni girişimcilerin katılımları söz konusu olur. Kümeler, yeni fikirler ve projeler için uygun deneme sahaları olabilir böylece girişimcileri kendine çekebilir. Büyümekte olan kümeler, başka kümeler ile kesişebilir ve bu kesişim alanları yeni işleri, yan şirketleri ve öğrenme çeşitliliğinden beslenen yenilikçiliği tetikleyebilir. Örneğin, Almanya’da ev aletleri kümelenmesi ile ev mobilyası kümelenmesinin kesişmesi sonucu ankastre mutfak ve

⁸² Memişoğlu, Aysun- Tolga Arıcan; “Organize Sanayi Bölgeleri ve Kümelenme”, **Anahtar Dergisi**, S. 281, Ankara 2012, s.28

⁸³ Rosenfeld, S. A.; Creating Smart Systems A Guide To Cluster Strategies in Less Favoured Regions, European Union-Regional Innovation Strategies, April 2002, ss.1-35, s.6.; Aktaran Keskin, Hidayet; **Kümelenme ve Sektörel Bağlantıları Açısından Isparta İli Orman Ürünleri Endüstrisinin Değerlendirilmesi**, (Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), s.103, <http://tez2.yok.gov.tr/> , (15.01.2013)

⁸⁴ Porter; **2010**, s.288

ankastre cihazların yer aldığı bir saha ortaya çıkmıştır.⁸⁵

Kümeler büyüme süreçlerinde doğrudan dış yatırımı, kümelenme için yeni fikirleri olan insanları ve vasıflı işgücünü, doğrudan yerleşik bir firması olmayan büyük firmaları verdiği fırsat sinyalleri ile kendisine çeker. Yabancı katılımcılarla zenginleşen kümelenmeler, böylece ulusal ve uluslararası yenilikleri ve teknolojik, bilimsel, politik gelişmeleri daha yakın takip eden ve bu alanlardaki gelişmelere daha duyarlı yapılara dönüşürler. Böylece firma stratejileri ve rekabet konumlarında değişiklikler gündeme gelir ve bu da firmalardan başlayan ve kümeye yansıyan gelişmelere sebep olur.⁸⁶

Kümenin rekabet üstünlüğü elde etmesi ve derinlik kazanabilmesi için gereken süre pek çok vaka çalışmasının ortaya koyduğu bir sonuca göre en az 10 yıllık bir zaman dilimine ihtiyaç olduğunu göstermektedir.⁸⁷ Dolayısıyla, büyüme evresinin uzun ve çoklu değişkenlere açık yapısı sebebiyle kontrollü ve sağlam adımlarla ilerlemesi öngörülebilir sonuçlar elde etmek açısından önem arz etmektedir.

1.3.3.1.3 Olgunluk

Belirli ve kritik aktör yığınınna erişmiş, küme içinde oluşan güven dokusunun kemikleştiği, başka kümelerle ve bölgelerle ilişkilerin geliştirildiği, buralarda, yeni girişim, ortak girişim ve filiz işletmeler aracılığıyla yeni işletmelerin kurulmasına yönelik ortamların oluşturulduğu dönemdir.⁸⁸

Küme kendine yeter hale geldiğinden mevcut ilişkiler, daha formal ağlara ve özellikle stratejik ittifaklara doğru ilerlemektedir. Ayrıca, kümede, aktarılabilecek boyutlara ulaşan örtük bilgi birikimi ve uzman emek havuzunun oluşması gibi avantajlar da bu dönemde görülebilen hususlardır.⁸⁹

1.3.3.1.4 Dönüşüm

Belli bir seviyeye ulaşmış kümelerin önünde çoğu zaman iki seçenek

⁸⁵ Porter; **2010**, s.289

⁸⁶ Porter; **2010**, s.289-290

⁸⁷ Porter; **2010**, s.288

⁸⁸ Cansız, Mehmet; **Türkiye’de Kümelenme Politikaları ve Uygulamaları**, Organize Sanayi Bölgeleri Üst Kurulu, Ankara, 2011, s.16

⁸⁹ Alfred Marshall, *Principles of Economics*, 8. Ed., London, Macmillan, 1920, s.269; Aktaran Özgen; **a.g.e.**, s.23

bulunmaktadır; değişerek tekrar dinamizm kazanmak ya da gerileyerek faaliyet alanını ve kapsamını değiştirmek. Ancak kümeyi bu karar aşamasına getirebilecek olası sebepler üzerinden ilerlemek gerekirse; iç ve dış etkenler karşımıza çıkacaktır.

İç etkenler, kümenin üretkenliği ve inovasyonu üzerinde etkili olabilecek karteller, karşılıklı anlaşmalar, aşırı yoğunlaşma, aşırı kamu desteği ve koruması, katı sendika kuralları, devletin rekabete yoğun ve sık müdahalesi, üniversiteler, araştırma merkezleri gibi yapılardaki katılıklar olarak sıralanabilir. Burada beşeri sermayenin mobilitesi, sürekli gelişime açıklığı kurtarıcı olabilmektedir.⁹⁰

Dış etkenler ise teknolojik gelişmelere, müşteri talepleri ve üretim koşullarındaki değişimlere zamanında ve uygun tepki verememek, uyum sağlayamamak, savaş ve deprem gibi olağanüstü olaylar olarak sıralanabilir.⁹¹ Yeniliğe ayak uyduramayan kümeler yerli ve yabancı yatırımcılar nezdinde de cazibesini kaybedecek ve gerilemeye doğru hızla sürükleneceklerdir.

Kümelerin yok olmadan dönüşüm yoluna gitmelerine İngiltere'deki Humber Deniz Ürünleri Kümesini örnek verebiliriz. Humber Deniz Ürünleri kümesi başlangıçta komodite ürünler üreten ve satan bir küme iken giderek rekabetçi olan donmuş deniz ürünleri pazarında kendine yer edinebilmek için değişikliğe ayak uydurmuş ve hatta biraz daha öteye giderek yeni stratejiler belirlemiştir. Balıkçılık, balık işleme teknolojisi ve limana yakın olma önceliklerinde değişiklik yaparak Ar-Ge ve rekabetçilik odaklanmasını küresel lojistik ve hava taşımacılığı eksenlerine oturtmuş, böylece Avrupa'da lider, katma değerli taze ve soğuk zincirde deniz ürünleri pazarlayan bir küme haline gelmiştir.⁹²

Görüldüğü gibi kümelerin yaşam döngüsünü anlamak ve ayrıştırabilmek, küme ihtiyaçlarının, kümenin karşı karşıya kalabileceği tehditlerin ve değerlendirebileceği fırsatların tespiti için hayati önem taşımaktadır. Doğuş safhasında farkındalık, ağ kurma ve benzeri faaliyetler gibi ihtiyaçlar öne çıkarken, büyüme ve olgunluk dönemlerinde

⁹⁰ Porter; **2010**, s.292; Huggins, Robert:“The Evolution of Knowledge Clusters: Progress and Policy”, Economic Development Quarterly, C:22, No:4, Kasım 2008, s.277-289; Aktaran Özgen; **a.g.e.**, s.26

⁹¹ Cansız; **a.g.e.**, s. 16

⁹² European Cluster Observatory (2008).The Humber Seafood Clustering Effort in Yorkshire UK. Ss 20-26.www.clusterobservatory.eu/library/10012.pdf (18.01.2009); Aktaran Kunt, İbrahim Vedat; **KOBİ'lerin Rekabetçi Avantaj Sağlamalarında Kümelenme Stratejisinin Rolü ve Bir Uygulama**, (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), s.25, <http://tez2.yok.gov.tr/> , (16.02.2013).

yenilikçilik, girişimcilik ve pazarlama/rekabet stratejileri kendini göstermektedir. Hükümetler, politika yapıcılar ve küme katılımcıları kümelenme destek politikaları geliştirirken, mevcut olan destek modelleri ile yeni destekler arasında uyumluluğu bu çerçevede içinde değerlendirmelidir.⁹³ Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın Kümelenme Destek Programının tasarım aşamasında Türkiye'de kümelerin yaşam döngüsündeki yerine göre kamu desteklerinin modellenmesi hipotezi test edilmiş olup bu hipotez reddedilmiştir. Bunun temel gerekçesi olarak çalışma sonucunda küme kavramının Türkiye'de yeni olmasından hareketle kümelenmelerde yaşam döngüsü ayrımı küme ihtiyaçları noktasında bariz bir farklılığa sebep olmadığı gözlemlenmiştir.⁹⁴

1.3.3.2 Küme Çeşitleri

Kümeler, büyüklükleri, işlevleri, ilişkileri ve konumları gibi özelliklerinin hepsinin bir arada değerlendirilmeye alındığı bir sınıflamaya tabi tutulmasa da, ayrı ayrı özellikler altında çeşitlendirilebilmektedir.

Bu başlık altında farklı kavram ve özellikler çerçevesinde çeşitli küme sınıflandırmalarına yer verilecektir.

Temelde, işlevleri, çıktıları ve amaçları bağlamında kümeleri, “sanayi kümeleri”, “yenilikçi kümeler” ve “risk kümeleri” olarak incelemek mümkündür.

Sanayi kümeleri, ortak teknolojiler, ortak alım ya da dağıtım kanalları ve ortak işgücü havuzları ile çalışma konusunda uzmanlaşmış kümelerdir.⁹⁵ Çoğunlukla KOBİ'lerden oluşan ve coğrafi yakınlığın avantajlarından faydalanan, benzer veya ilişkili ekonomik faaliyetleri bir araya getirmektedir.⁹⁶

Bilgi tabanlı yenilikçi kümeler, yenilik ve teknik alanda ilerleme odaklı olan, aynı teknolojik alanda uzmanlaşmaya sahip işletmelerin bir arada bulunduğu ve sağladıkları kazançlardan Ar-Ge yatırımlarına daha fazla kaynak ayırdıkları

⁹³ Bacak, Çağrı-Fadime Altaş; “Kümelenme Politikaları ve Öneriler”, **Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi**, S: 18, Temmuz 2011, s.3

⁹⁴ Tonkal; **a.g.e.**, s.28-46

⁹⁵ Porter, M. E.; *The Competitive Advantage of Nations*, The Free Press, New York,1990; Aktaran Tonkal, Mert Cihan-Murat Caner Testik; “Küresel Rekabet Edebilirlikte Kümelenme”, **Anahtar Dergisi**, S: 281, Mayıs 2012, s. 12

⁹⁶ Cansız; **a.g.e.**, s.18

kümelerdir.⁹⁷ Yenilikçilik odaklı firmalar için hizmet veren araştırma-geliştirme ve eğitim kurumları yenilikçi kümelerde yönlendirici roller üstlenmektedir.⁹⁸

Yeni şirketlerin oluşturulmasını amaçlayan risk kümelerinde oluşturulan şirketler, yenilik ve sanayi kümelerinde yer alabilmektedirler. Üniversiteler, kamu/şirket araştırma enstitüleri, merkezleri ve özel araştırma merkezleri kümenin asli bilgi kaynaklarını oluşturmaktadır.

1.3.3.2.1 Kapsamlarına Göre Kümeler

Bu sınıflandırmada kümeler, kümeleri oluşturan firmaların menşei ve hitap ettikleri pazarlar baz alınarak aşağıda yer alan tabloda açıklamalarıyla verilmiştir.⁹⁹

Tablo 3: Kapsamlarına Göre Kümeler

YEREL KÜMELER	Bu iş kümeleri tüm bölgelerde yer alan ve yerel nüfusun ihtiyacını karşılamak için gerekli ürün ve hizmetleri üreten iş kümeleridir. (örnek: bakkallar, ekmek fırınları)
DIŞA DÖNÜK – YENİLİKÇİ KÜMELER	Bu iş kümeleri diğer bölge ve uluslarla rekabet eden ürün ve hizmet üretirler, ulusal veya küresel çapta rekabet ederler (otomotiv veya tıbbi aletler iş kümeleri gibi) ve az sayıda bölgede yoğunlaşma eğilimindedirler.

Kaynak: İzmir Kalkınma Ajansı, “İzmir Kümelenme Stratejisinin Geliştirilmesi Projesi - Saha Çalışması Sonuç Raporu”, İzmir, 1. Baskı, 2010, s.5

Bu yönüyle değerlendirmeye alındığında kümelerde uygulanacak teşvikler, yatırım ve dış ticaret politikalarını belirlemenin ve bunlara yön vermenin daha uygun olacağı düşünülmektedir.

1.3.3.2.2 Boyutlarına Göre Kümeler

Kümelerin boyutları denince akla yoğunluğu, derinliği ve eni gelmektedir. Yoğunluk, kümedeki firma sayısı ve bunların ekonomik ağırlıkları ile ilgiliyken, eni yatay olarak ilgili sanayilerin çokluğu ve çeşitliliği ile ve derinliği birbirleri ile

⁹⁷ Cansız; **a.g.e.**, s.18

⁹⁸ Tonkal-Murat Caner; **a.g.m.**, s. 12

⁹⁹ Porter, M. E. vd. ; Clusters of Innovation: Regional Foundations of U.S. Competitiveness, Council of Competitiveness, Washington, 1. Baskı, 2001, s.18; Aktaran İzmir Kalkınma Ajansı, “**İzmir Kümelenme Stratejisinin Geliştirilmesi Projesi - Saha Çalışması Sonuç Raporu**”, İzmir, 1. Baskı, 2010, s.5

bağımlı sanayiler zinciri ile ilgilidir. Buna göre;¹⁰⁰

Tablo 4: Boyutlarına Göre Kümeler

YOĞUNLUK	Yoğun Küme	Toplam satışları yüz milyonlarca ya da milyarlarca olan firmalardan oluşur.
	Seyrek Küme	Az sayıda ya da daha az varlıklı şirketlerden oluşur.
EN	Geniş Küme	Yakından ilgili ve ürün çeşitliliği sağlayan birçok sanayinin içinde yer aldığı kümeler.
	Dar Küme	Az sayıdaki sanayilerden ya da onların tedarik zincirlerinden oluşan kümeler.
DERİNLİK	Derin Küme	Sadece bir sanayisi ya da bir dizi ilgili sanayileri içermekte olan bölgeleri değil aynı zamanda hemen bütün tedarik zincirini de içinde barındıran kümelerdir.
	Sığ Küme	Temelde bölge dışındaki girdi bileşken, teçhizat, teknoloji ve destek hizmetlerine dayanan kümelerdir.

Kaynak: Timurçin, Deniz; “Türkiye’de Kobi’lerin Rekabet Gücü ve Rekabet Üstünlüğü Sağlamada Kümelenmenin Etkisi”, 2010, s.153 adlı eserden yararlanılarak yazar tarafından düzenlenmiştir.

1.3.3.2.3 İlişkilere Göre Kümeler

Küme içi ilişkiler baz alındığında ise karşımıza genel hatlarıyla dört küme çeşidi çıkmaktadır.

Tablo 5: İlişkilere Göre Kümeler

DİKEY KÜME	Tedarik zincirlerinde gözlenen, doğrudan alıcı –satıcı ilişkisinin yansıtıldığı tipik dikey ilişkidir. Bu tarz ilişkiler ve tedarik zincirleri genellikle büyük şirketlerin etrafında gerçekleşir. ¹⁰¹
-------------------	---

¹⁰⁰ Timurçin; **a.g.e.**, s.153

¹⁰¹ Smith, Donald F., Jr. vd.; Cluster Based Community Development Strategies, Center for Economic Development, Carnegie Mellon University, Pittsburg, Kasım 2002, s.7; Aktaran İzmir Kalkınma Ajansı; **a.g.r.**, s.5

YATAY KÜME	Ürünlerin tamamlayıcılık ya da ikame ilişkileri sayesinde ağ dışsallıkları ile yakın sektörlerin tek bir sektörün işletmelerinin birbirlerine bağlanması ile oluşan işletme gruplarıdır. ¹⁰²
KOMPLEKS KÜME	İşletme gruplarının aynı anda hem yatay hem de dikey birbirleri ile bağlantılı ilişkilerinden oluşurlar. ¹⁰³
KAPSAYICI KÜME	Kompleks kümelerin sanayi ve hizmetleri ile özel altyapı hem de önemli kamu ve toplumsal aktörleri kapsadığı ilişkilerden oluşur. ¹⁰⁴

Kaynak: Timurçin; a.g.e., s.150 ve İzmir Kalkınma Ajansı, a.g.r., s.5'den derlenmiştir.

1.3.3.2.4 Gelişme Durumlarına Göre Kümeler

Kümeleri, kendilerini gerçekleştirme ve gelişme durumlarına göre aşağıdaki tabloda yer aldığı şekliyle bir sınıflandırmaya almak da mümkün olmaktadır.

Tablo 6: Gelişme Durumlarına Göre Kümeler

ÇALIŞAN (GÜÇLÜ) KÜMELER	Yerel bilgi, uzmanlık, personel ve kaynak yığını, işletmelerin dış topluluklarla rekabette avantaj olarak kullandıkları yığılma ekonomisi yaratırlar. Yerel rakipler, tedarikçiler, müşteriler ve kurumlar arasındaki karşılıklı bağımlılıktan doğan bilgi olabilmektedir. Farklı sektörlerde dinamik bir rekabet yeteneğinin yanında iç ve dışa dönük küme yapısı vardır.
GİZLİ (KİSMİ) KÜMELER	Kümelenmenin kazançlarından faydalanmak için yeterli ama aynı bölgede bulunmadan dolayı gerçekte faydalanılabilecek gerekli etkileşim ve bilgi akışı düzeyini geliştirmemiş ilişkili sanayilerdeki önemli işletmeler kitlesidir. Kısmi olarak veri ve mal transferi pozitif olmasına rağmen istenilen düzeyde değildir. Bunun sebebi başta yerel şirketlerin bilgi yetersizliği, şirket ve bireyler arası etkileşim yetersizliği, yeterli ortak gelecek vizyonu eksikliği ve ortak çıkarları bulmak ve onlardan faydalanmak için şirketlerde güven eksikliği olabilir.
POTANSİYEL KÜMELER	Başarılı kümelerin gelişimi için gerekli öğelerin bazılarını sahiptirler, ancak bu öğeler yığılma etkisinden yararlanmak için derinleştirilmeli ve genişletilmelidir. Gelişmiş ağ yapıları, girişimcilerin rekabet yeteneği ve odağın diğer parçaları ile büyütülebilir.
POLİTİK GÜDÜMLÜ KÜMELER	Devlet tarafından destek için seçilen ancak organik gelişme için önemli işletme ya da şartların eksik olduğu kümelerdir.

Kaynak: Timurçin; a.g.e., s.152

Kümelerin bu şekilde sınıflandırılması, mevcut ya da düzenlenecek küme destek politikalarının daha sağlam temeller üzerine inşa edilmesine olanak sağlayabilmektedir.

¹⁰² Hochmuth KRUMBEIN, a.g.e, s. 31; Hans Joachim KUJATH, "Institutionelle und Interorganisationale Bedingungen der Bildung von Unternehmensclustern - Das Beispiel der West- und ostdeutschen Schienenfahrzeug Industrie", (çevrimiçi) <http://www.irs-net.de>, 2009, s.1; Aktaran Timurçin, **a.g.e.**, s.150

¹⁰³ Hochmuth KRUMBEIN, a.g.e, s. 31; Hans Joachim KUJATH, "Institutionelle und Interorganisationale Bedingungen der Bildung von Unternehmensclustern - Das Beispiel der West- und ostdeutschen Schienenfahrzeug Industrie", (çevrimiçi) <http://www.irs-net.de>, 2009, s.1; Aktaran Timurçin, **a.g.e.**, s.150

¹⁰⁴ Hans Joachim KUJATH, "Institutionelle und Interorganisationale Bedingungen der Bildung von Unternehmensclustern - Das Beispiel der West- und ostdeutschen Schienenfahrzeug Industrie", (çevrimiçi) <http://www.irs-net.de>, 2009, s.1; Aktaran Timurçin, **a.g.e.**, s.150

“Örneğin, çalışan kümeler için dış pazarlara erişimin kolaylaştırılması; gizli kümeler için işletme arası bağlantılar, kurumsallaşma ve bilgi üretimi gelişimine imkân veren kendini gerçekleştirme düzeyine ulaştırmak, potansiyel kümeler için çalışan bir küme olma yolunda yeterli kitleyi geliştirmek veya çekmek açısından önemlidir.”¹⁰⁵

Benzer şekilde potansiyel kümeler ile politik güdümlü kümeler ele alındığında, bu tür bir sınıflandırmanın neden önemli olduğu daha net görülebilecektir. Kalıcı ve rekabet edebilir olma açısından, yalnızca birtakım koşulların sağladığı avantajları kullanmak üzere bazen “zorlama” olarak değerlendirilebilecek politik güdümlü kümelerin, güvene dayalı ve sürdürülebilir olması arzulanan kümeler için önem arz eden “içsel potansiyel” ile yola çıkan kümeler yanında şansının bir hayli düşük olacağı değerlendirilmektedir. Bu nedenle, potansiyel kümelerin desteklenmesinin öncelikli olması gerekmektedir.

1.3.4 Küme Aktörleri

Kümeyi diğer benzer kavramlardan (yığınlaşma, endüstri bölgeleri vb.) ayıran işbirliği, güven ortamı ve ağ yapılanması gibi temel unsurlar, kümenin aynı zamanda çok ve çeşitli aktörlerden oluşmasını da kaçınılmaz kılmıştır.¹⁰⁶

Bu nedenle, küme aktörlerinin kimler olduğu, kümeye sundukları/sunabilecekleri katkıların neler olduğunu tespit etmek mükerrer faaliyetlerin ve hizmet/ürün sunumlarının önüne geçecek, doğru aktörden doğru beklenti içerisinde olunmasını sağlayacak ve her şeyden önemlisi kümenin rekabet avantajı yakalamasına ve sinerji yaratmasına yarayacaktır. Kümelerin kapsadığı aktör sayısı, kümenin yapısıyla ilişkili olsa da (örneğin, çoğunlukla küçük-orta ölçekli işletmelerden oluşan kümelerin fazladan aktörlere sahip olması) başlıca küme aktörleri aşağıda sıralanmıştır¹⁰⁷:

1. Firmalar
2. Müşteriler

¹⁰⁵ Timurçin; **a.g.e.**, s.152

¹⁰⁶ Alsac; **a.g.e.**, s.45

¹⁰⁷ Ketels, Christian, Göran Lindqvist and Örjan Sölvell, “Clusters and Cluster Initiatives”, Center for Strategy and Competitiveness Stockholm School of Economics, June 2008; Aktaran Alp, Salih; “Küme Ekonomilerine Bir Bakış ve Spesifik Bir Örnek Olarak Bursa PVC Makine Endüstri Kümesi”, **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 5, S.10, 2009, s.190

3. Özel Endüstri ve Finansal Aktörler
4. Kamu A: Ulusal Bakanlık / Devlet Kurumu
5. Kamu B: Bölgesel Devlet Kurumu / Ulusal Birim Ofisleri (şehir idari meclisleri vb.)
6. Kamu C: Bölgesel Devlet Kurumlarına Bağlı Kolektif Çaba Sarf Eden Yerel Kuruluşlar
7. Özel ve Kamu-Özel Yerel-Bölgesel Organizasyonlar (ticaret meslek odaları vb.)
8. Standart Koyucu/Denetleyici Kurumlar
9. Mesleki Eğitim Kurumları
10. Meslek Kuruluşları, Sendikalar, Kooperatifler, STK'lar
11. Üniversiteler, Araştırma Enstitüleri ve Bilim Parkları
12. Küme Organizasyonları
13. Medya
14. Bağımsız Danışmanlar / Otoriteler

Bu listeyi kümenin ihtiyaçları ve büyüklüğü doğrultusunda uzatmak veya kısaltmak mümkündür.

Çalışmanın bu bölümüne kadar farklı başlıklar altında değinilmeyen birtakım aktörleri burada ele almak gerekmektedir. Medya kuruluşlarının küme kapsamında rolleri, kümeleri dünyayla tanıştırmak ve marka yaratılmasına yardımcı olmaktır.¹⁰⁸ Üniversiteler, okullar ve enstitüler, sosyal sermayenin gelişmesi, bilimsel ve teknolojik gelişmeler kaydedilmesi üzerinde rol oynarken, meslek kuruluşları, STK'lar, sendikalar ve küme organizasyonları da kümenin ihtiyacı olan işbirliği ve güven ortamının pekiştirilmesine, küme kimliğinin oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır.¹⁰⁹ Yerelde yapılanan kamu kurum ve kuruluşları da merkezîyetçi yönetime yerel aktörlerin katılımını sağlamaktadırlar.¹¹⁰

Küme organizasyonları, küme aktörlerinin toplantı, bilgilendirme seminerleri, fuar ve organizasyonlar, çalışma ziyaretleri gibi etkinliklerde bir araya gelmeleri yoluyla küme bilinci oluşturulmasında ve böylece kümenin varlığı, devamlılığı ve

¹⁰⁸ Kunt; **a.g.e.**, s.12

¹⁰⁹ Alsaç; **a.g.e.**, s.33

¹¹⁰ Eraslan, İ. Hakkı; "Kümelenme Temelli Kalkınma Stratejileri", **Çerçeve Dergisi**, S.51, 2009, s.24

gelişimi açısından ilerleme kaydedilmesinde etkin görevler almaktadır. İfade edilen aktörlerin belirli bir coğrafyada bulunması ve firma yığınlarının bunlarla tekil ilişkide bulunması yeterli değildir. Önemli olan bu havzalardaki örgütlü ve sistematik endüstriyel organizasyonel faaliyetler ve koordinasyondur. Küme yönetimi de diyebileceğimiz bu tür sistematik çalışma merkezleri bölgeyi tüm aktörleri nezdinde tanıyarak bölgenin üretimsel yetenekleri noktasında geçmişi, bugünü ve yarınını dair projeksiyonlar koyarak ekosistemin aksayan ve gelişmeye ihtiyaç duyan sinerjilerini kuvvetlendirecek kısmı bölgesel politikalar geliştirmelidir. Uygun stratejiler ve bu stratejilere kaynaklık edecek doğru paydaşlar ve kamu desteklerinin planlaması ile aksayan yönleri tamamlanan küme ekonomik coğrafyaları ciddi ilerlemeleri sağlayabilmektedir.¹¹¹

1.3.5 Kümelerin Artı ve Eksileri

Kümelerin ya da kümeye dâhil olan işletmelerin birçok fayda sağladığı görüşü yaygın olmakla birlikte kuşkusuz bu yapılanmanın eksileri de mevcuttur. Bu bölümde, kümelerin, artı ve eksileri birlikte ele alınacaktır.

Kümelerin artılarını birkaç ana başlık halinde sunmak mümkündür.

- **Kümelerde yenilik ve teknoloji hızlı yayılır¹¹² ve değişikliklere hızlı uyum sağlanır.**

Kümeler, firmaların yalnızca kendi alanlarına odaklanmalarına ve bu alanda uzmanlaşmalarına imkân verdiği için firmaların yenilik yapma, Ar-Ge ve teknolojik gelişmeleri takip etme hızları artacaktır. Böylece tek başına olduğunda Ar-Ge faaliyetleri ya da teknoloji takibi için zaman ve finansman yetersizliği ile karşılaşan KOBİ'ler tüm bu faaliyetlere daha ucuz ve daha kısa yoldan erişebilecektir.

Hali hazırda kümelenmenin yenilik faaliyetlerini destekleyerek ticarileşmesini kolaylaştırdığı¹¹³ ve kümelerde yer alan firmaların kümelerde yer almayan firmalara

¹¹¹ Tonkal; **a.g.e.**, s.46-49

¹¹² OECD; Porter, J., Clusters, Innovation, Entrepreneurship, der. Jonathan Potter ve Gabriela Miranda, 2009; Aktaran Cansız; **a.g.e.**, s.11

¹¹³ Ekonomi Bakanlığı; Ulusal Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi Basın Bilgi Notu, s.2, http://www.bodto.org.tr/images/other/kumelenme_kapanis_etkinligi_basin_%20bilgi_%20notu.pdf (09.07.2013)

göre daha yenilikçi oldukları yönünde çalışmalar da¹¹⁴ mevcuttur.

Kümeler teknolojik ve teknolojik olmayan yenilikçiliğin gelişebileceği çevre ve platformu sosyal ve gayri resmi bağlantılar ile sağlayabilmektedir.¹¹⁵ Teknoloji ve yenilik için gerekli olan bilgi kümeler içinde birikir ve daha çok bu tür kanallarla yayılır. Kümelerin güven ortamı, etkin ve yoğun iletişim, şirketler arasındaki emek göçü, alıcı-satıcı arası teknik bağlantılar ve örgütsel ilişkiler müşterek öğrenme sürecini tetikleyen “kafeterya” etkilerine katkıda bulunmaktadır.¹¹⁶

Kümeler tek başlarına etkin kullanamayacakları cevap verme yeteneğini, bağlı ve ilgili işletmelerin bir arada bulunması ile edildiği maliyet avantajları sayesinde kullanabilir. Böylece, piyasadaki değişimlere daha çabuk uyum sağlar ve tepki sürelerini kısaltırlar.

- **Girişimcilik faaliyetlerinde artış gözlenir.**

Kümeler, birçok yeni iş oluşumuna fırsat tanıdığı gibi bu işletmelerin devam etmesinde ve başarılı olmasında da etkin rol üstlenmektedir. Küme içinde yer alan aktörler kümenin eksiklikleri ya da zafiyetlerini küme dışı elemanlara nazaran daha kısa sürede ve daha yakından tespit edebilirler. Böylece, firma olarak pazara girişte alçak giriş engelleriyle karşılaşp, altyapısı oturmuş, güven ortamı tesis edilmiş, nitelikli işgücü temini gibi sorunları kısa sürede çözebilecek bir yapı içerisine girmiş olacaktır. Küme, finansal kurumlar ve yatırımcılar tarafından tanındığından yeni firma daha düşük risk primine katlanmak durumunda kalabilir. Firma, bunun yanı sıra kümelenme vasıtasıyla edinilen yerel ve uluslararası pazarlardan faydalanabilecek ve neticede başarısız olma ihtimalini düşürecektir.¹¹⁷

Nitekim küme içinde olmanın yeni firmaların hayatta kalmaları ve başarıları

¹¹⁴ Innobarometer 2006. European Commission, The Gallup Organization upon the request of DG Enterprise and Industry. (2006). Innobarometer Analytical Report. Flash EB no:187. ss 35-38 (http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/facts-figures-analysis/innobarometer/index_en.htm); Aktaran Kunt; **a.g.e.**, s.31

¹¹⁵ Erkut, Ferda Çağlar; **Kümelenme ve Aydın İlindeki Kümelenme Potansiyeli Olan Alanlar**, (Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011), s.25, <http://tez2.yok.gov.tr/>, (16.02.2013)

¹¹⁶ David Newlands, “Competition and Cooperation in Industrial Clusters: The Implications for Public Policy”, European Planning Studies, C:11, No:5, 2003, s. 525; Aktaran Özgen; **a.g.e.**, s.43

¹¹⁷ Porter, Michael E. : “Clusters and the New Economics of Competition”, Harvard Business School Pres, 1998, s.84; Aktaran Timurçin; **a.g.e.**, s. 163

üzerindeki etkilerini incelemek için Wennberg ve Lindqvist tarafından yapılan araştırmada da benzer sonuçlara rastlanmaktadır. 1993'ten 2002'ye kadar telekomünikasyon, elektronik, finansal hizmetler, bilgi teknolojileri, tıbbi aletler ve ilaç sektörlerinde işe yeni başlayan işletmelerin verilerinin analiz edildiği çalışmada, güçlü kümelenmede yerleşmiş şirketlerin daha çok iş, daha yüksek vergi ödedikleri, çalışanlarına daha yüksek maaş sağladıkları ve işletmelerin kapanma oranlarının çok daha düşük olduğu tespit edilmiştir.¹¹⁸

- **Ölçek ekonomilerinden yararlanma vasıtasıyla ulaştırma maliyetlerinde düşüş yaşanır.**

KOBİ'ler tek başlarına elde edemeyecekleri kritik iş hacmini ve uzmanlaşma yoluyla ölçek ekonomilerine ulaşma imkânını kümelenme sayesinde sağlayabilirler. Kümede yer alan firmalar yabancı tedarikçilerle işbirliği yapıp satın alma sözleşmeleri, gümrük ve ithalat giderleri ve stok maliyeti gibi harcama kalemlerine razı olmaktansa kendi içinde yerel tedarikçilerden ihtiyaçlarını daha ucuza karşılama yoluna gidecektir. Yerel tedarikçi de küme aktörü olacağından müşterisi olan firmalara fahiş fiyatlandırma yapmadan, kaliteli ve satış sonrası desteği de kapsayan ürün/hizmet sunumuna gidecektir. Firmalar, tedarikçi konusunda yaşayacakları sıkıntıların minimuma inmesini kendi işlerine daha fazla odaklanmak ve verimli, yenilikçi çalışmalara imza atmak şekline dönüştürebilirler.¹¹⁹

Ayrıca firmalar, kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, enstitüler ve araştırma merkezleri gibi yapıların sunduğu hizmetlere de -kümeler aracılığıyla- kolay ve neredeyse bedavaya erişim imkânı edinmiş olurlar.¹²⁰

- **Küme içinde uzmanlaşmış işgücüne uygun maliyetlerle ulaşılabilir.**

KOBİ'lerin sıkça karşılaştığı uygun ve uzmanlaşmış işgücü temin edememe sorunu kümelenme ile üstesinden gelinebilir olmuştur. Küme aktörleri içerisinde yer alan üniversiteler/eğitim kurumları/kurum/kuruluşlar öncülüğünde firmaların ihtiyacı

¹¹⁸ Wennberg, Karl. Lindqvist, Goran , Small Bus Econ, The Effect Of Clusters On The Survival and Performance of New Firms, Springer Science+Business Media, LLC. 2008, Aktaran Cansız; **a.g.e.**, s.12

¹¹⁹ Ekonomi Bakanlığı; **2010**, s. 23

¹²⁰ Eraslan, İ.H.,(2009). Kümelenme Temelli Kalkınma Stratejileri, Çerçeve Dergisi, 2009, Yıl 17, Sayı 51; Aktaran Yüce, H. Mustafa; **Kümelenme Olgusu ve Kobiler**, (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2012), s. 67, <http://tez2.yok.gov.tr/> , (15.01.2013)

olan işgücü mesleki eğitim kursları ve stajlar ile karşılanabilir.¹²¹ Bu vesileyle uzmanlaşmış işgücü havuzu oluşur ve firmalarda işe alım ve zamanın fırsat maliyeti azalır. Benzer şekilde işçiler de vasıflarına uygun işlere kısa sürede ve kolayca yerleşebilirler.¹²² Kümenin sunduğu çeşitli iş fırsatları çalışanların yer değiştirme riskini de azaltacağından yalnızca küme içindeki işgücüne değil küme dışındaki işgücü için de kümeyi daha cazip kılacaktır.¹²³

- **Yüksek verimlilik sağlanır.**

Kümeler yerel/yabancı tedarikçilere kolay ve ucuz erişim, işlem maliyetlerinin düşüşü, bilgi birikimi, uzmanlaşmış işgücü firmalarda ve genel olarak kümede verimliliği arttıran faktörlerdir.¹²⁴ Küme içinde yer alan herhangi bir aktörün kötü performansının diğer aktörlerin başarısını da gölgelemesine izin vermemek adına tüm faktörlerin etkin ve etkili performans göstermeleri sağlanır.

Ayrıca, “kümelenmiş şirketlerin ürünleri aynı kalitede üretilmiş standart ürünlerdir. Bu durum kümelenme içerisinde tam rekabet şartlarını güçlendirerek fiyat artışlarına engel olur ve haksız rekabeti önleyerek verimliliği ve etkinliği artırır.”¹²⁵

- **Kümeler cazibe merkezleri olurlar ve yeni yatırımları çekerler.**

Kümeler, başarılı faaliyetleri ve umut vaat eden gelecekleri ile gerek bulundukları bölgelerdeki gerekse bölge dışı yatırımcıların dikkatlerini çekerler. Kümenin dikkat çekmesi ve özellikle yeni işler için biçilmiş kaftan olması bölgeyi ve kümeleri daha cazip hale getirir ve bilhassa doğrudan yabancı yatırımı kümeye çeker. Örneğin, İsveç’in Uppsala bölgesindeki biyoteknoloji kümelenmesine dünyanın dört bir yanından yabancı yatırımın gelme sebebi bölge için sunulan herhangi bir teşvikten

¹²¹ Yüce; a.g.e., s.66

¹²² Yücer, Selda; **Türkiye’nin İmalat Sanayinde Sektörel ve Bölgesel Kümelenmelerin Dışsal Etkileri**, (Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), s.69, <http://tez2.yok.gov.tr/>, (15.01.2013)

¹²³ Porter, M.; *Clusters and The New Economics of Competition*. Harvard Business Review, Harvard University, U.S.A, 1998, s. 16; Aktaran Gözek, Sadık; **Kümelenme Ve Türkiye’de Kırsal ve Tarımsal Kalkınma Açısından Uygulanabilirliği**, (Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2012), s.37, <http://tez2.yok.gov.tr/>, (15.01.2013)

¹²⁴ Ekonomi Bakanlığı; **2010**, s. 23

¹²⁵ Malakauskaite, A. ve Navickas, V. (2010) “Relation Between the Level of Clusterization and Tourism Sector Competitiveness”, ISSN 1392-2785 *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics*, 21(1), The Economic Conditions of Enterprise Functioning, ss.60-67; Aktaran Kuşat, Nurdan; “Kobi’ler İçin Kümelenmelerin Önemi ve Turizm Sektörü İçin Kümelenmelerin Uygunluğunun Araştırılması”, **Alanya İşletme Fakültesi Dergisi**, 2010, s. 118

ziyade bilhassa o bölgede olmanın o sektörde geleceğin bilgisine ulaşmada öncelikli değerlendirilmesi ile alakalıdır.¹²⁶

Tüm bu muhtemel artılarının yanı sıra kümeler, aşağıda maddeler halinde sayılan birtakım eksilere de sebep olabilmektedirler. Üstelik bu durum yalnızca başarısız kümelerden değil başarılı kümelerden de kaynaklı ortaya çıkabilmektedir.¹²⁷

- **Başarısızlıklar girişimcilik çaba ve isteğini baltalayabilir.**

Başarısız kümeler, barındırdıkları firmaların sayısı da göz önünde bulundurulduğunda girişimcilik deneyimlerinin hüsrarla sonuçlanmasına sebep olarak yeni girişimcilik çabalarını baltalayabilir.

- **Hızlı büyüyen bir kümelenme yerel ekonomi açısından bir takım gerginlikler oluşturabilir.**¹²⁸

Başarılı kümeler, yüksek arsa fiyatları ve çalışan ücretleri ile barınma maliyetlerine neden olabilir. Yerel ulaşım ve kamusal altyapı üzerinde oluşan baskı sebebiyle genişleyen sorumluluk ve zorunluluklar, yerel firmalar ve planlayıcılar arasında gerilim yaratabilir.¹²⁹ Bu alanda yapılan bazı çalışmalar, yerel işgücünün bütün bölümlerinin kümelenmeden adaletli bir şekilde yararlanamaması ve çalışanlar için uygun çalışma koşullarının olmaması gibi nedenlerin küme içindeki farklı çalışan grupları arasında sosyal eşitsizlik problemleri doğurabileceğini göstermektedir.¹³⁰

Marshall da ürüne olan talebin azalması, kullanılan hammaddenin tedariki konularında çıkacak sorunların tek bir ana endüstriye bağlı durumda olan kümede aşırı bir depresyon eğilimi yaratacağı yönünde riskler tanımlamıştır.¹³¹

- **Kümedeki ortak hareket kartelcilik ve benzeri sonuçlara ortam**

¹²⁶ Hervás-Oliver, J. L. Albors-Garrigós, J. (2008). Local knowledge domains and the role of MNE affiliates in bridging and complementing a cluster's knowledge. *Entrepreneurship & Regional Development: An International Journal*, 20, (6), 581-598; Aktaran Tonkal; **a.g.e.**, s.105

¹²⁷ Keskin; **a.g.e.**, s.127

¹²⁸ Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı; Osmaniye - İskenderun Demir - Çelik Sanayisindeki Sektörel Kümelenme Raporu, 2010, s.48, [http://www.dogaka.org.tr/Icerik/Dosya/www.dogaka.org.tr_208_OF5O11NS_Osmaniye_Iskenderun_Demir - Çelik Sanayisindeki Sektorel Kumelenme Raporu.pdf](http://www.dogaka.org.tr/Icerik/Dosya/www.dogaka.org.tr_208_OF5O11NS_Osmaniye_Iskenderun_Demir_-_Çelik_Sanayisindeki_Sektorel_Kumelenme_Raporu.pdf) (05.06.2013)

¹²⁹ Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı; **a.g.r.**, s.49

¹³⁰ Asheim, B., P. Cooke ve R. Martin; *Clusters and Regional Development*, Routledge Taylor&Francis Group, USA, 2006; Aktaran Keskin; **a.g.e.**, s.127

¹³¹ Erkut; **a.g.e.**, s.11

hazırlayabilir.

Kümelerin rekabet etme yolunda, bir diğer kümenin rekabet etme şansını azaltan farklı yollar izleyebileceği de göz önünde bulundurulması gereken bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gelişmiş ülkeler için, endüstriyel kümelerin yüksek yol ve alçak yol olmak üzere birbirine zıt iki büyüme yoluyla karşılaştığı konusu tartışılmıştır. Sonuçta, yüksek yol, Avrupa'daki başarılı endüstri bölgelerinin karakteristiği olan ve inovasyonla, yüksek kaliteyle, işlevsel esneklikle ve iyi çalışma koşullarıyla eş anlamlı; alçak yol, düşük fiyatlara, ucuz malzemeye, sayısal işgücü esnekliğine ve ucuz işgücüne dayalı olarak değerlendirilmiştir. Avrupa literatüründe bu iki yol, birbirini dışlayan unsurlar olarak görülürler; zira alçak yol, sebep olduğu haksız rekabet ile yüksek yolun altını mayınlamaktadır.¹³²

Diğer yandan özellikle oligopolistik endüstride faaliyet gösteren kümeler, geliştirdikleri ortak hareketin sonucu olarak, fiyat, arz miktarı, pazar payı, ortak satış kanallarının tesisi ve müşteri veya bölge paylaşımı gibi konularda anlaşmaya vararak kartelleşmeye veya kartel davranışı¹³³ sergilemeye başlayabilirler. Dolayısıyla kümedeki işbirliği faaliyetleri, küme üyeliğinin yanında kartel üyeliğine dönüşme ihtimalini de tırmandırmaktadır.

¹³² Humphery, John- Hubert Schmitz; “**Principles for Promoting Clusters & Networks of SMEs**”, UNIDO, Small and Medium Enterprises Programme, Ekim 1995, s.14

¹³³ **Rekabet Terimleri Sözlüğü**; Kartel Davranışı maddesi
<http://www.rekabet.gov.tr/File/?path=ROOT%2fDocuments%2fGenel+%C4%B0%C3%A7erik%2frekabetterimleri.pdf> (10.12.2013)

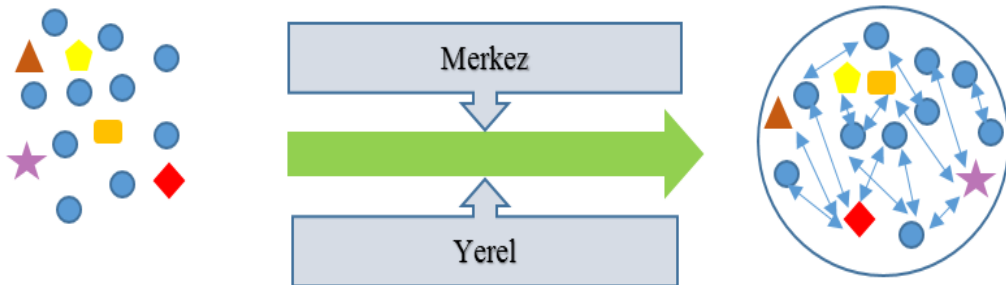
İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE VE DÜNYADA KÜMELENME POLİTİKALARI VE UYGULAMALARI

2.1 GENEL OLARAK KÜMELENME POLİTİKALARI

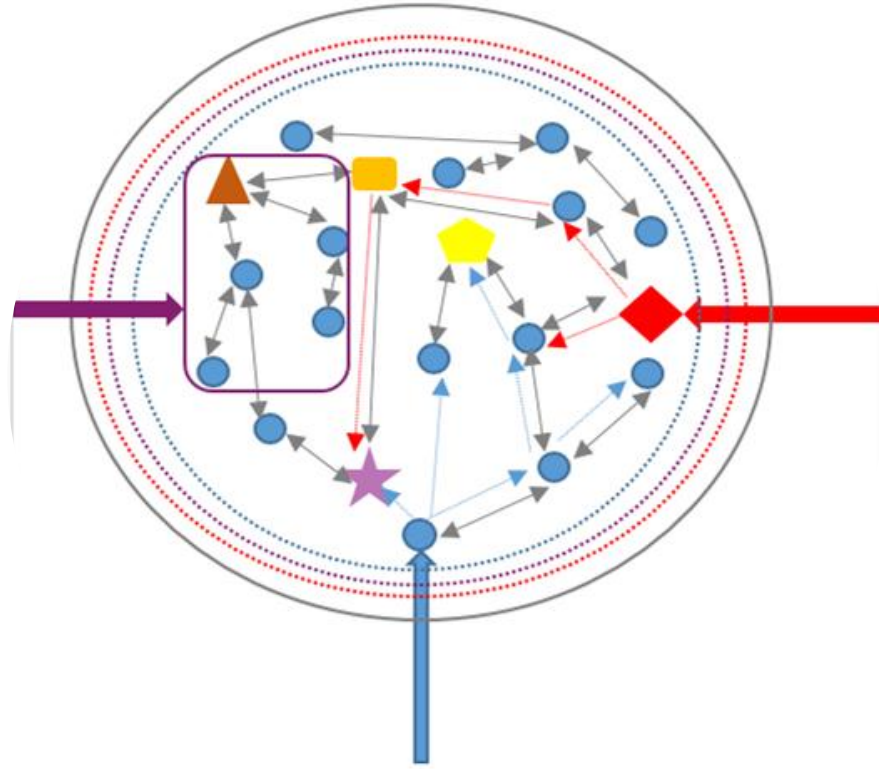
Kamu için küme kavramı temelde uygun stratejiler ile kümelenmelerin desteklenmesi şeklindedir. Bu destekler ise doğrudan ve dolaylı destekler olarak düşünülebilir. Doğrudan destekler Şekil 2’ de de görüldüğü üzere direkt kümelere ve nitelikli kümelenme süreçlerine özel tasarlanmış, kümelenme iradesi, girişimi ve/veya teşebbüsü olan birlikteliklere yöneliktir. Bu destekler yığınları sinerjileri kuvvetli kümelere dönüştürmeye yarayan kümelenme sürecine ve yol haritalarına yönelik teknik ve mali yapıdadır. Bu tür destekler spesifikdir ve merkezi ve/veya yerel seviyedeki kamusal kurumlar aracılığı ile olabilmektedir. Dolaylı destekler de kendi içerisinde iki sınıfta değerlendirilebilir. Bunlardan ilki direkt kümelenme girişimlerine yönelik olmayan ancak tedarik zinciri veya üretim zinciri odaklı ağ yapılarına yönelik destekler şeklinde düşünülebilir. Örneğin, birkaç firmanın ortak aksam geliştirmesi veya büyük ölçekli bir firmanın birkaç tedarikçisiyle Ar-Ge odaklı bir proje üretmesi gibi düşünülmelidir. Dolaylı desteklerin bir kısmı ise küme, birliktelik veya işbirliği odaklı olmayan yani firma tekilliğinde desteklerdir. Bu desteklerin dolaylı destek olarak değerlendirilmesi kümelerin yapı taşı olan her bir firmanın bu tür desteklerden faydalanması ve firmanın doğrudan, küme havzasının ise dolaylı etkilenmesi ile alakalı görülmektedir.

Şekil 2: Doğrudan Destekler

Kaynak: Yazar tarafından düzenlenmiştir.

Şekil 3: Dolaylı Destekler

Kaynak: Yazar tarafından düzenlenmiştir.

Şekilde kalın ve dolgulu oklar yapılan destekleri; aynı renkli, kesik çizgili ve tek uçlu oklar söz konusu desteğin dolaylı etkisini; dış çerçeve halindeki kesik çizgili halkalar aynı renkli desteklerin kümenin tümündeki dolaylı etkisini göstermektedir.

Kümelenme politikalarının hedefleri, küresel rekabet gücünün ve buna bağlı olarak ihracatın artırılması, KOBİ'lerin rekabet gücünün geliştirilmesi, bölgesel kalkınma, kaliteli üretim, istihdam, inovasyon ve çevre duyarlılığı olarak sayılabilmektedir. Bu nedenle, uzun vadede kümelerin ve kümelenmenin üretime, rekabet edebilirliğe ve büyümeye katkıda bulunması beklenmektedir. Ancak uluslararası tecrübeler, politika araçlarının alanını ve işbirliği faaliyetlerinin kapsamını sınırlandıran bazı önceliklerin bulunduğunu ortaya koymuştur. Bu önceliklerin;

- Girişimcilik, KOBİ gelişimi ve istihdam,
- Bölgesel bütünlük ve bölgesel kalkınma,
- Uluslararası rekabet edebilirlik, ihtiyaca dayalı büyüme, KOBİ'lerin

uluslararasılaştırılması, doğrudan yabancı yatırımın çekilmesi,

- Yenilikçilik, bilim ve teknoloji, yeni teknolojiye dayalı şirketler ve yeni kurulmuş şirketler,
- Sürdürülebilir kalkınma,
- Kırsal kalkınma

gibi hususlar olduğu görülmüştür.¹³⁴

Ülkelerin ele alınan bu öncelik alanları sebebiyle farklılaşan kümelenme politikası hedeflerine aşağıda yer alan örnekler verilebilir:¹³⁵

- İşletmelerin yeni teknolojiler geliştirmesini desteklemek (ABD, AB)
- Yabancı sermayeyi çekmek (Çek Cumhuriyeti)
- İhracat potansiyelini geliştirmek (Hindistan)
- İhracat kalitesini yükseltmek (Hindistan, Meksika)
- Yeni pazarlara girmek (Hindistan, Meksika, İtalya)
- Endüstrinin rekabet gücünü yükseltmek (Hindistan, Meksika, Yeni Zelanda, İtalya)
- Eğitim, teknoloji ve istikrarlı büyüme (İrlanda)
- İşsizliği azaltmak (İtalya, İngiltere)
- Başta ilaç ve kimya sektörü olmak üzere endüstrilerin rekabetinin artırılması (Almanya)¹³⁶

Sayılan bu farklı önceliklere rağmen kümelenmeye dayalı politikaların ortak birçok özelliği bulunmaktadır. Bunların birincisi başta da ifade edildiği gibi, işletmelerden ziyade kümelere odaklanmadır. Kümelenme politikaları, yapısı gereği farklı politikaların bağlantı noktasında bulunmaktadır. Öyle ki, sanayi ve KOBİ destek politikalarından, bölgesel kalkınma, eğitim, bilim ve teknoloji ile yenilikçilik politikalarına kadar değişik politika alanları ile bağlantılıdır. Tüm bu politikaların eşgüdümlü ilerleyebilmesi için özel sektör-kamu işbirliğinin daha etkili ve yapıcı olması

¹³⁴ Ekonomi Bakanlığı; **2010**, s. 28

¹³⁵ <<http://www.egelif.com/index.php?option=content&task=view&id=2595&Itemid=78>> (12.02.2009); Aktaran Keskin; **a.g.e.**, s.157

¹³⁶ Köcker, G. M.; Clusters in Germany - an empirical based insight view on emergence, financing, management and competitiveness of the most innovative clusters in Germany, Berlin, 2008: Institute for Innovation and Technology; Aktaran Tonkal; **a.g.e.**, s. 22

gerekir. Bu temas, özel sektörün, kamunun, STK'ların ve üniversitelerin sanayinin rekabet gücü alanındaki rollerini gözden geçirip, yeniden şekillendirmelerine olanak verir. İkincisi, çoğunlukla KOBİ'lerden oluşuyor olsa da değişik ölçeklerdeki işletmeleri bir araya getirir. Büyük işletmelerin varlığı bazı durumlarda, kümelenme sürecine güvenilirlik ve görünürlük getirerek, küme için önemli bir başarı faktörü oluşturabilmektedir. Büyük işletmelerin kümede yer alması benzer avantajları beraberinde getirse de kümenin sürdürülebilirliği ve büyümesi için çok sayıda KOBİ'nin mevcut olması zorunludur.¹³⁷

OECD, uluslararası başarı yakalamış yedi kümede¹³⁸ uygulanan küme politikalarını 2009 yılında yapılan bir çalışmada incelemiş ve başarılı politikaları şöyle ifade etmiştir¹³⁹:

- Girişimcilik, kümelerin uzun ömürlü olmasında hayati rol oynadığından teşvik edilmelidir. Bunun için; yeni şirket oluşumu ve inovatif şirketler için küçük şirket işbirliklerini ve büyüklerden kopma veya bölünmeleri desteklemek, üniversiteleri endüstriye doğru dönüşüme yöneltmek, girişimcilik kültürünü yaymak ve güçlendirmek bu politikalara örnektir.
- İnovasyon ve işbirliğinin arasında daha güçlü bir değer zinciri ortaya çıkarmak için işletmelerle üniversite arasındaki emek ve teknoloji değişimini desteklemek, ağların içine KOBİ'leri de çekmek, üniversiteden yeni şirketler çıkmasını teşvik etmek ve pazarlama merkezleri kurmak vurgulanan yöntemlerdir.
- Kaliteli beşeri sermaye oluşturmak suretiyle doğrudan yabancı yatırımın çekilmesi, inovasyon artırılması. Bunun için de, yabancılara yönelik programlar ve küme ihtiyaçlarına göre eğitimde güncelleme gibi çalışmalar yürütülmektedir.
- İnovasyon yatırımları uzun süreli ve sonucu belirsiz olduğundan bu alanda finansmana erişim kolaylaştırmalı ve hızlandırmalıdır. Bunun için de, bürokrasi azaltılmalı, kamu fonlarına erişim basitleştirilmeli, vergi

¹³⁷ Keskin; **a.g.e.**, s.130

¹³⁸ Bahse konu kümeler; Fransa Grenoble mikroelektronik kümesi, İngiltere Oxfordshire İT kümesi, Avusturya Viyana biyoteknoloji kümesi, İskandinavya Medicon Vadi canlı bilimleri kümesi, Yeni Zelanda, Dunedin mühendislik kümesi, Kanada Waterloo BİT kümesi ve ABD'deki üniversite odaklı Madison kümesi.

¹³⁹ OECD; Clusters, Innovation and Entrepreneurship, s. 17-20; Aktaran Özgen; **a.g.e.**, s.96

politikaları yoluyla inovasyon projelerine özel yatırım özendirilmelidir. Bunun yanı sıra fikir veya proje sahibi girişimciler ile yatırımcıları bir araya getirmek de işe yarar bir yöntemdir.

- Oluşum evresinde karşılaşılabilecek işsizlik gibi sorunları yeni vasıflar hakkında eğitimler düzenleyerek gidermek aynı şekilde barınma, altyapı ve kamu taşımacılığı gibi altyapı problemlerini çözüme kavuşturmak.

2.2 TÜRKİYE’DE KÜMELENME POLİTİKALARI ve UYGULAMALARI

2.2.1 Türkiye’de Kümelenme Politikaları

1960’lı yıllardan itibaren temel amaçları arasında sanayiye dayalı büyüme yer alan planlı yapılanma dönemleri ülkemizde kümelenme politikalarının da temelini oluşturmuştur. Planlı sanayileşme ve kentleşme amacıyla devlet desteği ile Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) ve Küçük Sanayi Siteleri (KSS) uygulamalarına başlanmıştır. 4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanununa göre, sanayinin uygun görülen alanlarda yapılanmasını sağlamak, çarpık sanayileşme ve çevre sorunlarını önlemek, kentleşmeyi yönlendirmek, kaynakları rasyonel kullanmak, bilgi ve bilişim teknolojilerinden yararlanmak, sanayi türlerinin belirli bir plan dahilinde yerleştirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla; sınırları tasdik edilmiş arazi parçalarının imar planlarındaki oranlar dahilinde gerekli idari, sosyal ve teknik altyapı alanları ile küçük imalat ve tamirat, ticaret, eğitim ve sağlık alanları, teknoloji geliştirme bölgeleri ile donatılıp planlı bir şekilde ve belirli sistemler dahilinde sanayi için tahsis edilmesiyle oluşturulan ve bu Kanun hükümlerine göre işletilen mal ve hizmet üretim bölgeleri OSB olarak nitelendirilmektedir. “Genellikle yapı kooperatifleri vasıtasıyla uygulamaya konulan küçük sanayi siteleri ise, daha çok tamirat ve imalatla uğraşan küçük işletmelerin yer aldığı, altyapı hizmetleri ile idare binası, çırak okulu, satış dükkanı gibi sosyal kurumlarla donatılmış işyeri topluluklarıdır.”¹⁴⁰

1990’lı yıllarda teknoloji üretimi ve yeniliğin daha önemli hale gelmesiyle birlikte bu yapılara ilaveten KOSGEB bünyesinde ve üniversitelerin içerisinde kurulan Teknoloji Geliştirme Merkezleri (TEKMER) gündeme gelmiştir. TEKMER’lerin sağladığı üniversite-sanayi işbirliğinin gelişimiyle Ar-Ge yatırımları için 2000’li

¹⁴⁰ <http://www.sanayi.gov.tr/ServiceDetails.aspx?dataID=188&lng=tr> (10.09.2013)

yıllarda Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (TGB) uygulamalarına başlanmıştır.¹⁴¹ 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanununda TGB'ler, yüksek/ileri teknoloji kullanan ya da yeni teknolojilere yönelik firmaların, belirli bir üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsü ya da Ar-Ge merkez veya enstitüsünün olanaklarından yararlanarak teknoloji veya yazılım ürettikleri/geliştirdikleri, teknolojik bir buluşu ticari bir ürün, yöntem veya hizmet haline dönüştürmek için faaliyet gösterdikleri ve bu yolla bölgenin kalkınmasına katkıda bulundukları, aynı üniversite, yüksek teknoloji enstitüsü ya da Ar-Ge merkez veya enstitüsü alanı içinde veya yakınında; akademik, ekonomik ve sosyal yapının bütünleştiği site veya bu özelliklere sahip teknopark olarak tanımlanmıştır. Ayrıca ülkemizde 1987 yılından bu yana faaliyette olan Serbest Bölgeleri de ihracata dayalı yatırım ve üretimi teşvik etmesi açısından ele almakta fayda vardır. Ülkede geçerli ticari, mali ve iktisadi alanlara ilişkin hukuki ve idari düzenlemelerin uygulanmadığı veya kısmen uygulandığı, sınai ve ticari faaliyetler için daha geniş teşviklerin tanındığı ve fiziki olarak ülkenin diğer kısımlarından ayrılan yerler olarak tanımlanan Serbest Bölgeler, sağladıkları vergi avantajları, azaltılmış bürokratik prosedür, yerli ve yabancı tüm pazarlara erişim imkanı, ticari ve sınai faaliyete uygun ve ucuz altyapı imkânı gibi avantajları ile cazibe merkezleri konumundadır.¹⁴²

Kümelenme kavramı ise, kamu politikalarında temel belge olan kalkınma planlarından 2007-2013 dönemini kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı ile yer edinmiştir.¹⁴³ Sanayi ve hizmetlerde yüksek katma değerli üretim yapısına geçişin sağlanması, eğitimin işgücü talebine duyarlılığının artırılması ve yerel dinamiklere ve içsel potansiyele dayalı gelişmenin sağlanması alanlarında kümeler ve kümelenmeler üzerinde durulmuştur. Bunun sonucu olarak da plan dönemindeki yıllık programlarda kümelenme, öncelik ve tedbir alanlarına yansımıştır. Programlarda yer alan öncelikler aşağıda maddeler halinde sunulmuştur.

- Uygun bölgelerde işgücü piyasası analizleri yapılarak, insan kaynakları ihtiyacı ve KOBİ politikalarıyla tutarlı biçimde, işgücü niteliğini, girişimciliği geliştirici ve kümelenmeyi destekleyici uygulamalar kapsamında istihdam edilebilirlik artırılabilecektir. (2007 ve 2008 Yılı

¹⁴¹ Cansız; **a.g.e.**, s.72

¹⁴² <http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=790C7AE3-19DB-2C7D-3D034B137591651F>
(04.07.2013)

¹⁴³ Alsac; **a.g.e.**, s.16

Programları)

- İşletmelerin belirlenmiş sanayi bölgelerinde kurulması ve mevcutların bu alanlara taşınması özendirilecek, işletmeler arasında işbirliği faaliyetlerine önem verilecektir. (2008 Yılı Programı)
- İşletmelerin belirlenmiş sanayi bölgelerinde kurulması ile mevcutların bu alanlara taşınması özendirilecek, işletmeler arasında işbirliği ve kümelenme faaliyetleri geliştirilecektir. (2009 Yılı Programı)
- Kümelenme ulusal politika çerçevesi, yönetim ve destekleme modeli oluşturulacaktır. (2010 ve 2011 Yılı Programı)
- Özel sektör ile üniversiteler ve araştırma kurumları arasındaki işbirliğini geliştirmeye yönelik programlar ve rekabet öncesi Ar-Ge işbirlikleri ile yenilik tabanlı rekabetçi kümelenme çalışmaları desteklenecektir. (2012 Yılı Programı)
- KOBİ ağırlıklı bölgesel kümelenmeler desteklenerek, Ar-Ge ve yenilik kültürü tabana yayılacak, yenilikçi girişimciler ve işletmeler için yerel düzeyde işlev görececek destek modelleri tesis edilecektir. (2012 Yılı Programı)
- Başta mevcut rekabet gücü yüksek olanlar olmak üzere; yenilik kapasitesini, verimliliği, ihracatı artıran ve girişimciliği geliştiren kümelenme oluşumları desteklenecektir. (2013 Yılı Programı)
- Özel sektör ile üniversiteler ve araştırma kurumları arasındaki işbirliğini geliştirmeye yönelik programlar ve rekabet öncesi Ar-Ge işbirlikleri ile yenilik tabanlı rekabetçi kümelenme çalışmaları desteklenecektir. (2013 Yılı Programı)
- KOBİ ağırlıklı bölgesel kümelenmeler desteklenerek Ar-Ge ve yenilik kültürü tabana yayılacak, yenilikçi girişimciler ve işletmeler için yerel düzeyde işlev görececek destek modelleri tesis edilecektir. (2013 Yılı Programı)

Onuncu Kalkınma Planı dönemine gelindiğinde, kümelenme desteklerinin hukuki ve kurumsal altyapısını geliştirme çalışmaları tamamlanmış ve kümelenme modeli, merkezi ve bölgesel düzeyde desteklenmeye başlanmıştır. 2014-2018 dönemini kapsayan Onuncu Kalkınma Planında, ülkemizin 2023 hedefleri doğrultusunda, bölgesel düzeyde değer zinciri ilişkileri ve desteklerin merkezi ve bölgesel düzey

uyumu dikkate alınarak, mevcut kümelerdeki işletmeler arası işbirliklerinin artırılacağı, yenilikçi ve yüksek katma değerli küme oluşumlarının teşvik edileceği ve kümelerin uluslararası piyasalarla bütünleşmelerinin güçlendirileceği belirtilmiştir¹⁴⁴. TGB'ler, OSB'ler, kümeler, teknoloji platformları ve araştırma merkezleri arasında işbirliğinin artırılması faaliyetinin de öncelikli teknolojilerin ticarileştirilmesi programı bileşenleri altında yerini aldığı görülmektedir. Dokuzuncu Kalkınma Planından farklı olarak bu dönemde özellikle savunma sanayi ve tıbbi cihaz ve ilaç sanayiinde kümelerin oluşturulması ve desteklenmesi vurgulanmıştır. Bu kapsamda hazırlanan 2014 Yılı Programında da kümelenmeye ilişkin politika öncelikleri şöyle belirlenmiştir:

- Savunma sanayii rekabetçi bir yapıya kavuşturulacaktır. Savunma sistem ve lojistik ihtiyaçlarının özgün tasarıma dayalı olarak ülke sanayisiyle bütünleşik ve sürdürülebilir bir şekilde karşılanması, uygun teknolojilerin sivil amaçlı kullanımı ile yerlilik oranının ve Ar-Ge'ye ayrılan payın artırılması sağlanacaktır. Belirli savunma sanayii alanlarında ağ ve kümelenme yapıları desteklenecektir.

Kalkınma Planlarının yanı sıra kümelenme politikaları, stratejileri diğer politika belgelerinde de yer almıştır. 2004 yılında yayınlanan KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı bu bağlamda bir ilk olmuştur.¹⁴⁵ KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı'nda (2011-2013) KOBİ'lerde işbirliği kültürünün geliştirilmesi ve desteklenmesi amacıyla izlenecek stratejilerden biri de kümelenme faaliyetlerinin desteklenmesi olmuştur. Kümelenme ve değer zinciri analizlerinin sonuçları doğrultusunda sanayi stratejisi ile uyumlu bölgesel gelişme stratejileri tasarlanması ve hayata geçirilmesine hedefleri içerisinde yer veren Sanayi Stratejisi Belgesi de (2011-2014) diğer bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁴⁶

2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı'nda da firmaların rekabet gücünü artıracak destek mekanizmalarının çeşitlendirilmesi, ihracatı artırmada kümelenme anlayışının bir araç olarak kullanılacağı ve kümelerin uluslararası nitelik kazanmasına yönelik faaliyetlerin yürütülmesi ve yurtiçi hammadde ve ara malı üreticilerinin rekabet gücünün korunması için uygun üretim koşullarının bulunduğu bölgeler kurularak

¹⁴⁴ Onuncu Kalkınma Planı, RG. 6.7.2013-28699

¹⁴⁵ Alsac; **a.g.e.**, s.131

¹⁴⁶ Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesi (2011-2014), RG. 27.1.2011-27828 (Mükerrer)

kümelenmenin desteklenmesi planlanmıştır. Bu kapsamda, yürürlükteki Uluslararası Rekabetçiliğin Geliştirilmesinin Desteklenmesi Hakkında Tebliğ ile getirilen proje yaklaşımı çerçevesinde firmaların proje bazlı eğitim ve/veya danışmanlık, istihdam, yurt dışı pazarlama veya alım heyeti ve bireysel danışmanlık programlarının birbirine bağlı şekilde uygulanabileceği destek unsurlarının çeşitlendirilmesi ve ihracatçının rekabet gücünün artırılması hedeflenmektedir.¹⁴⁷

Ayrıca, Ulusal İstihdam Strateji Belgesinde ve ilgili sektörel eylem planlarında kümelenme ile ilgili tedbirlerin olması düşünülmektedir.

Ülkemizdeki bazı politika alanları ve bunların kümelenme politikaları ile kesişimleri Tablo 7’de görülebilmektedir.

Bölgesel kalkınmada ve bölgeler arası farklılıkları azaltmada kümelenme önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir. Bölgesel kalkınmanın temel eksenlerinden biri olan yerel dinamikler ve içsel potansiyellere dayalı gelişmeyi sağlamak amacıyla kalkınma ajansları ile işbirliği halinde, bölgesel düzeyde rekabet gücü taşıyan sektörlerle odaklanarak ve yerel girişimleri öne çıkararak; yerel uzmanlaşmaya dayalı, yenilikçiliği destekleyen ve rekabet gücünü artıran kümelenmelerin destekleneceği yıllık programlarda yer almıştır.¹⁴⁸ Benzer şekilde 2012 Yılı Programında da merkezi politikalar ile bölgesel gelişme politikaları arasında planlama, uygulama ve izleme bakımından uyum ve koordinasyonu sağlayarak yönetişimi geliştirmek amacıyla kurulan Bölgesel Gelişme Yüksek Kurulu ile Bölgesel Gelişme Komitesi’nin faaliyete geçirileceğinden bahsedilmektedir. Kurul; tarım, sanayi, turizm, ulaştırma, mekânsal gelişme, kırsal kalkınma, girişimcilik, yenilik, küçük ve orta ölçekli işletmeler gibi ana politika alanlarıyla bölgesel gelişme politikalarının bütünlüğünü ve koordinasyonunu sağlayacak üst düzey kararlar alırken, Komitenin kümelenme ve bölgesel yenilik gibi bölgesel nitelikli işletme politikalarının ulusal koordinasyonunu gerçekleştireceğine, mekânsal gelişme stratejileriyle kalkınma politikaları arasında bütünlük sağlamaya yönelik çalışmaları yönlendireceğine yer verilmektedir.¹⁴⁹

¹⁴⁷ 2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı, RG.13.6.2012-28322

¹⁴⁸ Dokuzuncu Kalkınma Planı, RG. 13.5.2006-26167; 2010 Yılı Programı, RG. 01.11.2009-27393(Mükerrer); 2011 Yılı Programı, RG. 28.10.2010-27743 (Mükerrer)

¹⁴⁹ Dokuzuncu Kalkınma Planı; 2012 Yılı Programı, RG. 18.10.2011-28088 (Mükerrer)

Tablo 7: Diğer İlgili Politikalarla Kümelenme Yaklaşımının Kesişimi

POLİTİKA ALANI	KÜMELENME POLİTİKALARI İLE BAĞLANTISI
Bölgesel Kalkınma Politikaları	Coğrafi (bölgesel) sanayi yoğunlaşmalarından “değer yaratılması”. Yerel dinamiklere ve iç potansiyele bağlı gelişim
Sanayi Politikaları	Değer zincirinde kuruluşlar arası işbirliğini güçlendirmek için bir araç olarak “kümelenme”
Bilim ve Teknoloji Politikaları	İşbirlikçi etkileşimler ve “bölgesel yenilik sistemleri” yoluyla teknolojik yenilik
KOBİ Gelişim Politikaları	KOBİ’ler arasında bağlantıları ve işbirliğini güçlendirmek ve KOBİ’lerin ferdi girişimcilik düzeyinde rekabet edebilirliğini geliştirmek
Dış Ticaret Politikaları	Yüksek katma değerli üretim yapısına geçerek ekonominin rekabet edebilirliğini arttırmak için ihracat odaklı politikaların gerekliliği
Tarım Politikaları	Sürdürülebilirlik çerçevesi dâhilinde, rekabet edebilirliğe atıfta bulunan bir kümelenme yaklaşımının kabul edilebilmesi için Tarım Üreticileri Birlikleri’nin kurulması
Turizm Politikaları	Altyapı Birlikleri’nin kurulması, sektördeki Ar-Ge’yi kamu, özel sektör ve üniversiteler arasındaki işbirliği ile desteklemek
Çalışma Politikaları	Kayıtlı istihdamı ve işgücünün kalitesini arttırmak, ekonominin ihtiyacı olan vasıflı işgücünün oluşturulması
Eğitim Politikaları	Mesleki eğitimi arttırmak ve böylece bir küme dâhilinde bulunan KOBİ’ler için işgücünün kalitesini ve vasfını arttırmak

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı; Beyaz Kitap

İlgili politikalarda kümelenme politikalarına yer verilmesi ulusal bir kümelenme politikasının gerekliliğini daha da belirgin hale getirmiştir. Bu doğrultuda, bir sonraki bölümde detaylandırılacak olan “Ulusal Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi” kapsamında ulusal kümelenme politikasına temel teşkil etmek üzere Kümelenme Strateji Belgesi (Beyaz Kitap) hazırlanmıştır.

Ülkemizde kümelere yönelik sunulan kamu destekleri daha önce ifade edildiği üzere doğrudan kümeye ve işbirliğine yönelik destekler ve firma bazında verilen destekler olarak incelemek mümkün olmaktadır. Söz konusu destekler Şekil 4’de verilmeye çalışılmıştır.

Dolaylı desteklerin ülkemizde küme konusu gündeme gelmeden de var olduğundan hareketle özellikle kümeleri hedefe alan destek programlarının başlıca üçüne burada yer vermenin gerekli olduğu düşünülmüştür.

Ekonomi Bakanlığınca uygulamaya konulan 2010/8 Sayılı Uluslararası Rekabetçiliğin Geliştirilmesi Desteği ile firmaların, üyeleri için işbirliği faaliyeti gerçekleştiren Türkiye İhracatçılar Meclisi, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Dış

Ekonomik İlişkiler Kurulu, İhracatçı Birlikleri, İl Ticaret ve/veya Sanayi Odaları, Organize Sanayi Bölgeleri, Endüstri Bölgeleri, Teknoloji Geliştirme Bölgeleri, Sektörel Üretici Dernekleri, İşveren Sendikaları, Sektörel Dış Ticaret Şirketleri (SDŞ) ile imalatçıların kurduğu dernek, birlik ve kooperatifler gibi işbirliği kuruluşları önderliğinde:

- Ortak ihtiyaç analizi,
- Ortak öğrenme (eğitim ve danışmanlık)
- Ortak pazarlama (tanıtım, marka, ticaret heyeti, eşleştirme)

gibi ihracata yönelik eylem ve faaliyetlerinin desteklenmesi hedeflenmiştir. İhtiyaç analizi, eğitim ve/veya danışmanlık, proje bazlı yurt dışı pazarlama veya alım heyeti, istihdam desteği ve proje bazlı bireysel danışmanlık programları destek kapsamında değerlendirilmektedir.¹⁵⁰

Bunun yanı sıra, küçük ve orta ölçekli işletmelerin işbirliği-güç birliği anlayışıyla bir araya gelerek, ortak tedarik, ortak tasarım, ortak pazarlama, ortak laboratuvar, ortak makine-teçhizat kullanımı ve benzeri konularda hazırlayacakları projelerin desteklenmesine yönelik olarak KOSGEB tarafından İşbirliği-Güç birliği Destek Programı uygulanmaya başlanmıştır. Söz konusu destek programı kapsamında işletmelerin; a) Hammaddede, ara mamul, mamul, lojistik ve diğer hizmetleri daha hızlı ve ucuz temin edebilmeleri amacıyla ortak tedarik, b) Müşteri istekleri ve pazarın talebi doğrultusunda ürün ve hizmet geliştirmeleri, ürettikleri ürün ve hizmetleri yeni pazarlara sunmaları amacıyla ortak tasarım, c) Ürün ve hizmet kalitelerini yükseltmek, ulusal ve uluslararası pazar paylarını artırmak, marka imajı oluşturmak ve uluslararası pazarın ihtiyaçlarına cevap vermeleri amacıyla ortak pazarlama, ç) Ürün ve hizmet standartlarını geliştirmeleri amacıyla ortak laboratuvar, d) Üretim ve hizmet kapasitelerini, çeşitlerini, verimliliğini ve kalitelerini artırmak amacıyla ortak imalat ve hizmet sunumu ve benzeri alanlarda ortak sorunlara ortak çözümler getiren, maliyet düşürücü ve rekabet avantajı sağlayıcı nitelikteki projeleri, programdan yararlanmak için kurulan tüzel kişilik aracılığıyla desteklenmektedir.¹⁵¹

¹⁵⁰Ekonomi Bakanlığı; Ur-Ge Proje Desteğini Anlatan Özet Sunum; [http://www.ekonomi.gov.tr/upload/EC63B095-F48A-8446-D06A1E3329DFF73A/UR-GE%20Deste%C4%9Fi%20%C3%96zet%20Sunum\(25.06.2013\).pdf](http://www.ekonomi.gov.tr/upload/EC63B095-F48A-8446-D06A1E3329DFF73A/UR-GE%20Deste%C4%9Fi%20%C3%96zet%20Sunum(25.06.2013).pdf) (12.11.2013)

¹⁵¹<http://www.kosgeb.gov.tr/Pages/UI/Destekler.aspx?ref=5> (27.04.2013)

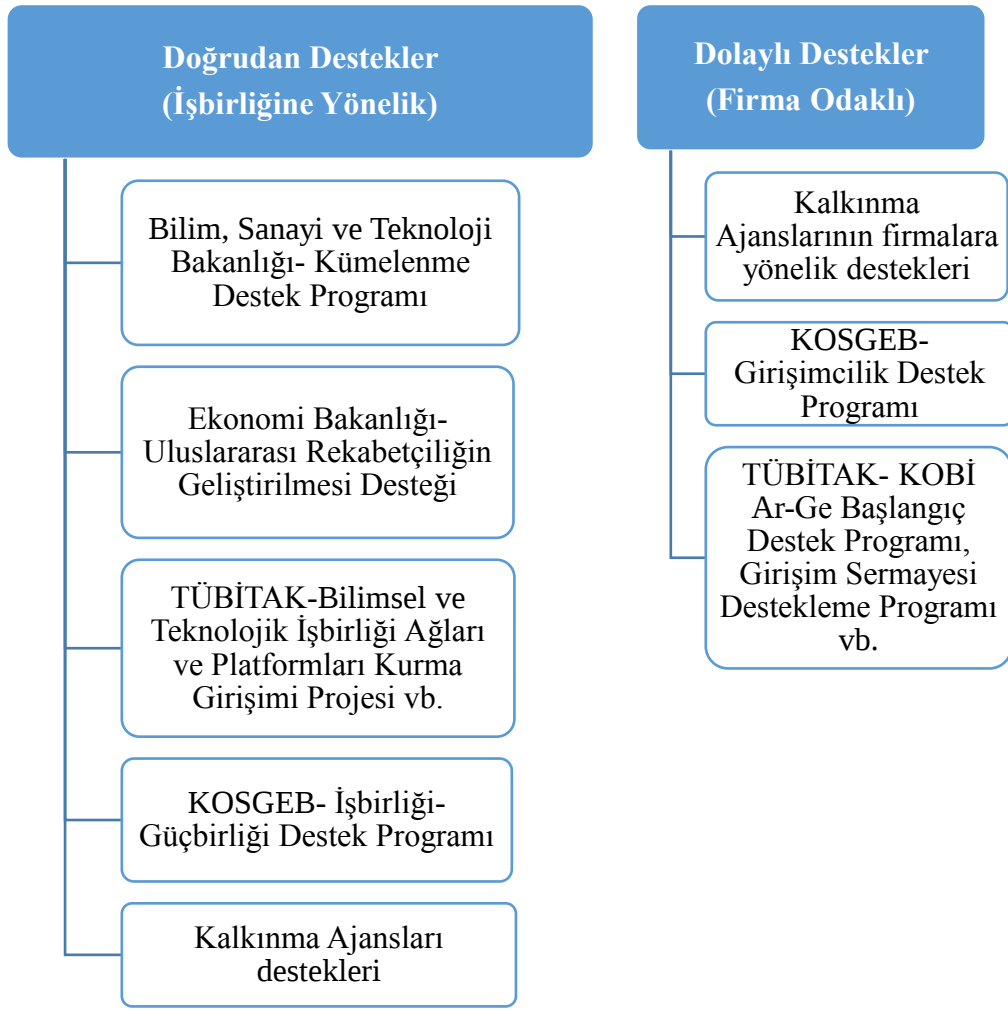
Ayrıca, 2012 Yılı Programı'nda yer alan tedbir ile Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından rekabetçilik ve yenilik alanlarında uygulamaya konulacağı ifade edilen ulusal Kümelenme Destek Programı'nın genel hedefi, Ulusal Sanayi Strateji Belgesi'nin çizdiği çerçeve kapsamında, Türk Sanayisinin rekabet edebilirliğinin ve verimliliğinin yükseltilmesine ve ağırlıklı olarak yüksek teknolojlili ürünleri üreten, nitelikli işgücüne sahip ve aynı zamanda çevreye ve topluma duyarlı bir yapıya dönüştürülmesine katkıda bulunmaktır. Program ile kümelenme birlikteliğinin sürdürülebilir bir şekilde koordinasyonunu ve geliştirilmesini sağlayacak yapıların kurulması ve bu tür yapıların küme koordinasyon kapasitelerinin artırılması, kümelenme birlikteliğinin kurumsal (üniversite, özel sektör, kamu kurumları) kapsayıcılığının genişletilmesi ve küme aktörleri (üniversite, özel sektör, kamu kurumları) arasındaki işbirliği seviyesinin güçlendirilmesi özel amaçları çerçevesinde mali destek sağlanmaktadır.¹⁵² Desteklenecek faaliyetler; kümelenme birlikteliklerinin a) küme koordinasyonunu, farkındalığını ve/veya etkinliğini geliştirme, b) faktör koşullarını ve/veya piyasalarını geliştirme, c) verimlilik ve d) yenilik başlıkları altında ayrıntıları Kümelenme Destek Programı Uygulama Usul ve Esaslarında yer alan faaliyetleri olarak sayılmaktadır.¹⁵³

Yukarıda yer verilen, Şekil 2 ve 3 ile de izah edilmeye çalışılan doğrudan ve dolaylı destekler kamusal anlamda ele alındığında ülkemizde firma odaklı ve işbirliğine yönelik destekleri aşağıda yer alan Şekil 4'de görmek mümkün olmaktadır.

¹⁵² Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı; Kümelenme Destek Programı Başvuru Rehberi, s.3, <https://kumelenme.sanayi.gov.tr/icerik/basvurehberi.pdf> (01.12.2013)

¹⁵³ <https://kumelenme.sanayi.gov.tr/Hakkinda.aspx> (01.12.2013)

Şekil 4: Kamu Destekleri

Kaynak: Yazar tarafından düzenlenmiştir.

2.2.2 Türkiye’de Kümelenme Örnekleri

Türkiye’de kümelenme çalışmaları, Türk ekonomisinin rekabet gücünün artırılması amacıyla 1999 yılında Michael Porter’ın yönlendirmesi ile oluşturulan Orta Doğu Rekabet Stratejileri Merkezi ve Türk özel sektörünün katkıları ile kurulan CAT Platformu (Competitive Advantage of Turkey) tarafından başlatılmıştır.¹⁵⁴ Platform, daha sonra URAK (Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu) ismini almıştır.

CAT platformu ilk pilot kümelenme çalışmasını Sultanahmet bölgesinde turizm sektörüne yönelik olarak gerçekleştirmiş, takip eden dönemde de Bartın ilinde

¹⁵⁴ Ekonomi Bakanlığı; 2010, s.39

KOSGEB ve DPT işbirliği ile kümelenme çalışmaları başlatmıştır.¹⁵⁵

Bu çalışmaları izleyen, AB, BMKP ve GAP-GİDEM destekli başlıca kümelenme çalışmaları da aşağıda detaylarıyla incelenmeye çalışılmıştır. Ancak burada, Türkiye'deki kümelenme girişimleri ve kümelenme projelerinin değişik ilerleme seviyeleri kaydettiğini, bu projelere ilaveten, Türkiye'de değişik illerde coğrafyaya, tarihi geçmişe ve doğal kaynaklara bağlı olarak küme oluşumlarının yer aldığını (Örn. eskiden ipekli dokuma merkezi olan Bursa'da sentetik iplik ve kumaş; Denizli'de havlu, bornoz ve ev tekstili; Adana'da pamuklu dokuma; Kahramanmaraş'ta pamuk ipliği; Gaziantep'te küçük makine halıcılığı)¹⁵⁶ ve küme oluşturma çabalarının bölgesel kalkınma ajansları, odalar, OSB'ler, üniversiteler ve belediyeler gibi kurum ve kuruluşlar tarafından halen devam ettirildiğini de belirtmek gerekmektedir.¹⁵⁷

2.2.2.1 URAK Sultanahmet Bölgesi Turizm Sektörü Kümelenme Geliştirme Çalışması

CAT Platformu desteğiyle Sultanahmet Turizm Kümelenmesi Projesi 2000 senesinde başlamış ve 2004 yılından itibaren URAK tarafından desteklenerek 2005 yılına kadar devam etmiştir.¹⁵⁸

Proje rekabetçilik analizi, kümelenme analizi ve kümelenme geliştirme aşamaları olmak üzere üç ana bileşen ekseninde yürütülmüştür. Rekabetçilik seviyesinin analizinde Porter'ın Elmas (Diamond) Modeli kullanılmıştır. Bu analiz çalışması sonucundan yalnızca Sultanahmet Turizm Kümelenmesi yararlanmamış, aynı zamanda turizm sektörü ülkemizde küresel arenada rekabet avantajına sahip sektörlerden biri olarak belirlenmiştir.¹⁵⁹

Sultanahmet turizm sektörünün kümelenme analizi sonucu, merkez oyuncular, çevre oyuncular, kümelenme geliştirmeye öncülük edecek oyunculara da ulaşılmış; bunun yanı sıra bölgenin nitelikli işgücü ve teknoloji ve iletişim kanallarının etkin kullanılamaması gibi birçok eksiği tespit edilmiştir. Uygulanan anketler ile tespit edilen, liderlik özelliklerine sahip kümelenme oyuncularından bir Yerel Komite

¹⁵⁵ Yüce; **a.g.e.**, s.2

¹⁵⁶ Timurçin; **a.g.e.**, s.184

¹⁵⁷ Ekonomi Bakanlığı; **2010**, s.40

¹⁵⁸ URAK, (çevrimiçi) www.urak.org, KOSGEB Aktaran Timurçin; **a.g.e.**, s.185; Yüce;**a.g.e.**, s.45

¹⁵⁹ URAK, (çevrimiçi) www.urak.org, KOSGEB Aktaran Timurçin; **a.g.e.**, s.185; Yüce;**a.g.e.**, s.45

oluşturulmuştur. Yerel Komite'nin yanı sıra, projelere ait eylem planlarının gözden geçirilmesi amacıyla alt proje grupları oluşturulmuş ve küme geliştirilmeye başlamıştır. Proje, Yerel Komite'nin de desteğiyle sadece başta belirlenen “iletişimin geliştirilmesi” ve “nitelikli işgücünün artırılması” başlıklarında ilerlememiş, aynı zamanda bölgedeki tarihi yerlerin onarımı, cadde ve yön işaretlerinin yenilenmesi ve kamusal alanların iyileştirilmesi gibi kümelenmenin fiziki yapısının geliştirilmesi konusunda da kayda değer gelişmeler yaşanmasını sağlamıştır.¹⁶⁰

Projenin bitiş döneminde etki analizi amacıyla başlangıçta yapılan kümelenme analizi çalışması tekrar yapılmıştır. Çalışma neticesinde, bölgedeki firmaların gelirlerinde % 21'lik artış olduğu ve firmalarda istihdam edilen ortalama çalışan sayısının 12'den 18'e çıktığı gözlemlenmiştir. Günümüzde söz konusu kümenin devamlılığı, STK oluşum ve destekli küçük organizasyonlarla sağlanmaktadır.¹⁶¹

Turizm sektörünün WTO'ya göre dünyanın en büyük sektörlerinden biri olması ve başka hiçbir sektörün sağlamadığı kadar istihdam olanağı sağladığı¹⁶² hususları da göz önünde bulundurulacak olursa ülkemizde, turizm endüstrisi alanındaki ilk ve başarılı bir kümelenme olan Sultanahmet Turizm Kümelenmesinin örnek olarak incelenmesi faydalı olacaktır.

2.2.2.2 Bartın İli Kümelenme Geliştirme Çalışması

Bartın Bölgesel Kalkınma Projesi, küresel arenada rekabet potansiyeline sahip sektörlerin, yerel potansiyel harekete geçirilerek rekabet güçlerinin artırılması ve sürdürülebilir ekonomik büyüme ve buna bağlı yüksek yaşam standardı sağlanabilmesi için DPT liderliğinde, KOSGEB, Hazine Müsteşarlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ve URAK işbirliği ile 2003 yılında başlatılmıştır. Üç aşamalı projenin ilk iki aşaması KOSGEB ve URAK tarafından gerçekleştirilmiş, üçüncü aşaması ise tasarlanarak yerel aktörlere devredilmiştir. Proje, Türkiye'de ilk kümelenme temelli bölgesel kalkınma projesi örneğidir.¹⁶³

Bu ilk girişimlerden sonra, Avrupa Birliği tarafından sağlanan bazı fonların

¹⁶⁰ Timurçin; **a.g.e.**, s.185

¹⁶¹ Yüce; **a.g.e.**, s.49-50

¹⁶² Güneş, E.; **a.g.e.**, s.45

¹⁶³ URAK, (çevrimiçi) www.urak.org, KOSGEB; Aktaran Timurçin; **a.g.e.**, s.186

tahsis edilmesiyle Türkiye’deki kümelenme faaliyetleri hız kazanmıştır.

2.2.2.3 Türkiye’de Moda ve Tekstil İş Kümesi Oluşturulması Projesi

Avrupa Birliği tarafından finanse edilen Moda ve Tekstil İş Kümesi (MTK) Projesi, kurumsallaşmanın inşa edilmesi ve moda – tekstil sektörel küme yapılaşmasına verilecek teknik danışmanlıktan oluşan birinci aşama ve bunun sonuçlarına göre finanse edilen yatırım desteği aşamasından (2. aşama) oluşmuştur. Projenin faydalanıcıları, İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri (İTKİB) çatısı altında bulunan Türkiye’deki tekstil ve hazır giyim sektöründe yer alan küçük ve orta ölçekli işletmelerdir.¹⁶⁴

2005-2006 yılları arasında yürütülen; Türkiye’de AB Fonu ile yapılan ilk proje olma özelliğine sahip¹⁶⁵ MTK projesinin hedefi, tekstil ve hazır giyim sektöründeki işletmelerin uluslararası rekabet gücünü arttırmak, KOBİ’lerin yararlanacağı kamu ve özel destek yapılarını güçlendirmek, Küme Koordinasyon Merkezi’nin ve diğer destek birimlerin kurulmasıyla, Türk tekstil ve hazır giyim sektörünün kapasitesinin gelişmesini sağlamaktır.¹⁶⁶

Proje kapsamında öncelikli olarak Türkiye çapında Tekstil ve Hazır Giyim İş Kümesi Haritası oluşturulmuş böylece paydaşlar, ihtiyaçlar ve kümenin rekabet edebilirliğini geliştirmek için gerekli faaliyetleri belirlenmiştir.¹⁶⁷ Aynı zamanda Küme Koordinasyon Merkezi olan İTKİB DESTEK, İstanbul Moda Akademisi (İMA), İstanbul Tekstil ve Hazır Giyim Araştırma ve Geliştirme Merkezi (İTA) ve İstanbul Tekstil ve Hazır giyim Danışmanlık Merkezi (İDM) gibi birimler de sektöre destek olması amacıyla kurulmuş birimlerdir.¹⁶⁸

2.2.2.4 Konya Sanayi Odası Kümelenme Çalışmaları

Konya Sanayi Bölgelerinde Kümeleşme Potansiyeli ve Bir Pilot Uygulama konulu proje, AB TR-52 kapsamında 2006-2007 yılları arasında yürütülmüştür. Proje

¹⁶⁴ İTKİB, (çevrimiçi) <http://www.itkibdestek.com> , 14.03.2010; Aktaran Timurçin; **a.g.e.**, s.190

¹⁶⁵ Ekonomi Bakanlığı; KOBİ İşbirliği ve Kümelenme Projesi Yönetici Özeti, Temmuz 2011, s.2, http://www.smenetworking.gov.tr/userfiles/pdf/projebor%C5%9F%C3%BCr/yonetici_ozeti.pdf (04.10.2013)

¹⁶⁶ Timurçin; **a.g.e.**, s.191

¹⁶⁷ Ekonomi Bakanlığı; **2010**, s.40

¹⁶⁸ Timurçin; **a.g.e.**, s.191

sonunda, otomotiv yan sanayide faaliyet gösteren 12 işletme ile gönüllülük esasına bağlı olarak sürdürülebilirlik süreci başlamıştır.¹⁶⁹

2.2.2.5 Ulusal Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi

Ulusal Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi ile Türkiye'nin rekabet gücü taşıyan sektörlerinin uluslararası piyasalarda rekabet edebilirliğini arttırarak, sürdürülebilir sosyal, çevresel ve ekonomik kalkınmayı destekleyecek nitelikte, kapsamlı ve ileriye dönük bir ulusal kümelenme politikası oluşturulması hedeflenmiştir.¹⁷⁰ Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardımları kapsamında 6 Milyon Euro kaynak tahsis edilerek finanse edilmiş olan proje, Mart 2007-Mart 2009 tarihleri arasında yürütülmüştür.¹⁷¹

Projenin yararlanıcı kuruluşu, Ekonomi Bakanlığı (mülga Dış Ticaret Müsteşarlığı) olmuştur. Projenin başlıca paydaşları arasında, Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, KOSGEB, TÜBİTAK, GAP İdaresi, ODTÜ, Bilkent Üniversitesi, Sabancı Üniversitesi, TOBB, TÜSİAD, MÜSİAD, Sanayi Odaları Ticaret Odaları ve İhracatçı Birlikleri bulunmaktadır.¹⁷²

2007 yılı Mart ayında resmi olarak uygulama konulan Proje, “Ulusal Kümelenme Politikasının Oluşturulması ve Uygulanması için Kapasite Geliştirilmesi”, “Ulusal Kümelenme Politikasının Oluşturulması” ve “Küme Haritası ve Analizinin Yapılması” olmak üzere üç bileşen üzerinde yürütülmüştür. Söz konusu bileşenler kapsamında gerçekleştirilen faaliyetlere aşağıda yer verilmiştir.¹⁷³

Projenin birinci bileşeninde, paydaş analizleri yapılmış ve Ekonomi Bakanlığı ile birlikte ilgili ana paydaşların kurumsal kapasitesini geliştirmek amacıyla, eğitim programları, uluslararası çalışma turları gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, haritaları hazırlanan ve analizleri yapılan kümelerin temsilcileri için Almanya ve Fransa’da bulunan çeşitli kümelerin ziyareti amacıyla uluslararası çalışma turları düzenlenmiştir. Eğitim ve

¹⁶⁹ Konya Sanayi Odası; (çevrimiçi) <http://www.konyacluster.com/projeninhikayesi.asp> , 14.03.2010; Aktaran Timurçin; **a.g.e.**, s.191

¹⁷⁰ DPT,(çevrimiçi)<http://www.clusterturkey.com/TR/Genel/Default.aspx?F6E10F8892433CFFAAAF6AA849816B2EF4376734BED947CDE>, 14.03.2010; Aktaran Timurçin; **a.g.e.**, s.189

¹⁷¹ Ekonomi Bakanlığı; Ulusal Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi Basın Bilgi Notu, s.3

¹⁷² Timurçin; **a.g.e.**, s.189-190

¹⁷³ Ekonomi Bakanlığı; Ulusal Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi Basın Bilgi Notu, s.4

farkındalık yaratılması yoluyla kapasite oluşturulması kapsamında İstanbul ve Ankara’da konuyla ilgili kamu kurumları ve uzmanların katılımı ile iki eğitim düzenlenmiştir. Kalkınma Bakanlığı, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Türkiye İhracatçılar Meclisi ve çeşitli illerin sanayi ve ticaret odalarının temsilcilerine de küme politikası, vizyon ve eylem planları oluşturma konusunda uluslararası uzmanlar tarafından teorik ve uygulamalı eğitim verilmiştir.¹⁷⁴

İkinci bileşen kapsamında, ulusal kümelenme politikasına kaynak teşkil etmek üzere Kümelenme Strateji Belgesi (Beyaz Kitap) hazırlanmış, bunun yanı sıra İstanbul’da Üçüncü Uluslararası Kümelenme Konferansı düzenlenmiştir.¹⁷⁵

Son olarak, üçüncü bileşende, “Ulusal Seviyede Makro Küme Haritasının Oluşturulması” çalışması iki aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada, AB ve ABD’de yürütülen haritalama çalışmalarından faydalanılarak “3 yıldızlı” bir derecelendirme sistemini temel alan haritalama çalışması sonucunda Türkiye için, Tablo 8’de gösterilen 32 “küme kategorisi” belirlenmiştir.¹⁷⁶

Tablo 8: 32 Küme Kategorisi

Havacılık ve savunma ile ilgili makine ve donanımlar	Mücevherat(değerli madenlerin işlenmesi)
Tarımsal ürünler ve işlenmiş gıda	Mobilya
Analitik aletler ve tıbbi gereçler	Oyun ve oyuncak
Hazır giyim	Ağır iş makineleri
Otomotiv ve motorlu taşırlar	Bilgi teknolojileri
İlaç sanayi	Orman ürünleri
Yapı malzemeleri	Deri ürünleri
İş hizmetleri	Işıklandırma ve elektrikli ürünler
Kimyasal ürünler	Metal sanayi
İletişim donanımı ve hizmetleri	Petrol ve gaz ürünleri ve hizmetleri
İnşaat malzemeleri ve hizmetleri	Plastik
Dağıtım (toptancılık)	Enerji üretimi ve iletimi
Eğitim ve bilgi oluşturma	Yayın ve Matbaacılık
Eğlence	Tekstil
Mali hizmetler	Turizm
Ayakkabıcılık	Ulaştırma ve lojistik

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı; Ulusal Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi, Küme Haritalama, Analiz ve Kümelenme Yol Haritaları Sentez Raporu

¹⁷⁴ Ekonomi Bakanlığı; Ulusal Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi Basın Bilgi Notu, s.4

¹⁷⁵ Ekonomi Bakanlığı; Ulusal Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi Basın Bilgi Notu, s.4

¹⁷⁶ Ekonomi Bakanlığı; Ulusal Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi, Küme Haritalama, Analiz ve Kümelenme Yol Haritaları Sentez Raporu, Mart 2009, s.1

Küme kategorilerinin tespit edilmesi aşamasını takip eden ikinci aşamada, TÜİK istihdam verileri (2001) kullanılarak küme kategorilerinin Türkiye’de hangi bölgelerde yoğunlaştığı il bazında analiz edilmiştir. Analiz esnasında kullanılan üç parametre şunlardır:¹⁷⁷

- Büyüklük: “Bir ilde belirli bir küme kategorisindeki istihdamın o küme kategorisindeki ulusal istihdama oranı olarak ifade edilebilir.”¹⁷⁸ Eğer bir kümedeki istihdam belirli bir düzeyin üzerinde ise, bu kümenin iktisadi fayda yaratma potansiyeli de yükselmektedir. Projede, bu oranın %7’den büyük olduğu durumlarda parametrenin karşılandığı kabul edilmiştir.¹⁷⁹
- Başatlık: “Bir ilde belirli bir küme kategorisindeki istihdamın o ildeki toplam istihdama oranı olarak ifade edilebilir.”¹⁸⁰ Projede, bu oranın %7’den büyük olduğu durumlarda parametrenin karşılandığı kabul edilmiştir.¹⁸¹
- Uzmanlaşma: “Bir ilde belirli bir küme kategorisindeki istihdamın o ildeki toplam istihdama oranının, aynı küme kategorisindeki ulusal istihdamın toplam ulusal istihdama oranından büyük olup olmadığını tespit eder.”¹⁸² Proje kapsamında başatlık seviyesinin büyüklük seviyesinden yüksek olduğu durumlarda ihtisaslaşma parametresinin karşılandığı varsayılmıştır.¹⁸³

İkinci aşamanın sonunda, Türkiye’de 30 adet 3 yıldızlı küme bulunduğu sonucu elde edilmiştir. Proje kapsamında yol haritası hazırlanacak kümelerin seçimi, Ekonomi Bakanlığı koordinasyonunda; Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, TOBB, TÜBİTAK, KOSGEB ve TİM’in temsilcilerinden oluşan Küme Haritalama Çalışma Ekibi tarafından uluslararası genel kabul görmüş temalar çerçevesinde yapılmıştır.¹⁸⁴ Seçilen 10 pilot iş kümesinin¹⁸⁵ (Tablo 9) gelişimi için gerekli olan hususlar ve yapılması gereken çalışmalar ile başarı faktörleri hazırlanan yol haritalarında detaylı olarak ele alınmıştır.

¹⁷⁷ Ekonomi Bakanlığı; “2009a”, s. 9

¹⁷⁸ Ekonomi Bakanlığı; Ulusal Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi, Küme Oluşumu-Çorum Makine İmalatı İş Kümesi Analizi, Şubat 2009, s. 5

¹⁷⁹ Ekonomi Bakanlığı; “2009a”, s. 9

¹⁸⁰ Ekonomi Bakanlığı; “2009b”, s. 5

¹⁸¹ Ekonomi Bakanlığı; “2009a”, s.10

¹⁸² Ekonomi Bakanlığı; “2009b”, s. 5

¹⁸³ Ekonomi Bakanlığı; “2009a”, s.10

¹⁸⁴ Ekonomi Bakanlığı; Ulusal Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi Basın Bilgi Notu, s.4

¹⁸⁵ Bu kümelerin, Türkiye’nin en rekabetçi ve güçlü kümeleri olduğu şeklinde bir iddia bulunmamaktadır.

Tablo 9: Yol Haritaları Hazırlanan 10 Pilot Küme

Yenilikçilik ve Girişimcilik	Aktörler Arası Network Oluşturulması	Küme Oluşumu	Küme Tabanının Geliştirilmesi	Faktör Şartları
Mersin İşlenmiş Gıda İş Kümesi	Ankara Makine İş Kümesi	Konya Otomotiv Yan Sanayi Kümesi	Eskişehir-Bilecik-Kütahya Seramik İş Kümesi	Manisa Elektrik Elektronik Aletler İş Kümesi
Ankara Yazılım İş Kümesi	Denizli-Uşak Ev Tekstili İş Kümesi	Muğla Yat Üretimi İş Kümesi	İzmir Organik Gıda İş Kümesi	Marmara Otomotiv İş Kümesi

Kaynak: Ulusal Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi Basın Bilgi Notu, s.5

Bunun yanı sıra, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından uygulanan BROP bünyesindeki illerde de küme analizi çalışmalarının yapılması kararı alınmıştır.¹⁸⁶ İllerin seçimi, (a) BROP kapsamında belirtilen rekabet edebilirlik seviyesi, (b) ABİGEM’lerin bulunması ve (c) Cazibe Merkezleri’nin varlığı kriterlerine ve paydaşlarla yapılan görüş alışverişine göre gerçekleştirilmiştir. Seçilen 11 pilot kümenin (Tablo 10) mevcut durumu ile kümelenme için temel ihtiyaçları ortaya konulmuştur.¹⁸⁷

¹⁸⁶ Ekonomi Bakanlığı; “2009b”, s. 4

¹⁸⁷ Ekonomi Bakanlığı; Ulusal Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi, Küme Oluşumu-BROP İllerinde Küme Analizleri, s.6

Tablo 10: BROP Kapsamında Öne Çıkan Pilot Kümeler

İL	SEKTÖR
Kayseri	Mobilya
Gaziantep	Makine Halısı
Kahramanmaraş	Tekstil
Sivas	Doğal Taşlar
Yozgat	Mobilya
Trabzon	Ağaç İşlemeciliği
Samsun	Dış Ticaret İşlemleri
Malatya	Kayısı
Erzurum-Kars	Kış Turizmi
Mardin	Turizm
Çorum	Makine

Kaynak: Ulusal Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi Basın Bilgi Notu, s.5

Proje, Türkiye’de ulusal çapta uygulanan ilk ve en kapsamlı proje olması ve çıktıları nedeniyle, bundan sonraki çalışmalara temel olma niteliğini taşımaktadır. Proje ile ülkemizin Avrupa Küme Ağları’na (European Cluster Alliance) üyeliği sağlanmış böylece kümelerin uluslararası bağlantılar kurması ve Avrupa’daki kümelerle işbirliğinde bulunabilmeleri, bilgi ve deneyimlerini paylaşabilmeleri yönünde önemli bir adım atılmıştır.¹⁸⁸

2.2.2.6 İzmir Kümelenme Stratejisi Çalışmaları

İzmir’deki kümelenme çalışmalarının temeli bir AB projesi olan ABİGEM projesine ve bu proje kapsamında 2005 yılında düzenlenen ilk ihracat konsorsiyumu deneyimleri ve uzmanlara yönelik kümelenme konulu eğitimler ile atılmıştır.¹⁸⁹

Kalkınma ajanslarının da faaliyete geçmesi ile birlikte, İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA) 2007 yılı içerisinde İzmir ilinde ilçeler bazında anahtar, yükselen ve stratejik sektörlerin tespit edildiği İzmir için Stratejik ve Yükselen Sektörler çalışmasını tamamlamıştır.¹⁹⁰

Bu çalışmaların devamında “Ulusal Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi” kapsamında 2008 yılında Organik Gıda Kümelenmesi çalışması başlatılmıştır. Ege İhracatçı Birlikleri çatısı altında yürütülen çalışmalar sonucunda bir küme yol

¹⁸⁸ Ekonomi Bakanlığı; Ulusal Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi Basın Bilgi Notu, s.6-7

¹⁸⁹ İzmir Kalkınma Ajansı; İzmir Kümelenme Stratejisi 2013-2018, 2012, s. 11, Çevrimiçi, http://www.izmiriplanliyorum.org/static/upload/file/izmir_kumelenme_stratejisi_2013-2018.pdf. (04.05.2013)

¹⁹⁰ İzmir Kalkınma Ajansı; a.g.r., s.9

haritası oluşturulmuştur. Kümelenme konusunu bölgesel gelişmede bir araç olarak değerlendiren İZKA, bu yönde faaliyetlerini artırmış ve 2009 yılı içinde “İzmir Kümelenme Stratejisinin Geliştirilmesi Projesi”ni başlatmıştır. Proje ile birçok kapsamlı küme analizleri yapılmış ve böylece Türkiye’nin ilk bölgesel kümelenme çalışmasına imza atılmıştır.¹⁹¹

Kümelenme Stratejisinin oluşturulması çalışmalarına, paydaş analizi ve koordinasyonun ve işbirliğinin sağlanmasına yönelik bir Kümelenme Komitesinin oluşturulmasıyla başlanmıştır. İzmir Kümelenme Komitesi, üniversiteler, sanayi ve ticaret odaları, kamu kurum/kuruluşları ve yerel yönetimler, diğer özel sektör kuruluşları ve ilgili sivil toplum kuruluşları temsilcilerinden oluşturulmuştur.¹⁹² 2008 yılından bu yana aktif bir şekilde yürütülen kümelenme çalışmaları neticesinde, İzmir’in kümelenme temelli kalkınmasında yol gösterici olması gayesiyle İzmir Kümelenme Stratejisi 2013-2018 hazırlanmıştır.¹⁹³

2.2.2.7 KOBİ İşbirliği ve Kümelenme Projesi

“KOBİ İşbirliği ve Kümelenme Projesi”, uzun adı ile; “Ağ Oluşturma ve Bölgelerarası İşbirliği için KOBİ’lerin Güçlendirilmesine Yönelik Teknik Yardım Projesi”, 22 Şubat 2011 tarihinde başlamıştır.¹⁹⁴ Ulusal Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi’nin temel alındığı KOBİ İşbirliği ve Kümelenme Projesi, içerik bakımından bu projenin devamı niteliğini taşımaktadır.¹⁹⁵ AB ve TC fonları ile ortak finanse edilen ve 30 ay süren projenin faydalanıcı kuruluşu Ekonomi Bakanlığı’dır. Proje faaliyetleri ile pilot illerde (Gaziantep, Çorum, Samsun, Kahramanmaraş, Trabzon);¹⁹⁶

- KOBİ’ler arası işbirliklerinin artırılması,
- Firmaların verimlilik ve katma değer artışlarının sağlanması,
- Yerel kurumlar tarafından sunulan destek hizmetlerinin geliştirilmesi,

¹⁹¹ İzmir Kalkınma Ajansı; İzmir Kümelenme Stratejisi 2013-2018, 2012, s. 11

¹⁹² Özdemir, Suna-Filiz Morova İnel; “**Kümelenme, Bölgesel Kalkınma ve Kalkınma Ajanslar**”, s.2, Çevrimiçi, http://www.izmirkumelenme.org/phocadownload/makale_turkce/kumelenme_izka_bolge_bilimi_ozdemir_ineler.pdf. (04.05.2013)

¹⁹³ İzmir Kalkınma Ajansı; İzmir Kümelenme Stratejisi 2013-2018, 2012, s. 34

¹⁹⁴ Ekonomi Bakanlığı; KOBİ İşbirliği ve Kümelenme Projesi Yönetici Özeti, 2011, s.1

¹⁹⁵ Erol, Demet-Kübra Yıldırım; “Türkiye’de Kümelenme Yaşam Döngüsü: OSTİM Medikal Sanayi Kümelenmesi Örneği”, **Verimlilik Dergisi**, S.2, 2013, s.54

¹⁹⁶ Ekonomi Bakanlığı; KOBİ İşbirliği ve Kümelenme Projesi Yönetici Özeti, 2011, s.1

- Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı (BROP) bölgesindeki firmaların teknolojiye erişimlerinin kolaylaştırılması
- Üniversite-sanayi işbirliğinin geliştirilmesi
- Firmaların uluslararası pazarlara giriş ve bu pazarlarda rekabet edebilirliklerinin artırılmasına yönelik kapasitelerinin geliştirilmesi

amaçlanmıştır. Söz konusu 5 pilot ilin yerel şartlarını göz önüne alan, yerel paydaşlarla birlikte kapsamlı bir şekilde hazırlanan ve yerelde yapılmış olan mevcut çalışma ve araştırmalardan en iyi şekilde faydalanan ekonomik analiz ve sektörel incelemeler sonrasında her il için öne çıkan sektörler saptanmış ve bu sektörlerde pilot küme geliştirme çalışmaları yapılmıştır. Küme geliştirme çalışmalarına yerel bazda kurumsal kimlik kazandırmak, bilgi ve deneyim paylaşımını artırmak ve proje sonunda sürdürülebilirliği sağlamak amacıyla, Güneydoğu Anadolu İhracatçı Birlikleri (Gaziantep), Çorum Ticaret ve Sanayi Odası, Kahramanmaraş Ticaret ve Sanayi Odası, Samsun Ticaret ve Sanayi Odası, Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası bünyesinde Kümelenme Bilgi Merkezleri oluşturulmuştur.¹⁹⁷

2.2.2.8 Adıyaman Tekstil ve Hazır Giyim Kümelenmesi

Adıyaman Kümelenme Programına Yerel Ekonomik Kalkınma Modeli Olarak GAP-GİDEM Projesi kapsamında 2004 yılında başlanmıştır. Programın amacı; Adıyaman odaklı olarak bölge illerde yer alan (Gaziantep, Kahramanmaraş, Malatya, Şanlıurfa, Diyarbakır) tekstil ve hazır giyim sektöründe faaliyet gösteren ve birbirleriyle girdi ve çıktı ilişkisinde bulunan tüm oyuncuların bu coğrafi alanda yığılmalarının, böylece toplam katma değer in aynı bölgede oluşarak bölgenin refah artışına katkı sağlamaları hedeflenmiştir.¹⁹⁸

Adıyaman kümelenme programının katılımcıları; Valilik, Belediye Başkanlığı, Adıyaman Ticaret ve Sanayi Odası, Adıyaman Tekstil ve Hazır Giyim sektörünün iş adamları ve 2006 yılında kurulan ATEKS ile Adıyaman Üniversitesi Tekstil ve Hazır Giyim Meslek Yüksek Okulu'dur.¹⁹⁹

¹⁹⁷ Ekonomi Bakanlığı; KOBİ İşbirliği ve Kümelenme Projesi Yönetici Özeti, 2011, s.3

¹⁹⁸ Yüce; **a.g.e.**, s.51

¹⁹⁹ Sayın, Meral; "Yerel Ekonomik Kalkınma Modeli Olarak GAP-GİDEM Projesi", 2006, s.350, Çevrimiçi, http://www.tepav.org.tr/sempozyum/2006/bildiri/bolum5/5_3_sayin.pdf (14.03.2013)

Küme analizi aşamasında bölgede faaliyet gösteren 120 adet tekstil ve hazır giyim tesisi ziyaret edilmiştir. 2004 yılı sonunda tamamlanan Adıyaman tekstil ve hazır giyim küme haritası çalışmasının sonunda sektörü temsilen 15 kişiden oluşan Adıyaman Küme Geliştirme Komitesi'nin kurulmasına karar verilmiştir. Komite toplantıları sonucunda, yapılması gereken çalışmalar aşağıda yer alan 9 başlık altında toplanmıştır:²⁰⁰

1. Adıyaman'da altyapı (hava alanı, yol, sulama ve enerji) imkanlarının geliştirilmesi,
2. İşgücü yeteneğinin KOSGEB, Çıraklık Okulu ile Valilik, Belediye Başkanlığı ve KOSGEB işbirliği ile kurulan ATEM gibi imkanlar ile geliştirilmesi,
3. Tekstil ve hazır giyim ürünlerinin ulusal ve uluslararası pazarlarda tanıtım imkanlarının geliştirilmesi,
4. OSB ile ilgili işlemlerde stratejik veya operasyonel düzeyde tekstil ve hazır giyim ürünlerine öncelik verilmesi,
5. Adıyaman'da bu sektörde girişimciliği geliştirmek üzere eksik oyuncular için elverişli yatırım ortamının tesisi ve yatırım promosyon faaliyetleri yapılması,
6. Adıyaman'da sosyal çevrenin, sanatsal faaliyet kurumlarının, otellerin, lokantaların tesisi ile geliştirilmesi,
7. Adıyaman kümelenme komitesinin faaliyet ve çalışmalarını tanıtan Web sayfasının ve sektörün aktörleri arasında e-posta iletişim platformunun oluşturulması,
8. Adıyaman Üniversitesi Tekstil ve Hazır Giyim Meslek Yüksek Okulunun imkanları ve çalışmaları ile sektörün ihtiyaçları ve çalışmaları arasında bütünlük sağlanması
9. Adıyaman Kümelenme Komitesinin hukuki kimlik kazanması ve kümelenmenin sürdürülebilirliğinin sağlanmasını teminen bu programın

²⁰⁰Sayın, Meral; Yerel Ekonomik Kalkınma Modeli Olarak GAP-GİDE Projesi, GAP Girişimciliği Destekleme Merkezi, Ankara 2006; Aktaran Yüce; **a.g.e.**, s.52-53

sekretaryasını üstlenmesidir.

Eylem planı niteliğinde olan bu çalışmaların somut çıktıları arasında 2006 yılında ATEKS Derneği kurulmuş, ATEM’ de verilen mesleki bilgi ve beceri artırma eğitimleri ile işletmelere sağlanan mesleki geliştirme hizmetleri kapsamında işgücüne “işbaşı eğitimleri” yapılarak verimlilikte işgücünden kaynaklanan eksiklik ve açık giderilmeye çalışılmıştır.²⁰¹ Benzer şekilde, yatırım promosyonu faaliyetleri kapsamında GİDEM Ekibi tarafından bölgeye yatırımların çekilmesini sağlamak amacıyla ulusal ölçekte hizmet veren İTKİB (İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri) ve TGSD (Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği) gibi kuruluşları ile çeşitli işbirliği programları geliştirilmiştir.²⁰²

Uluslararası, ulusal ve yerel küme aktörleri arasında işbirliği geliştiren ve yerel yönetim ilkelerini uygulayan²⁰³ Adıyaman tekstil hazır giyim kümelenmesi 2005’te Birleşmiş Milletler Kalkınma Fonu tarafından en başarılı kümelenme programı seçilmiştir.²⁰⁴

2.2.2.9 OSTİM Organize Sanayi Bölgesi İş ve İnşaat Makineleri Kümelenmesi

İş ve inşaat makineleri kümelenmesine yönelik çalışmalar, 2007 yılı Mart ayında OSTİM Organize Sanayi Bölgesi ile Çankaya Üniversitesi arasında yapılan bir protokol ile çalışması başlamıştır ve 2008 yılının Mayıs ayında İş ve İnşaat Makineleri Kümesi (İŞİM) kurulmuştur.²⁰⁵

“6 Milyarı OSTİM’ e Pazar Yapmak” amacı ile yola çıkan taraflar üniversite (Çankaya Üniversitesi) sanayi işbirliğine iyi bir örnek teşkil etmektedir.²⁰⁶ İş ve İnşaat Makineleri kümelenmesinin kuruluş hedefi “sektörü dünyada daha rekabetçi yapacak, gelecekte daha ileri teknoloji ile ürün üretebilmesini sağlayacak, nanoteknoloji ile katkılандırılabilir ürün üretebilecek noktaya çekmek” olarak belirlenmiştir. Kümenin, 2013 Eylül ayı itibarıyla İş ve İnşaat Makineleri Kümelenmesine (İŞİM) üye

²⁰¹ Yüce; **a.g.e.**, s.53

²⁰² Sayın, M.; **a.g.m.**, s.351-352

²⁰³ Ekonomi Bakanlığı; **2010**, s.40

²⁰⁴ Sayın, Meral; Yerel Ekonomik Kalkınma Modeli Olarak GAP-GİDE Projesi, GAP Girişimciliği Destekleme Merkezi, Ankara, 2006; Aktaran Yüce; **a.g.e.**, s. 55

²⁰⁵ Yüce; **a.g.e.**, s.40

²⁰⁶ Yüce; **a.g.e.**, s.40

işletme sayısı 105, toplam istihdam 1438 kişidir.²⁰⁷

İŞİM Kümesi'nin Yönetim ve Organizasyonunda yer alan yapılar;²⁰⁸

- Küme Geliştirme Ekibi (KGE): Çankaya Üniversitesi'nden ve OSTİM OSB'den oluşan 20 kişilik bir ekip
- Küme Yürütme Kurulu (KYK): 12 adet İŞİM Kümesi üyesi firma temsilcileri, Çankaya Üniversitesi Rektörü ve OSTİM Organize Sanayi Bölgesi Başkanı olmak üzere 14 üyeden oluşmaktadır.
- Küme Konseyi: İŞİM Kümesine üye firmalar, OSTİM OSB, Çankaya Üniversitesi, ASO, ATO, İMMB, İMDER, KOSGEB gibi diğer destekleyici kurumlardan oluşmaktadır.

İŞİM Kümesi'nde firmaların rekabet ve inovasyonlarının artırılması amacıyla ortak tedarik, ortak üretim, ortak tanıtım, ortak pazarlama, ortak Ar-Ge, ortak eğitim ve danışmanlık ile ortak lobi çalışmaları yürütülmektedir. Bunlara ilaveten yürütülen diğer çalışmalar şunlardır;²⁰⁹

- Çankaya Üniversitesi son sınıf Öğrenci Bitirme Tezleri Projeleri
- Komatek 2009 ve 2011 İş ve İnşaat Makineleri Fuarına ortak katılımlar,
- Çankaya Üniversitesi ortaklığıyla, AB Leonardo da Vinci Yenilik Transferi Programına başvurusunda bulunulmuş ve toplam 434.000 Euro değerinde 2 proje onaylanmıştır. Projeler başarı ile uygulanmış ve kümelenmeye büyük kazanımlar sağlamıştır.²¹⁰

2.2.2.10 OSTİM Organize Sanayi Bölgesi Savunma ve Havacılık Kümelenmesi

2007 yılında OSTİM Organize Sanayi Bölgesi yönetimi ve URAK işbirliğinde, OSTİM OSB'de Faaliyet Gösteren Sektörlerin Uluslararası Rekabet Düzeylerin Analizi çalışması yapılmıştır. Elmas Modeli yardımı ile analiz edilen bu çalışma ile bölgede yer alan tüm sektörlerin uluslararası rekabet gücü ortaya konmuş ve tüm araştırma, analiz ve sentezler sonucunda, OSTİM OSB'de yürütülecek kümelenme çalışmaları için en

²⁰⁷ OSTİM İş ve İnşaat Makineleri Broşürü

²⁰⁸ <http://www.isim.org.tr/tr/hakkimizda/isim-kumesi.html> (04.09.2013)

²⁰⁹ <http://www.isim.org.tr/tr/hakkimizda/isim-kumesi.html> (04.09.2013)

²¹⁰ Yüce; a.g.e., s.40

uygun sektörün sadece Savunma Sanayi Sektörü olduğuna karar verilmiştir.²¹¹

Küme, 01 Temmuz 2008 tarihinde kurulmuştur ve OSTİM OSB ve civarında savunma sanayinde faaliyet gösteren KOBİ'lerden oluşmaktadır. Küme üyesi olmak için, firmanın cirosunun önemli bir bölümünün savunma sanayinden gelmesi ya da ASELSAN, TAI, FNSS, Boeing, Sikorsky vb. firmaların onaylı alt tedarikçisi olması kriterleri aranmaktadır.²¹² Kümeye 108 firma üye olup, toplamda 2620 kişilik istihdam gerçekleştirilmiştir.²¹³ Kümenin misyonu “Savunma ve havacılık sektörlerinin ihtiyaçlarının karşılanmasında yerli üretimin payını artırmak” ve vizyonu da “Küme üyesi firmaları uluslararası pazarda rekabet edebilir hale getirmek”tir.²¹⁴

Kümenin hedefleri, internet sayfasında aşağıdaki gibi yer almıştır.²¹⁵

- Ordumuzun ihtiyaçlarının karşılanmasında yerli üretimin payını artırmak,
- Savunma sanayi KOBİ'lerini ulusal ve uluslararası pazarlarda rekabet edebilir hale getirmek,
- Artan işbirlikleri ve gelişen yetenekler ile tercih edilen alt tedarikçiler haline gelmek,
- Nihai ürünlerle uluslararası pazarlara açılmak,
- Sektörel ihtisaslaşma ile bölgesel rekabet avantajı oluşturmak,
- Akademik çalışmalarla ve üniversitelerle çalışarak KOBİ'lere teknoloji transferi yapmak,
- Yetenekleri gelişen alt tedarikçilerle yabancı rakiplere karşı rekabet avantajı oluşturmaktır.

2.2.2.11 OSTİM Organize Sanayi Bölgesi Yenilenebilir Enerji ve Çevre Teknolojileri Kümelenmesi

Yenilenebilir Enerji ve Çevre Teknolojileri Kümelenmesi, yenilenebilir enerji sektöründe OSTİM üreticilerinin yenilenebilir enerji ve çevre teknolojileri sektöründe üretim yetenekleri ve ulusal/uluslararası rekabet gücü ve pazar paylarını arttırmak

²¹¹ URAK, (çevrimiçi) www.urak.org, KOSGEB; Aktaran Timurçin; **a.g.e.**, s.186

²¹² Yüce; **a.g.e.**, s. 41

²¹³ OSTİM Savunma ve Havacılık Kümelenmesi Broşürü

²¹⁴ <http://www.ostimkumelenme.org/tr/content/misyon-ve-vizyon/280> (04.09.2013)

²¹⁵ <http://www.ostimkumelenme.org/tr/content/kume-hakkinda/281> (04.09.2013)

amacıyla 2007 yılında başlamış ve 2011 yılında dernek tüzel kişiliğine kavuşmuştur.²¹⁶ Yenilenebilir Enerji ve Çevre Teknolojileri Kümelenmesi, 55 üye firma (toplam 514 kişilik istihdam), işbirliğinde olunan 11 üniversite, 9 kamu kurumu ve 10 sivil toplum kuruluşu ile faaliyetlerine devam etmektedir.²¹⁷

Kümenin hedef stratejilerinden en önemlileri; işletmeler arasında iş ve güç birliğini artırmak amacıyla yenilikçi projeleri özenle takip etmek ve yenilenebilir enerji sektöründe gerçekleştirilen araştırmaların uygulama merkezi olmaktır. Ayrıca üniversite çalışmalarının yoğun olarak takip edilerek KOBİ'lere teknoloji transferi sağlanması, sektörün gelişimi ile ilgili mevzuat ve yasaların düzenlenmesine destek oluşturmak ve yeni öneriler geliştirmek ve sektörün içerdiği fırsatlar/yenilikler/gelişmeler konusunda firmaların farkındalığını artırmak da stratejileri içerisinde yer almaktadır.²¹⁸

2.2.2.12 OSTİM Organize Sanayi Bölgesi Medikal Sanayi Kümelenmesi

OSTİM Organize Sanayi Bölgesi İdaresi, savunma, iş inşaat makineleri ve yenilenebilir enerji alanlarındaki kümelenme çalışmalarının ardından medikal sanayi alanında da kümelenme çalışması başlatmıştır.²¹⁹

Medikal Sanayi Kümelenmesinin ana hedefleri, sağlık sektörünün ihtiyaçlarının karşılanmasında yerli üretimin payını artırmak ve medikal sanayi KOBİ'lerini uluslararası pazarda rekabet edebilir hale getirmek olarak belirlenmiştir. Ana hedefin yanı sıra, üreticileri, artan yetenek ve işbirlikleri sayesinde tercih edilebilir kılmak, üniversitelerin sahip olduğu teknik bilgiyi üretime dönüştürebilmek ve sektörel uzmanlaşma ile bölgesel rekabet avantajı yakalamak gibi alt hedefler de barındırmaktadır. Ekim 2013 itibarıyla üyeliği kabul edilen firma sayısı 62 ve toplam istihdam 1225 kişidir. Küme, internet sayfasında da yer verilen aşağıda sayılan rekabetçi özelliklere sahiptir:²²⁰

- Ankara ve özellikle OSTİM, medikal sektörde önemli sayıda firma ve üretim hacmine sahiptir.

²¹⁶ OSTİM,(çevrimiçi) www.ostimenerjik.com; Aktaran Timurçin; **a.g.e.**, s.186; <http://www.ostimenerjik.com/tr/content/hakkimizda/506> (04.09.2013)

²¹⁷ <http://www.ostimenerjik.com/tr/content/hakkimizda/506> (04.09.2013)

²¹⁸ Yüce; **a.g.e.**, s. 42

²¹⁹ OSTİM, (çevrimiçi) www.ostim.medikal.com; Aktaran Timurçin; **a.g.e.**, s.188

²²⁰ <http://www.medikalkume.com/tr/content/kume-hakkinda/48> (13.10.2013)

- OSTİM’de sektörü destekleyecek üretim çeşitliliği ve işkolları mevcuttur.
- Ankara, sağlık sektörü alıcıları açısından önemli bir merkezdir.
- OSTİM, karar verme mekanizmalarına yakındır.
- Ankara, sektörün yenilikçiliğini destekleme gücüne sahip önemli üniversitelere sahiptir.
- Sağlık sektöründe güçlü bir merkez olmak Ankara’nın yerel kalkınması içinde önemli bir rekabet fırsatıdır.
- Medikal sanayi ile yapısal anlamda büyük benzerlikler gösteren ve bir çok yenilikçi ürünün geliştirilmesinde etkin rolü olan Savunma sanayi de OSTİM’de mevcut olup, medikal sanayini destekleyici niteliktedir.
- Ankara, büyük boyutlarda sağlık harcamaları yapan özellikle Ortadoğu, Arap ve Afrika ülkeleri bağlantıları açısından önemli bir merkezdir.

Küme, Avrupa’daki benzerleri gibi dernek çatısı altında çalışmalarını yürütmektedir. Küme içerisinde, Sağlık Bakanlığı, STK’lar, üreticiler, üniversiteler, destek mekanizmaları ve son kullanıcı temsilcilerinden oluşan Kümelenme Konseyi; Ankara Üniversitesi, ASO, Başkent Üniversitesi, Fatih Üniversitesi, GATA, Gazi Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, KOSGEB, Medikal Sanayi, ODTÜ-Teknokent, ODTÜ, OSTİM OSB, Özel Hastaneler Platformu, Sağlık Bakanlığı, Türkiye Sağlık Endüstrisi İşverenleri, TTGV ve TÜBİTAK temsilcilerinden oluşan Kümelenme Yürütme Kurulu ve son olarak kümelenme koordinatörü, sektör danışmanları ve akademisyenlerden oluşan Kümelenme Geliştirme Ekibi gibi yapılanmalar mevcuttur.²²¹

2.3 SEÇİLMİŞ AB ÜLKELERİNDE KÜMELENME

1990’lı yılların sonu itibarıyla Avrupa’daki birçok ülke, üniversiteler, araştırma kuruluşları gibi yapıların katalizör görevi gördüğü ve ekonomik ve bilimsel açıdan belirli bir potansiyele sahip bölgelerde kümelerin oluşmasında önemli roller üstlenmişler, bu yönde küme politikaları üretmişlerdir.

AB ülkeleri için kümeler, ABD ve bazı Asya ülkeleri ile arasındaki inovasyon farkını kapatabilmesine yardımcı olacak Ar-Ge yatırımlarının işlerlik kazanacağı bir iş

²²¹ Demet-Kübra; a.g.m., s.56

ortamının sağlanması açısından çözümün bir parçası olmuştur.²²² Kümelerin güçlendirilmesi, 2006 yılında yenilik stratejisinde belirlenen dokuz alandan birini ve böylece AB'nin yenilik ve sanayi politikalarının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.²²³

Küresel ekonomik krizin özellikle büyük AB üyesi ülkelerde kendini iyiden iyiye hissettirmesi, Avrupa seviyesinde daha uzun vadeli istikrara odaklanan politikalar izlenmesine sebep olmuştur.²²⁴ AB üye devletlerinin karşı karşıya kaldıkları yapısal sorunların ve Çin ve Hindistan gibi hızla gelişmekte olan ekonomilerle rekabette zorlukların üstesinden gelenebilmesi amacıyla Avrupa Konseyi tarafından Avrupa 2020 Stratejisi belirlenmiştir. Akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyümeyi hedefleyen stratejide, üretken ve rekabet edebilir bir ekonomi ile sürdürülebilir büyümenin temininde, KOBİ'ler başta olmak üzere iş ortamının geliştirilmesi ve bu kümelenmenin desteklenmesi öngörülmektedir.²²⁵ Nitekim ulusal küme destek programlarının, kümelerin gelişimini hızlandırmak amacıyla 31 Avrupa ülkesinin 26'sında uygulanması da bunun AB üye ülkelerinde genel kabul gördüğünü göstermektedir.²²⁶

AB-27 ülkelerinin incelendiği bir başka çalışma sonucunda ise küme politikaları, koordinasyon ve sorumluluk açısından değerlendirilmiş, çoğunlukla Sanayi Bakanlıklarının ve bunu takiben Ekonomi ve diğer bakanlıkların sorumlu olduğu görülmüştür. Geçiş sürecinde olan ya da gelişmekte olan ülkelerde yapı bu şekilde iken gelişmiş ülkelerde farklı bakanlıkların da sorumluluk üstlenmesiyle karşılaşılabilir.

Avrupa'daki küme programlarının kalitesini arttırmak amacıyla, 20 bağımsız uzmandan oluşan Avrupa Küme Politika Grubu (ECPG) kurulmuştur. ECPG'nin uluslararası trendleri değerlendirmek, daha iyi kümelenme politikalarının nasıl yapılacağı yönünde tavsiyelerde bulunmak, uluslararası küme işbirliği için mevcut

²²² The European Cluster Memorandum-The High Level Advisory Group on Clusters; “**Promoting European Innovation Through Clusters: An Agenda for Policy Action**”, s.2, Çevrimiçi, http://www.vinnova.se/upload/dokument/VINNOVA_gemensam/Kalender/2008/Klusterkonferens_ja_n08/European%20Cluster%20Memorandum%20Final.pdf (16.06.2013)

²²³ Commission of the European Communities. COM (2008) 652 final 2/2; Aktaran Cansız; **a.g.e.**, s.47

²²⁴ Gözek; **a.g.e.**, s.58

²²⁵ <http://www.ekonomi.gov.tr/upload/D955CFA5-D8D3-8566-452032DB22F8F2C8/AB%202020%20stratejisi.pdf> (05.09.2013)

²²⁶ Europe Innova; Cluster Policy in Europe A Brief Summary Of Cluster Policies in 31 European Countries. Europe Innova Cluster Mapping Project, Oxford Research AS, 2008, s.34; Gözek; **a.g.e.**, s.59

engellerin kaldırılması yönünde çalışmalar yürütmek ve kümelenme politikaları için gelecek zorlukları tanımlamak gibi hedefleri bulunmaktadır.²²⁷

Bunun yanı sıra, Avrupa Komisyonu tarafından küme politikaları geliştirilmesine destek olan farklı organizasyonlar da mevcuttur. Çok sayıda bakanlık ve kamu yöneticisini bir araya getirerek, AB düzeyinde ulusal ve bölgesel küme politikaları geliştirilmesi ile kamu otoritelerinin kendi ülke veya bölgelerinde küme programlarını fonlamaları ve yönetmeleri için küme politikalarının tasarlanması ve uygulanması yönünde çalışmalar yapmak üzere 2006 yılında kurulan ve 'PRO INNO Europe' girişiminin bir parçası olan Avrupa Küme Birliği (European Cluster Alliance) bunlardan biridir.²²⁸

PRO INNO Europe, politika yapıcılara destek veren ve ulus ötesi işbirliği ve pilot girişimleri teşvik eden Avrupa Küme Gözlemevi (European Cluster Observatory) ve Küme Mükemmeliyeti Girişimi (Cluster Excellence Initiative), çok sayıda program ve girişim geliştiren Rekabetçilik ve Yenilikçilik Programı'nın (Competitiveness and Innovation Programme-CIP) altında fonlanan bir girişimdir.²²⁹

Rekabetçilik ve Yenilikçilik Programı (CIP), yenilikçi kümelerin desteklenmesi için yeni ve daha iyi araçların oluşturulmasını ve AB kümelerini dünyaca bilinir kılmak için ticaretin önündeki engellerin azaltılması yoluyla daha iyi iş-hizmet desteği sağlamayı ve AB'de mobilitenin sağlanması yoluyla bölgesel ve ulusal küme politikalarının tamamlanmasını amaçlayan bir girişimdir. Bunun yanı sıra, AB'deki kümeler arasında iş bağlantılarının artırılması, açık sektörel iş platformları oluşturulması için çalışmalar yürütmektedir.²³⁰

2.3.1 Almanya

Kümelenme teorisinin belirginleştiği 1990'lı yıllarda kümelenmeye yönelik destekler sunmaya başlayan Almanya'nın bu alandaki kamusal desteklerin öncüsü

²²⁷ European Cluster Policy Group Report 2011; European Commission, Brussels, <http://www.proinno-europe.eu/ecpg> (05.10.2011) ; Aktaran Gözek; **a.g.e.**, s.60

²²⁸ Gözek; **a.g.e.**, s.62; Cansız; **a.g.e.**, s.48

²²⁹ Gözek; **a.g.e.**, s.62

²³⁰ Cansız; **a.g.e.**, s.49

olduğunu söylemek mümkündür.²³¹

Federal Ekonomi ve Teknoloji Bakanlığı, Federal Eğitim ve Araştırma Bakanlığı, Federal Ulaşım, İnşaat ve Kentsel İşler Bakanlığı Almanya’da küme politikalarının yerine getirilmesinden başlıca sorumlu bakanlıklardır. Bunun yanında, Alman Rekabetçilik Ağları, Alman Araştırma ve Proje Yönetimi Ajansları, Alman Araştırma Topluluğu, Alman Bilim Konseyi gibi ulusal seviyede ve Bayern Küme Yönetim Ajansı, Bölgesel/Yerel Ekonomik Kalkınma Ajansları gibi eyalet seviyesinde kurumlar da bulunmaktadır. Kümelenmelerin güçlendirilmesinden çok bölgesel farklılıkların telafi edilmesine yönelik sürdürülen bölgesel politikalar zamanla Alman hükümetinin yaklaşım değiştirmesine neden olmuş ve 2006 yılında federal hükümet, belirlediği kapsamlı ileri teknoloji stratejisinde kümelenmeye de stratejinin bir parçası olarak yer vermiştir.²³²

20 yıla yakın bir süredir kümelenme politikası hem ulusal hem bölgesel düzeyde stratejik önem kazanmıştır. Söz konusu destekler, merkezi ve yerel düzeyde olmak üzere ikiye ayrılmıştır.²³³ Kümeler paralel iki düzey üzerinden finanse edilmektedir; federal düzeyde (genellikle Federal Ekonomi ve Teknoloji Bakanlığı ile Federal Eğitim ve Araştırma Bakanlığı) ve birçok farklı bölgesel bakanlıkların küme girişimlerine destek olduğu eyalet düzeyinde.²³⁴ Eyalet düzeyinde oluşturulan küme destek programları küme oluşumlarına ve yönetimine odaklanmış iken, federal düzeyde kümeler arası yarışma neticesinde en rekabetçi kümelere verilen finansal desteklerden oluşmaktadır.²³⁵

Özellikle Amerika ve İngiltere’nin ticari başarılarına karşılık geleneksel sektörlerindeki rekabet gücünü elden bırakmamak ve güçlendirmek adına BioRegio yarışma programıyla federal düzeyde destekler başlatılmıştır. Bu yarışma ile başlangıcı yapılan federal düzeyde desteklere örnek olarak, InnoRegio (1999), Kompetenznetze

²³¹ Tonkal; **a.g.e.**, s.22

²³² Köcker, G.;Clusters in Germany: An Empirical Based Insight View on Emergence, Financing, Management and Competitiveness of the Most Innovative. Institute for Innovation and Technology, Berlin, 2009, s.23; Aktaran Gözek; **a.g.e.**, s.63

²³³ Gözek; **a.g.e.**, s.64

²³⁴ Köcker, Gerd Meier zu; “Clusters in Germany”, Institute for Innovation and Technology, Ekim 2008, s.6

²³⁵ Ire Network; İnovasyonu Yönlendiren Bölgesel Kümelenme ve Ağ Oluşturma Kılavuzu, IRE (Innovations Regions of Europe) Network, Mersin Ticaret ve Sanayi Odası,2009, s.113; Aktaran Gözek; **a.g.e.**, s.64

(1999) Lernende Region (2000), NEMO Network Management Eastern Germany (2002), Innoprofile – Joint Agreement Support for Clusters (2005), BioIndustrie – Strategic Partnerships (2006), Spitzencluster (2007) programları sayılabilmektedir. Kompetenznetze (Yetkin, Yeterli Ağ) ve Spitzencluster (en iyi kümeler) programlardır.²³⁶ Bu iki program arasındaki ilişki, aşağıdan yukarıya doğru şekillenen ve kendini kabul ettiren bir yapıdadır. Almanya genelinde küme olduğunu iddia eden yapıların birtakım göstergeler (üyeler, üyelerin değer zinciri ölçeğindeki dağılımı, üyeler arası ortak projeler, küme yönetimi, küme vizyonu ve kısa, orta ve uzun vadedeki ortak projelere dair planlamalar, büyük ölçekli firmaların katılımı vb.) ışığında değerlendirilmesi sonucu küme olup olmadıkları kararı Kompetenznetze programı ile yürütülmektedir. Bu etiketleme çalışması sonrasında küme etiketi kazanan yapılar Spitzencluster programından yararlanmaktadırlar. “Almanya’daki çift aşamalı sistem; kümelenmede belirli bir kaliteyi gözetken, konuya yerelde ciddiyetle yaklaşılmasını sağlayan ve özerk bölge politikaları kadar ülkenin merkezi politikaları doğrultusunda da fayda sağlaması beklenen kümelerle destek sunmaktadır.”²³⁷

2.3.2 Fransa

Fransa’da 1960’lardan itibaren süregelen merkezi bölgesel kalkınma politikalarına 1982’den itibaren çeşitli düzenlemeler getirilmiştir. Bölgesel ve yerel birimlerin karar alma sürecinde daha etkin rol almalarını sağlayacak bu düzenlemelerin yanı sıra bölgesel gelişme politikaları da rekabet edebilirlik boyutu kazanarak değişime uğramıştır. Rekabet edebilirlik faktörlerinin genellikle bölgesel düzeyde olduğu, bu sebeple gelişme ve istihdam için bölgesel düzeyde önlem almanın gerekliliği üzerinde durulmuştur.²³⁸

1998’den itibaren, KOBİ’ler arası ağ yapılarını ve KOBİ kümelenmelerini destekleyen bir program uygulanmaya konulmuştur. Geleneksel sektörlerde faaliyet gösteren firmalara odaklanmış Program, ulusal ve bölgesel rekabet edebilirliği sürükleyecek farklı program ve politikalarla da desteklenmiştir.²³⁹

Buradan yola çıkarak Fransa, 2000’li yılların başında endüstriyel rekabete ve

²³⁶ Köcker, Gerd Meier zu; “Clusters in Germany”, Institute for Innovation and Technology, Ekim 2008; Aktaran Tonkal; **a.g.e.**, s.22

²³⁷ Tonkal; **a.g.e.**, s.22-23

²³⁸ Alsac; **a.g.e.**, s.84

²³⁹ Alsac; **a.g.e.**, s.85-86

özellikle Ar-Ge ve inovasyona odaklanmış bir endüstriyel strateji geliştirmiş, uygulama görevi ise Bakanlıklararası Bölgesel Planlama ve Geliştirme Komitesine verilmiştir. Komiteye göre, Fransa’da rekabetçi sanayi kümelenmeleri; işletmeler, yükseköğretim merkezleri, araştırma üniteleri gibi kurumlar, ortaklıklar, Ar-Ge projeleri ve uluslararası görüş-işbirliği gibi unsurların bir araya gelmesi ile oluşmaktadır.²⁴⁰ Komite, rekabetçi sanayi kümelenmelerinin kurulması amacıyla, uzmanlığın yoğunlaştığı sektörler başta olmak üzere, mevcut ve gelişme potansiyeli taşıyan sektörlerde kümelenme projelerinin desteklenmesi için yoğun çalışmalar yürütmektedir. Fransa’da sanayi kümelenmelerinin oluşumunu sağlamak ve mevcut sanayi kümelenmelerini güçlendirmek amacıyla, Ar-Ge projelerine katılan ya da herhangi bir Ar-Ge projesi yürüten işletmelerin kurumsal vergiden muaf olması ve daha düşük sosyal güvenlik ödemeleri yapması gibi bazı teşvikler sağlanmaktadır.²⁴¹

Fransa’nın rekabetçi küme politikasının hedefleri şu şekilde belirlenmiştir;²⁴²

- Sanayide rekabetçiliğin geliştirilmesi,
- Ekonomik kalkınmanın artırılması,
- Fransa’nın teknoloji alanında yaşanan gelişmelerde öncü olması,
- Girişimlerin yenilik sürecinin merkezine alınması,
- Yerel Ar-Ge potansiyeli oluşturulması,
- Yeni yatırım ve kaliteli işgücünün çekilmesidir.

Rekabetçilik Küme Programında, büyüyen sektörlerden kümeler oluşması beklentisi ile belirli bir rekabetçi pazar veya teknoloji etrafında ve ortaklık içerisinde çalışan belirli bir pazarda veya teknolojide uluslararası rekabetçi kümelere odaklanılmıştır.²⁴³

Bölgesel düzeyde yapılan ve 22 bölgede faaliyet gösteren Bölgesel Sanayi Araştırma ve Çevre Direktörlüğü, her bölgeye özgü küme programları uygulamaktadır. Diğer bölgesel küme programı ise Bölgesel Verimli Sistemler İnisiyatifi’dir. Bu inisiyatif, İtalyan Sanayi Bölgeleri modelinden esinlenilerek oluşturulmuştur ve bir kamu organı olan Bakanlıklararası Mekansal Planlama ve Bölgesel Rekabetçilik

²⁴⁰ Keskin; **a.g.e.**, s.159

²⁴¹ Keskin; **a.g.e.**, s.160

²⁴² France Country Report, 2007; Aktaran Cansız; **a.g.e.**, s.50

²⁴³ Cansız; **a.g.e.**, s.58

Koordinatörlüğü tarafından yürütülmektedir. Programın hedefi, iç ve dış kaynaklı işbirliği kapasitesine sahip KOBİ'ler arasında bir ağ yapısı oluşturmaktır. Bu bağlamda, animasyon, iletişim, çalışma gezileri, eğitim faaliyetleri ve kalite programları gibi ortak faaliyetlere destek verilmektedir.²⁴⁴

Bir diğer bölgesel program da Yerel Üretim Sistemleri (YÜS) Programı'dır. Belirli bir bölgede, bir istihdam sahasına karşılık gelen, mevcut işler için kendi aralarında işbölümü olan ve benzer ya da tamamlayıcı faaliyetler yürüten üretken kuruluşlar arasındaki ağ yapılanması olarak faaliyet gösteren bir programdır.²⁴⁵

YÜS programıyla, yeni üretim sistemlerinin oluşturulmasından ziyade mevcut sistemlerin geliştirilmesine öncelik verilmiştir. Bu kapsamda, “geleneksel sektörlerdeki işletmeler arasında kümelenme ve işbirliğinin artırılması ve yerelde yüksek katma değerli ve Ar-Ge yoğun alanlarda kamu kurumları, özel araştırma ve eğitim sistemleri arasında daha güçlü bağların ve ortak faaliyetlerin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Böylece yerelde sinerji oluşumu ve bilgi değişiminin sağlanması amaçlanmıştır.”²⁴⁶

2.3.3 İtalya

İtalya kümelenme konusunda diğer ülkelere nazaran daha özel bir yerde konumlanmaktadır. Bunun nedeni de Üçüncü İtalya olarak bilinen bölgenin kümelenme kavramına etkisinin olmasıdır. 1970'lerin sonlarında fakir Güney (İkinci) İtalya ekonomisinde çok küçük ilerlemeler kaydedilirken, zengin Kuzeybatı (Birinci) İtalya derin krizlerle karşılaşmıştır. Tüm bunlar yaşanırken, Kuzeydoğu ve merkez İtalya'da yaşanan hızlı büyüme sosyal bilimcilerin dikkatini çekmiştir. Diğer ülkelerde olduğu gibi İtalya'da da küçük işletmelerin çoğunlukta olduğu ve bu küçük işletmelerin ağırlıkta olduğu bir dizi sektörde, belli bölgelerde kümelenmiş firma gruplarının daha hızlı büyüyebildikleri, niş ihracat pazarları geliştirdikleri ve yeni istihdam fırsatları sundukları gözlenmiştir.²⁴⁷

1960 ve 1970 yılları arasında Üçüncü İtalya'da özellikle KOBİ'lerdeki tarımsal olmayan istihdam ve sağlanan katma değer ülkenin geri kalan kısımlarına göre büyük

²⁴⁴ Cansız; **a.g.e.**, s.54

²⁴⁵ Alsac; **a.g.e.**, s.86

²⁴⁶ Alsac; **a.g.e.**, s.86

²⁴⁷ Humphery-Hubert; **a.g.e.**, s.3

artış göstermiştir.²⁴⁸ Bu yıllarda girişimci destek politikaları ile küme geliştirmeye örnek gösterebilecek çalışmalar başlamış, çıkarılan ulusal ve bölgesel yasalarla sürekli desteklenmiştir. 1970’lerde kurulan teknik servis merkezleri KOBİ’lerin tasarım, pazarlama, yenilikçi girişimcilik becerilerinin geliştirilmesi üzerinde odaklanmıştır.²⁴⁹ Bu bölgelerin gelişmekte olan refah seviyesinin bir göstergesi de tersine göç trendleridir. 1960’larda Üçüncü İtalya göç veren bir bölge iken, 1970’lerde göçmen tercihi açısından endüstrileşmiş kuzeyi geçerek göç alan bir bölge olmuştur.²⁵⁰

Teknik servis merkezleri, 1990’larda eğitim kurumları, ticaret odaları ve KOBİ’lerin temsil edildiği Küme Koordinasyon Merkezlerini oluşturmuş ve pazara ilişkin veri toplamak, analiz yapmak, teknolojiyi yaymak ve paylaşmak, yaratıcılık, yenilikçilik, tasarım ve verimliliği teşvik etmek, teknik standartlar, sertifikasyon desteği ve teknik eğitim desteği sağlamak, uluslararası projelere katılmak ve işbirlikleri oluşturmak konularında faaliyet göstermeye başlamıştır.²⁵¹

Kümeleri desteklemeye yönelik yasal düzenlemelerin en önemlisi, 1991 yılında yayınlanan ve bölgesel kümelerle ilişkin politikalar oluşturulması için kurumsal çerçeveyi sağlayan “Kanun 317” olarak bilinen yasadır. Kanun, büyük işletmelerden ziyade KOBİ’lerin ve özellikle de gruplar halindeki küçük işletmelere destek sağlanmasını hedeflenmesi, küçük işletmelerin birliktelikler oluşturmalarına çözüm geliştirmek ve bu birliklere toplu hizmetlerin sunulması yolunu açması nedeniyle önem arz etmektedir.²⁵²

İtalya’da kümeler “sanayi bölgeleri” diye anılmaktadır ve oluşturulması ve geliştirilmesinden Sanayi Bakanlığı’nın etkin bir kolu olan İtalya Sanayi Destek Enstitüsü, bölgelerin kalkınmasından yerel otoriteler sorumludur.²⁵³ 1994 yılında kurulan Bölgelerin Birliği ise kümelerin ana ulusal birliğidir. Ulusal olarak uygulanan sanayi politikaları ve programlar vasıtasıyla, genel olarak yüksek teknolojlili sektörler, kimya ve otomotiv endüstrisi ve girişimcilerin yeni işler oluşturmaları ve dezavantajlı

²⁴⁸ Humphery- Hubert; **a.g.e.**, s.3

²⁴⁹ www.finansenstitusu.com; Aktaran Pınar, İge; “Rekabet Gücü Yaratmada Turizm Kümelenmeleri”, **III. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı**, s.1

²⁵⁰ Humphery - Hubert; **a.g.e.**, s.3

²⁵¹ Humphery- Hubert; **a.g.e.**, s.3

²⁵² Cansız; **a.g.e.**, s.62

²⁵³ Cansız; **a.g.e.**, s.61

bölgelerde yeni iş yerleri kurmaları konularına önem verilmektedir.²⁵⁴

Genel olarak İtalyan sistemindeki temel yaklaşımlar;²⁵⁵

- Geleneksel sanayi bölgelerine odaklanan programlar,
- Yüksek büyüme oranlarına sahip sanayi ve teknoloji alanlarında uygulanan programlar,
- Bölgesel kalkınma boyutu güçlü olan programlar

olmak üzere üç ana bölümde toplanmıştır.

Bu kapsamda, İtalya’da uygulanan küme programlarından biri Üniversite ve Bilimsel Araştırma Bakanlığı tarafından yürütülen ve 2004 yılında başlatılan Teknoloji Bölgeleri Destek Programıdır. Teknoloji Bölgeleri, 317 sayılı Kanun çerçevesinde bölgesel otoriteler ile diğer kamu ve özel kesim paydaşlarından oluşan işletme konsorsiyumları tarafından yönetilmektedir. Destek Programının amacı; anahtar teknolojilerde Ar-Ge faaliyetlerinin desteklenmesi ve ürün-süreç yenilenmelerinin sağlanması yoluyla ihracat yapan verimli ve mevcut bölgelerde daha rekabetçi olunmasını sağlamaktır. Program uygulama sürecinde hükümetler yerel otoritelerle ve gruplanmış bölge kuruluşları ile birlikte çalışmaktadır.²⁵⁶ Teknoloji bölgeleri, merkezi ve yerel hükümetlerce ortak finanse edilmektedir. Ar-Ge harcamalarının yükseltilmesi, KOBİ’lerce ve kamu yönetiminde kullanılan teknolojilerin artırılması, eğitimin geliştirilmesi ve ekonomik aktörler arasında ağların inşa edilmesi hususları ise kamunun öncelikleri arasında yer almaktadır.²⁵⁷

2.4 DİĞER ÜLKELERDEKİ KÜME POLİTİKALARI ve UYGULAMALARI

2.4.1 Japonya

Japon işletmecilik anlayışının tarihsel gelişim süreci içerisinde kümelenme uygulamaları, özellikle rekabet gücünün artırılmasında ve küresel pazarlara

²⁵⁴ Cansız; **a.g.e.**, s.62

²⁵⁵ Cansız; **a.g.e.**, s.63

²⁵⁶ OECD, Regional Innovation Systems, 2007; Aktaran Cansız; **a.g.e.**, s.63

²⁵⁷ EU, European Commission and Enterprise Directorate-General, 2005, Annual Innovation Policy Trends and Appraisal Report: Italy 2004-2005; Aktaran Cansız; **a.g.e.**, s.64

girebilmelerinde önemli katkılar sağlamıştır.²⁵⁸ Esasında Japonya’da küme adı altında ya da gelişmiş seviyede olmasa da daha eski tarihlere dayanan kümelenme, 1990’ların sonundan itibaren oluşturulan yerel küme stratejileri ile desteklenmiştir. 90’lı yılların ortalarına kadar imalat sanayi sektörüne yönelik yürütülen politikalar zamanla KOBİ’leri, büyük işletmeler, üniversiteler ve diğer araştırma kuruluşlarını da içine alan, farklı aktörler arasında bağlantılar oluşturmayı hedef alan ve yerel üretimin yenilik kapasitesini yükseltmeyi amaçlayan bir yapıya kavuşturmuştur.²⁵⁹

Politikalardan bahsetmeden, öncelikle Japonya’daki kümelerin genel olarak yapılarına değinilmelidir. KOBİ’lerin çoğunlukta bulunduğu, büyük şirketlerin de stratejik görevler üstlendiği ve genelde merkezinde bir finans kurum/kuruluşunun bulunduğu üç farklı temel yapılanma görülmektedir. İlk yapılanma biçiminde küme; lider bir şirketin üretim sürecini stratejik ayrımlaşma yolu ile küçük firmalar arası iş bölüşümüne dönüştürür. Bu tür kümelenme şekli, en yaygın haliyle Japonya’da keiretsu ve Batı’da (Avrupa ve Amerika) gevşek piyasa ilişkisi ile örtüşmektedir. İkinci kümelenme biçiminde, kümedeki her bir şirket, bir ürünün üretiminde belli bir modülden sorumludur. Üçüncüde ise; ortak ürün geliştirme amacıyla Ar-Ge çalışmaları yapan, yenilikçi, ortak laboratuvar ve uzman çalıştıran bir yapılanma görülmektedir.²⁶⁰

Ülkede yürütülen kümelenme programlarının amacı, sanayi, üniversite ve kamu araştırma kuruluşlarının birbirleri ile etkili ve sürekli ilişki halinde olmasını sağlayarak, bölgesel ekonomiyi destekleyen ve küresel pazarlarda rekabetçi olan şirketlerden meydana gelen sanayi kümeleri oluşturmaktır. Bilgi Kümesi İnisiyatifinde ise üniversite, kamu/özel araştırma merkezleri ve Ar-Ge’ye yönelik şirketlerin yoğunlaşmaları ile bilgi kümeleri oluşturmak hedeflemektedir.²⁶¹

Japonya’da kümelerde yer alan işletmeler, istihdam sayısı, satış oranları, net kar ve yenilik geliştirme kapasitelerinin artışı açısından küme dışında yer alan işletmelerin ortalamasının üzerinde performans göstermektedir.²⁶²

2.4.2 ABD

²⁵⁸ Zerenler, Muammer-Rıfat İraz; “Japon Yönetim Anlayışı ve Şirket Ağları (Keiretsu) Analizi”, s.767

²⁵⁹ Cansız; **a.g.e.**, s.42

²⁶⁰ Zerenler -Rıfat; **a.g.e.**, s.768

²⁶¹ Cansız; **a.g.e.**, s.46

²⁶² Nishimura J., H. Okamuro, R&D Productivity and the Organization of Cluster Policy: An Empirical Evaluation of the Industrial Cluster Project in Japan, January 2010; Aktaran Cansız; **a.g.e.**, s.45

Federal yapısı ve büyüklüğü nedeniyle, kümelere yönelik politika araçları çoğunlukla federal devlet politikasının alanına girmektedir.²⁶³

ABD Ekonomik Kalkınma Örgütü, bölgesel üstünlüklerin güç kazanması yoluyla ulusal ekonomik büyümenin de sağlanacağı düşüncesinden hareketle, kümeler ve bölgesel yenilik sistemlerine ilişkin çeşitli araştırmalara mali destek sağlamaktadır. Merkezde yapılanan Amerikan Rekabet Girişimi de, Ar-Ge yatırımlarının artırılmasını amaçlayarak Ar-Ge yatırımları, bilim, eğitim, işgücünün eğitilmesi ve girişimciliğe destek sağlamaktadır.²⁶⁴

Sonuç olarak ABD'nin küme politikası ve destek modelleri gibi ayrı ve özel programları bulunmamakla birlikte, yenilik ve Ar-Ge kaynakları yolu ile kümeleri dolaylı olarak desteklemekte, ileri teknoloji, yenilik ve Ar-Ge çerçevesinde üniversiteleri yoğun bir şekilde sanayide kullanarak, rekabet gücünü sürekli artırmaya çalışmaktadır.²⁶⁵

2.5 KÜME UYGULAMASI ÖRNEKLERİ

Bu bölümde gelişmiş (ABD-Silikon Vadisi ve Hollywood) ve gelişmekte olan (Brezilya-Sinos Vadisi) iki ülkeden, iki farklı sektörden küme örneklerine yer verilmektedir.

2.5.1 Silikon Vadisi²⁶⁶

ABD gibi bir pazar ekonomisinde bile kümeler kısmen yapılanmıştır. Hem federal yönetimin hem de eyaletlerin finansal ve düzenleyici politikaları kümeleri çeşitli yollardan etkiler.

Dünyadaki en büyük entegre pazar olan ABD, kaynakların bölgesel olarak çaprazlandığı zemindir ve bu durum bölgesel uzmanlaşmayı ve kümelenmeleri doğurmuştur. Silikon Vadisi, evrimsel güçlerin ve inşa edici güçlerin bir karışımının sonucudur. Federal yasalar ve araştırma yardımları, görünen ellerden sadece biridir.

²⁶³ Cansız; **a.g.e.**, s.39

²⁶⁴ OECD, Business Cluster: Promoting Enterprise in Central and Eastern Europe, 2005; Aktaran Cansız; **a.g.e.**, s.39

²⁶⁵ Cansız; **a.g.e.**, s.42

²⁶⁶ Sölvell, Örjan; “**Clusters Balancing Evolutionary and Constructive Forces**”, Ivory Tower Publishing, Stockholm 2008, s.48-49

Örneğin, 1980'deki Bayh-Dole yasasının araştırmanın ticarileştirilmesini teşvik etmesi ABD ekonomisinde ileri teknoloji kümeleri üzerinde devasa etkiler oluşturmuştur.

Silikon Vadisi için daha doğrudan ve görünür el Stanford Üniversitesi tarafından yönetilmiş; liderlerinin bazıları ilk girişimleri yapmıştır. “Silikon Vadisi” kavramı, medyanın ondan bahsetmeye başlamasına kadar mevcut değildi. Daha önce meyve bahçeleriyle ünlü olan bu vadi, BT donanım ve yazılımlarının, daha sonra da internet endüstrisinin odak noktası olmuştur. Küme hakkında fazla detaya girmeden, Stanford Üniversitesinin ve ilgili araştırma laboratuvarlarının, insanları eğitmek ve ileri araştırmalar yapmak yoluyla kümenin çekirdeğinin oluşmasında hayati rol oynadığı sonucuna varılabilir.

Vadide, araştırma faaliyetleri sonucu oluşan şirketlerin bazıları büyümüş ve başarılı olmuştur. Bazıları çapa görevi görmüş ve içlerinden yüzlerce yeni firma doğmuştur. Büyüyen elektronik ve BT endüstrileri özel hizmet sağlayıcılarını ve risk sermayesini harekete geçirmiştir.

Görünürlüğü arttıkça, vadi dışarıdan gittikçe daha çok kaynağı kendine çekmeye başlamıştır. ABD'nin diğer birkaç bölgesinde olduğu gibi askeri harcamalar Silikon Vadisi'nde de bazı firmalar için temel oluşturmuştur.

Birçok insan, bu kümesel büyüme sürecinin oluşumunda etkili olmuştur. Stanford'un yöneticisi Prof. Frederick Terman, Stanford Endüstri Park'ının ardındaki kişidir ve “Silikon Vadisinin Babası” olarak adlandırılır. Vadi, mucitlerden, girişimcilerden, üniversite liderlerinden, firmalardan ve diğer kuruluşlardan oluşan bir yapıdır. Bilimsel buluşlara yapılan büyük yatırımlar yeni firmaları doğurmuştur. Zaman içinde bölgenin çekiciliği artmış, bu da daha çok firmanın ve öğrencinin, girişimci ve mucit olmalarına yol açmıştır.

Birçok girişimci ve mucit, Stanford, Berkeley ve bölgedeki diğer üniversiteler tarafından eğitilmişlerdir. Bu üniversiteler daha çok öğrenci, öğretim elemanı ve küresel ölçekte diğer yetenekleri kendine çekmiştir.

2.5.2 Hollywood Film Sektörü Kümelenmesi ²⁶⁷

1950’li yıllara kadar yatay entegrasyon yoluyla kümelenme yönünde ilerlemeler kaydeden Hollywood bölgesindeki film yapımcıları, rekabet kanunları ve televizyon gibi gelişmeler karşısında yenilenme yoluna gitmiştir. Çok büyük film stüdyoları ile dünyadaki film endüstrisinin çoğunu yönlendirmekte olan küme, gerekli teknik ve yaratıcı işgücünü de bünyesinde barındırmaktadır. Hindistan, Çin ve Avrupa ile rekabette dağıtım kanalları için başlangıçta kümeye bağlı altyapıları kullanmakta iken 20. yüzyılın ortalarından itibaren taşeron firmalar aracılığıyla modern pazarlama kanallarına geçişler yaşanmıştır. Teknolojik gelişmeler, videokaset ve televizyon gibi diğer medyanın önemli birer risk faktör olduğu bu sektörde, ABD kamu yönetimi ulusal film sektörünün gelişmesi ve rekabet gücünü elinde tutabilmesi ve geliştirmesi için önlemler almakta, film yapımcıları için vergi indirimleri ve teşvikler vermektedir. Sinema gereçleri için vergi teşviki, yapım sonrası araç-gereçlerin ehliyetli kişilere satılması veya kiralanmasında %5 satış vergisi muafiyeti, eyalet çevreyolu ve otobanında yapılacak çekimlerde yardımcı olması amacıyla Kaliforniya Otoban Devriyesi Film İrtibat hizmetleri kapsamında, çekim ve sorun giderme yardımı, eyalet mülkiyetlerinde kullanılacak havai fişek ve diğer özel efektlerin kullanımı için çekim mekânında hazır bulunacak bir itfaiye ekibinin tahsisi, bu teşvik, indirim ve desteklere örnek olarak sayılabilmektedir.

2.5.3 Sinos Vadisi ²⁶⁸

Ayakkabı imalatında 1970’de %0,5 olan dünya ticaret payının 1990’da %12,3 olmasının arkasında Sinos Vadisi’nin gelişimi yatmaktadır. 1960’larda az sayıda ve KOBİ ağırlıklı, iç pazara yönelik üretim yapan bir yerel sanayi dokusuna sahip Vadi, 1990’larda küresel bir rol kazanarak büyük miktarlarda ihracata yönelmiştir. İhracatın bu şekilde artmasının temelinde Amerikan perakende firmalarının kendi ülkelerindeki iç pazara bu bölgeden ciddi miktarlarda ayakkabı tedarik etmeye yönelmesi yatmaktadır. Bu süreç de Vadiyi giderek küresel müşterilerin belirlediği şartlar doğrultusunda üretime yönlendirmiş böylece bölgesel üretim ve ihracat gelişme göstermiştir. Bu gelişim zincirleme etkiler yaratarak üretimde kapasite artışını ve pek çok ana üretim, alt tedarikçi veya destekleyici alanlarda (dericilik, kalıpcılık vb.) yeni iş fırsatlarını

²⁶⁷ Yüce; **a.g.e.**, s.30-31

²⁶⁸ Tonkal; **a.g.e.**, s.91-92

tetiklemiştir. Bölge 1990 yılı itibariyle firma sayısı ve büyüklükleri, üretim, istihdam ve ihracat miktarları ölçeğinde büyük bir gelişme göstererek büyük bir küme öncesi yığın olmuştur. Lojistik yetenekler, pazarlama-tanıtım-reklam alanlarında eksiklikleri bulunan bu yığın ihracat hacmi ile bir kümeye dönüşmüştür.

Kümenin ABD'deki müşterilerinden hazır gelen pazar araştırmaları, moda ve tasarım yönlendirmeleri, perakendeci satıcıların sahip olduğu lojistik ve pazarlama imkânlarından “hazır” olarak faydalanması kendi değer zinciri alanlarına (lojistik, pazarlama vb.) odaklanmasına gerek kalmadan satışlarını artırmasını sağlamıştır. Yalnızca sürümden kazanma yöntemiyle bu avantajları değerlendiren küme, Çin'in pazara girmesi sonucu ABD'nin bu ülkeden gelen mallara öncelik vermesi ile bir anda dağıtım, teşhir-pazarlama, satış ve nihai müşteri ilişkilerini kaybederek derin bir şok yaşamıştır. Üretimde ne kadar esnek ve ne kadar uzmanlaşmış olursa olsun değer zincirinde üretimi yönlendirebilecek ve sonrasında pazara sunumu yapamayacak olması nedeniyle küme dağılma sürecine girmiştir. Ancak kümeyi dağılmaya sevk eden etkiler küme üyelerinin daha istekli ve daha azimli yaklaşımını beraberinde getirmiş böylece küme eksik ve dışa bağımlı olduğu değer zincirinin önemli halkalarını geliştirmiş ve güçlendirme yoluna gitmiştir. Yatay etkileşimler, kapalı/örtük pek çok bilgi tasarım ve üretime yönelerek yenilikçi bir Brezilya ayakkabı modasını; sektörler arası etkileşim ise pazarlama faaliyetleri, lojistik, ihracat prosedürleri vb. konularda ilişkili pek çok sektörü hareketlendirmiş ve geliştirmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSTİHDAM BOYUTUYLA KÜMELENME VE İŞKUR

3.1 İSTİHDAM BOYUTUYLA KÜMELENME

Giderek keskinleşen rekabet ortamında mevcut istihdamın korunma ve hatta yeni istihdam imkânlarının yaratılması son derece önemli bir hal almıştır.²⁶⁹ Kuşkusuz, istihdam yaratılmasının ön koşulu, yatırımların artırılmasından geçmektedir ancak işletmenin rekabet gücüne sahip olup olmama durumunu da devre dışı bırakmamak gerekmektedir. Rekabet gücü olan ve verimli çalışan işletmelerin istihdam yaratma açısından yatırımlardan beklenen faydanın elde edilmesinde ve sürdürülebilirliğinde etkili olduğu görülmektedir.²⁷⁰ Bu noktada, işletmelerin rekabet gücü elde etmelerinde kullanılan bir araç olarak kümelenme programlarından yararlanmak gerekebilecektir.

Kümelenme programlarının, bölgesel rekabetin geliştirilmesi ve rekabet edilebilirliğin artırılması nihai hedefi ile % 33 oranında bilim ve teknoloji, % 30 oranında işletme ve sanayi, % 16 oranında bölgesel kalkınma amaçlı istihdam yaratma gibi konulara odaklandığı²⁷¹ göz önünde bulundurulacak olursa, öncelikleri ülkeden ülkeye değişebiliyor olsa da kümelenme politikaları, çoğunlukla yenilikçi üretimin ve rekabet edilebilirliğin artırılması, sürdürülebilir bölgesel kalkınmanın sağlanması hedefleriyle karşımıza çıkmaktadırlar. Ancak kümelerin, hedeflenen ne olursa olsun istihdam ve işgücü üzerinde bir takım etkileri olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu noktadan hareketle, bu bölümde kümelerin ve kümelenme politikalarının işgücü, istihdam ve yeni işler alanlarındaki etkilerine yer verilecektir.

3.1.1 Kümeler ve Yeni İş Alanları

Kümelenme sonucunda açılan şubeler ya da yan tesislerden bağımsız olarak faaliyete giren yeni işlerin birçoğu mevcut kümelenmelerin içinde kurulur. Bunun en önemli nedenlerinden biri, kümenin içinde ya da yakınında çalışan kişilerin, sektörde doldurulması gereken boşlukları daha kolay ve hızlı algılamaları ve bunun sonucunda

²⁶⁹ Güneş, M. Özlem; “**Nitelikli İşgücü ve Uluslararası Rekabet Gücü: Türkiye Uygulaması**”, (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), s.37, <http://tez2.yok.gov.tr/>, (09.04.2013)

²⁷⁰ Gür; **a.g.e.**, s.17

²⁷¹ Tutar vd.; **a.g.e.**, s.8

da algılanan boşlukları doldurmayı hedefleyen yeni firmalar kurmak üzere yerleşik firmalardan ayrılımlarıdır.²⁷² Girişimcilerin karar alma süreçlerinde, yerel bağlantılar, piyasaya ilişkin bilgi birikimi ve küme aktörlerinin oluşturduğu çevre koşulları etkilidir.²⁷³ Pazar, varlık ve beceriler, personel ve kümeyi yeterli derecede tanıyan finans kurumları ve yatırımcılar sayesinde düşük bir sermaye risk primi gibi halihazırda küme içerisinde bulunan kaynaklar özellikle yeni ve genç girişimciler başta olmak üzere birçok girişimcinin pazara giriş engellerini alçaltarak algılanan giriş riskleri ve piyasada tutunamama risklerini azaltmaktadır.²⁷⁴ Bu durum çoğunlukla mevcut işletmeler tarafından yapılamayan ve/veya dışarıdan tedarik edilmesi sağlanan destekleyici ve tamamlayıcı faaliyetlerde yeni işler oluşmasını ve kümenin kendi içinde genişlemesini sağlamaktadır.²⁷⁵

1940'lı yıllarda San Fransico yakınlarındaki Palo Alto'da kurulan ve geçmiş, ünü ve faaliyet alanı ile dikkatleri üzerine çeken ileri teknoloji kümesi Silikon Vadisi de bilgi birikiminin desteklediği girişimcilik faaliyetleri sonucu kurulmuştur. Üniversite-sanayi işbirliğinin örneklerinden olan bu kümede Stanford Üniversitesi'nden mezun olan mühendisler ile girişimciler, Amerikan ordusunun yatırımları ve Stanford Araştırma Parkı'nın imkânlarını birleştirmiş böylece yerel firmalar ileri teknoloji piyasalarında birer inovatif aktör olmaya başlamıştır.²⁷⁶ “Amerika'daki 14 ileri teknoloji merkezinde yapılan araştırmada Silikon Vadisi'nin istihdam açısından en çeşitli bölge olduğu görülmüştür.”²⁷⁷ Silikon Vadisi; üreticiler ve müşteriler arasındaki gelişmiş dikey ağların yanı sıra kümede yer alan hukuk büroları, finansal kuruluşlar, üniversite ve araştırma merkezleri gibi aktörlerle de güçlü ağlarla örülü bir yapıya sahiptir.²⁷⁸

Örneğin, İzlanda'nın ikinci büyük şehri olan Akureyri, 1990-2000 döneminde nüfus artışı olarak ülke ortalamasının gerisinde kaldığından (ülke ortalaması %11 ve

²⁷² Porter; **2010**, s.271

²⁷³ Sayın, Erol-Meral Sayın; “Girişimcilik ve İnovasyonun Küme Oluşumunda Önemi ve Devlet Yardımlarının Etkisi”, **Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt.2, S:1, 2012, s. 147

²⁷⁴ Porter; **2010**, s.272 ve Alsac; **a.g.e.**, s.67

²⁷⁵ Tolga-Hicran; **a.g.e.**, s. 301

²⁷⁶ Francesco Schiavone, “The strategic and technological determinants of the structural forms of Hi-tech Clusters”, *International Journal of Technoentrepreneurship*, C: 1, No. 3, 2008, s. 302; Aktaran Özgen; **a.g.e.**, s.78

²⁷⁷ Technology Centers, The Brookings Institution Survey Papers, Ocak 2001, s. 3; Aktaran Özgen; **a.g.e.**, s.78

²⁷⁸ Çetin, Murat; “Bölgesel Kalkınmada Sosyal Ağların Rolü: Silikon Vadisi Örneği”, **D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi**, C: 21, S:1, 2006, s.12

şehir ortalaması %3) Akureyri Bölgesel Yönetimi, kamu ve özel sektör işbirliği ile 2004 yılında Akureyri için “yerel ekonomiyi büyütme” anlaşmasını gündeme getirmiştir. Esas amacı bölge nüfusunu artırmak olan anlaşmanın hedefleri arasında, rekabetçi işletmeleri çoğaltmak, büyüyecek sektörleri desteklemek ve rekabet gücünü artırmak, bölgeyi çekici bir yaşam merkezine dönüştürmek, yabancı yatırımı çekmek bulunmaktadır. Söz konusu hedeflere ulaşmak için kümelenmeyi bir araç olarak kullanmaya karar veren Bölgesel Yönetim, dört alanda (gıda sanayi, turizm, eğitim ve araştırma ve sağlık kümeleri) küme geliştirme faaliyetlerine başlamıştır.²⁷⁹ Bunlar arasından, yıl boyunca iş ve istihdam sağlaması ve Kuzey İzlanda turizmini geliştirmesi beklenen Akureyri Turizm Kümesini incelemek yeni iş sahaları anlamında yararlı olacaktır.

Turizm kümesi bir yol haritası hazırlamış ve faaliyetlerini belirlemiştir. Bölgenin özelliklerini öne çıkarmak ve farklı alanlarda çalışan operatörler arasında işbirliği sağlamak, profesyonel eğitimi kuvvetlendirmek, ürün geliştirmek gibi hedefleri bulunan küme, bu hedeflere ulaşmak amacıyla, pazar araştırması yapmak, turist rehberleri ve firmalara eğitimler vermek, gıda turizmini geliştirmek, müzeler ve kış sporları alanlarında işbirlikleri oluşturmak, doğa sporları ve termal aktivitelere ek olarak balina izleme aktivitelerini tanıtmak ve geliştirmek faaliyetlerini yürütmüştür. Faaliyetlerden en dikkat çekici olan Balina İzleme Kümesi, Avrupa’nın ilk ve tek balina müzesini ve balina araştırma merkezini bulundurmaktadır. Eski, tahta ve yöreye özel balıkçı teknelerinin onarılıp yenilenerek, balina izleme tekneleri haline getirilmesiyle başlayan turizm, hediyelik eşya üretim ve satışı, konaklama tesisleri ve restoran ve kafeler ile daha da gelişmiş böylece 1990 ortalarında birkaç bini bulan turist sayısı, 2000 yılında 45.000 turiste ve 2006 yılında 85.000 turiste çıkmıştır.²⁸⁰

Bu kümelenme çalışmalarının faaliyet bazında mevcut firmalardaki istihdamı artırdığı, yeni iş kolları ile farklı yetenekler gerektiren yeni bir istihdam oluşturduğu, yeni iş olanakları kadar iş çeşitliliğini geliştirdiği, istihdamda yenilikçiliği sağladığı ve ek olarak bölgedeki işsizliği engellediği kadar bölgeye iş odaklı işgücü hareketliliğini de tetiklediği açık bir şekilde görülmektedir. Ek olarak kümelenme faaliyetleri ile gelişen

²⁷⁹ Williams, I. F. (2007). Five Phases and Twelve Steps of Cluster Development. Presentation at Rural Clusters Conference, Akureyri Iceland, June 2007. ([http://www.clusternavigators.com/content/view/29/52/.\(05.06.2010\);](http://www.clusternavigators.com/content/view/29/52/.(05.06.2010);) Aktaran Kunt; **a.g.e.**, s.50

²⁸⁰ Kunt; **a.g.e.**, s.51-52

turizm doğrudan kümelenme faaliyeti olmasa da turizm ile gelen dinamizm vesilesiyle başta konaklama, seyahat hizmetleri, deniz-hava ve kara taşımacılık hizmetleri, restoran, kafe, bar ve yöreye özgü türlü sektörlerdeki ürünlerin imalat, teşhir ve satış kanallarında sağladığı dolaylı etki ile de hem şehrin rutin göç verme eğiliminin engellenmesi hem mevcut istihdamı muhafaza edecek talebi oluşturması ek olarak bölgesel ekonomik genişleme ile dolaylı kanallardaki firmalarda da büyüme ve yeni istihdamları tetiklediği görülmektedir. Görüldüğü üzere kümelenme faaliyetleri ve doğru küme yaklaşımları nitelikli girişimciliği tetiklemekte ve yeni iş kolları ile yepyeni bir istihdama kaynaklık etmekte, mevcut girişimlerdeki istihdamı ise hem korumakta hem de genişletmektedir. Yine, AB'ye yeni üye 10 Avrupa ülkesindeki²⁸¹ 38 küme üzerinde 2000-2004 yıllarını kapsayan dönem için yapılan çalışmada, kümelerin söz konusu dönemde %10'luk bir artışa tekabül eden toplam 1 milyon iş kazandığı sonucu ortaya çıkmıştır. Bunların 27'sinde (ilk 6 küme; turizm ve otelcilik, nakliye ve lojistik, işlenmiş gıda, ağır inşaat hizmetleri, otomotiv ve ticari hizmetler) toplam artışın %50'sini karşılayan istihdam artışı yaşanırken kalan 11'de ise (ilk 2 küme; ayakkabı, üretim teknolojileri) istihdam azalışı yaşanmıştır.²⁸²

Girişimciliğin, genelde güçlü kümelere sahip bölgelerde çok olduğu görülmektedir. Yetenekli ve özel eğitimli personel, risk sermayesine erişim, iyi talep koşulları, indirimli işlem maliyetleri ve prestij gibi teşvik edici faktörler ise yeni girişimci firmaları kümelere çeken konular olarak öne çıkmaktadır.²⁸³ Girişimcilik ve kümelenme konusunda yürütülmüş çalışmalar da kümenin girişimciliği tetiklediği ve desteklediğini ve girişimciliğin de kümeleri, yeni gelen ve artan rekabet üzerinden güçlendirdiği yönünde kanıtlar sunmaktadır. Bölgesel ekonomi ve iç dinamiklerin gelişim süreci ile ilgili Silikon Vadisi ve Capitol bölgesinde yürütülen mukayeseli bir analiz çalışması sonucunda, Silikon Vadisindeki gelişmenin elektronik sanayinde güçlü birkaç girişimcinin bölgeyi geliştirmek üzere yaptıkları çalışmalarla ve Capitol bölgesindeki gelişmenin ise yerel hükümetin tasarruf tedbirleri nedeniyle birçok kişiyi işten çıkartması ile işsiz kalanlara yönelik “iş edindirme” amaçlı girişimcilik ve

²⁸¹ 1 Mayıs 2004 itibariyle; Güney Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Slovenya, Slovakya, Estonya, Malta, Polonya, Litvanya, Letonya, Macaristan

²⁸² Ketels, Christian ve Örjan Sölvell; “Clusters in The Eu-10 New Member Countries”, Europa Innova, s.5, http://cordis.europa.eu/innovation-policy/studies/gen_study16.htm (07.04.2013)

²⁸³ Wennberg, Karl-Göran Lindqvist; “The Effect of Clusters on The Survival and Performance of New Firms”, Small Bus Econ, 2010, s.221-222

inovasyon destekleri sayesinde olduğu ortaya çıkmıştır.²⁸⁴

Bu alanda yapılan diğer önemli bir çalışma ise OECD tarafından yürütülen, yerel ekonomik büyümede önemli roller üstlenen ve ileri teknoloji üretim (HTM) ve bilgi yoğun hizmet faaliyetleri (KISA) olarak adlandırılan iki kilit yenilikçi sektörde bulunan, seçilmiş 80 adet yerel girişimci kümelerin girişimcilik performansı ile ilgili sonuçlar sunan küme puan tablosudur. Kümeler, OECD-EUROSTAT tanımı ile ifade edildiği şekilde ileri teknoloji üretim (HTM) ve bilgi yoğun hizmetlerden (KISA) eşit sayıda seçimle oluşturulmuştur.²⁸⁵ Söz konusu kümelerin büyük bir çoğunluğu OECD üye ülkelerinde yer almaktadır ve en çok Birleşik Devletler (9), Japonya (6), Almanya (6), Fransa (5) ve İsveç (5) temsil edilmektedir. Bunun yanı sıra, Brezilya, Çin ve Hindistan gibi OECD tarafından geliştirilmiş ilişkisi bulunan 3 ülke de dâhil edilmiştir. Kümeler i) ekonomik bakımdan ilgisi; ii) bilgisinin erişilebilirliği; ve iii) işlevsel sınırlandırma olmak üzere üç ana kriter uyarınca seçilmiştir.²⁸⁶

- i. Birinci kriter, akademisyenler tarafından bilinen veya internet üzerinde güvenilir bilgiler bulunan, literatürlerde atıfta bulunulan kümelerin seçilmesi ile ilgilidir.²⁸⁷ Burada, gerçek kümelere odaklanıp, yalnızca nicel bir yaklaşım kullanıldığında daha büyük rakamların çıkmasına sebep olan bölgesel üretim sistemlerinin ve büyük metropol alanların dahil edilmesinden kaçınılmıştır.
- ii. Tanımlanan kümeler, erişilebilir bilginin (örneğin, firma sayısı, her bir şirket ile ilgili bilgilerin genişliği, vb.) veri tabanı tarafından yeterli bir şekilde kapsandığını doğrulamak için, ORBIS (veri tabanı) testine tabi tutulmuştur.
- iii. Son olarak, kümelerin sınırlarının idari sınıflandırmaları geçtiği göz önünde bulundurularak mümkün olduğunca ekonomik faaliyetlerin etkili mekânsal dağılımı yansıttığı işlevsel bir sınırlandırma seçilmiştir. Bunun sonucunda, puan tablosunda bulunan kümelerin birçoğu birden fazla belediyeyi içermektedir.

²⁸⁴ Erol-Meral; **a.g.e.**, s. 147

²⁸⁵ İleri teknoloji üretim, aşağıdaki NACE sektörlerini içermektedir: hava aracı ve uzay aracı; farmasötikler; ofis makineleri ve bilgisayarlar, radyo, televizyon ve iletişim ekipmanları; tıbbi, hassasiyet ve optik cihazlar. Bilgi yoğunluklu hizmetler: posta ve telekomünikasyonlar; bilgisayar ve ilgili faaliyetler; araştırma ve geliştirme.

²⁸⁶ OECD; Temouri, Yama; **“The Cluster Scoreboard: Measuring the Performance of Local Business Clusters in the Knowledge Economy”**, Working Papers, 2012/13, OECD Publishing, s.7-8

²⁸⁷ Örneğin, kümeler konusunda uzman olan akademisyenlerle iletişime geçilip, kendi ülkelerinde uluslararası veya ulusal bir biçimde ilgili olan firma yoğunlaşmaları konusunda bilgi sağlanmaları istenmiştir.

Kümelenmelerin seçilmesinde hesaba katılan diğer etmenler, çok sayıda KOBİ'nin olması ve uluslararası kıyaslanabilirliktir.

Bu adımlar, aşağıda iki tablo halinde yer alan 80 kümenin seçilmesiyle sonuçlanmıştır:

Tablo 11: Puanlama Tablosundaki Yüksek Teknoloji Üretim Kümeleri Listesi

KÜME	ENDÜSTRİDEKİ UZMANLAŞMA ALANI	REFERANS ŞEHİR
İnsan teknolojisi Styria	Biyoteknoloji ve ilaç teknolojisi	Styria, Avusturya
Life Science kümesi LISA-Viyana	İlaç teknolojisi	Viyana, Avusturya
Life Sciences Innsburg	Biyoteknoloji	Innsburg, Avusturya
Leuven	Yaşam bilimleri, tıbbi teknoloji mekatronik	Leuven, Belçika
Sao Paulo kümesi	Havacılık	Sao Paulo, Brezilya
Yaşam bilimleri Montreal	Biyoteknoloji, yaşam bilimleri	Montreal, Kanada
Saskatoon (Ag Biotech)	Biyoteknoloji	Saskatoon, Kanada
Pekin kümesi	Bilgisayar donanımı	Zhongguancun ve Shangdi, Çin
Mekatronik kümesi	Yüksek teknoloji mühendislik	Sonderborg, Danimarka
Tartu	Elektronik, bilgi ve biyoteknoloji	Tartu, Estonya
Lyon biyoteknoloji kümesi	Biyoteknoloji	Lyon, Rhone Alpleri, Fransa
Grenoble	Mikro-nanoteknoloji	Grenoble, Rhone Alpleri, Fransa
Sophia-Antipolis	Mikroelektronik ve yazılım geliştirme	Sophia-Antipolis, Fransa
Toulouse havacılık kümesi	Havacılık, uzay ve gömülü sistemler	Toulouse, Fransa
Göttingen kümesi	Biyoteknoloji	Göttingen, Almanya
Heidelberg kümesi	Biyoteknoloji	Heidelberg, Almanya
Optik teknoloji kümesi	Optik	Jena, Almanya
Mikroelektronik kümesi	Mikroelektronik, yarı-iletkenler	Dresden, Almanya
Medikal vadi Nürnberg	Sağlık	Nürnberg, Almanya
Bio-pharma İrlanda	İlaç	Dublin, İrlanda
Mirandola	Biomedikal	Mirandola, Emilia-Romagna, İtalya
Tsukuba	Yüksek seviyeli araştırma	Tsukuba City, Ibaraki vilayeti, Japonya
Toyama tıbbi kümesi	Bioteknik ve mikroelettr.dayalı tıbbi sist.	Toyama, Japonya
Ishikawa yüks.tekn.algılama kümesi	İnsan faaliyetleri için yüksek tekn.ölçüm	Ishikawa, Japonya
Oslo kanser kümesi	Onkoloji araştırma	Oslo, Norveç
Enstrumentasyon Trondheim	Enstrumentasyon	Trondheim, Norveç
Mikro-nanoteknoloji, Horten	Mikro-nanoteknoloji	Horten, Norveç
Biyoteknoloji kümesi	Biyoteknoloji	Coimbra, Portekiz

Lizbon bio-ilaç kümesi	Bio-ilaç	Lizbon, Portekiz
Medicon Vadisi	Biyoteknoloji	Malmö, İsveç
Gothenburg BIO	Yaşam bilimleri	Gothenburg, İsveç
Uppsala Bio	Yaşam bilimleri	Uppsala, İsveç
Fiber optik vadisi	Fiber optik	Sundsvall, İsveç
Cambridge	Sağlık ve yaşam bilimleri	Cambridge, İngiltere
Boston (Route 128)	Bilgisayarlar, Yazılım	Boston, Massachusetts, ABD
Tucson kümesi	Havacılık, ileri üretim ve BT	Tucson, Arizona, ABD
Madison araştırma bölgesi	Biyoteknoloji ve BT	Madison, Wisconsin, ABD
Minnesota tıbbi cihazlar	Tıbbi cihazlar	Minneapolis, Minnesota, ABD
Oxfordshire biobilim	Biyoteknoloji	Oxfordshire ilçesi, İngiltere

Kaynak: OECD, Temouri, Yama; a.g.e.

Tablo 12: Puanlama Tablosundaki Bilgi Yoğun Hizmet Kümelerinin Listesi

KÜME	ENDÜSTRİDEKİ UZMANLAŞMA ALANI	REFERANS ŞEHİR
Macquarie Park, Sydney	Araştırma merkezi	Ryde, Avustralya
Linz	BİT, Elektronik	Linz, Avusturya
Bilgi teknolojileri kümesi Tirol	BİT	Innsburg ve Hopfgarten, Avusturya
GIS kümesi, Salzburg	Coğrafi bilgi bilimi	Salzburg, Avusturya
Louvain teknoloji koridoru	BİT, mikroelektronik merkezi	Louvain, Belçika
Brezilya silikon vadisi	Elektronik ve yazılım	Campinas, Florianopolis, Brezilya
Sao Paulo	Bilgisayarlar, yazılım, iletişim	Sao Paulo ve Sao Carlos, Brezilya
Ottawa ICT kümesi	BİT	Ottawa, Kanada
Waterloo ICT kümesi	BİT	Waterloo, Kanada
Beijing	Araştırma ve geliştirme	Zhongguancun, Çin
İletişim Kuzey Jutland	İletişim	Aalborg, Danimarka
Yaygın hesaplama kümesi	Dijital medya ve BİT	Aarhus, Danimarka
Espoo	Araştırma ve teknoloji merkezi	Espoo ve Otaniemi, Finlandiya
Oulu	BİT	Oulu, Finlandiya
Cap sayısal kümesi	BİT	Paris, Fransa
Almanya silikon vadisi	BİT	Dresden, Almanya
Bangalore (Hindistan Silikon Vadisi)	BİT	Bangalore, Hindistan
Atlantik teknoloji koridoru	BİT	Galway'den Shannon, İrlanda
BİT kümesi Dublin	BİT	Dublin, İrlanda
Silikon vadisi	BİT, yazılım, veri iletişimi	Tel Aviv, İsrail
Bari BİT Kümesi	BİT	Bari, İtalya
Kansai bilim kenti	BİT	Kyotanabe, Seika, Kizugawa, Japonya
Tsukuba bilim kenti	Araştırma ve eğitim merkezi	Tsukuba şehri, Japonya
Yokosuka araştırma parkı	Araştırma merkezi	Yokosuka, Japonya

Daedoe bilim kasabası	BİT	Dajeon, Kore
Meksika silikon vadisi	Elektronik	Jalisco, Guadalajara, Meksika
Dommel vadisi Eindhoven	BİT ve Ar-Ge merkezi	Eindhoven, Hollanda
Amsterdam Alley	BİT	Amsterdam, Hollanda
Twente BİT kümesi	BİT	Enschede, Hollanda
Oslo	Bilgi işleme ve yazılım geliştirme	Oslo, Norveç
Lizbon BİT kümesi	Medya ve iletişim	Lizbon, Portekiz
Bilgi işleme kümesi	BİT	Madrid ve Barcelona, İspanya
Kista bilim parkı	BİT	Kista Şehri, Kuzey Stockholm, İsveç
Oxfordshire Ar-Ge kümesi	Araştırma ve Geliştirme	Oxford, İngiltere
Silikon Glen	BİT	Dundee, Inverclyde, Edinburgh, İngiltere
Austin BİT kümesi	Bilgisayar ve ilişkili faaliyetler	Travis ilçesindeki Austin bölgesi, USA
Cornell araştırma bölgesi	Araştırma	Ithaca (New York), ABD
Silikon vadisi	Elektronik ve BİT	Santa Clara ilçesi, ABD
Modelleme ve simülasyon merkezi	Modelleme ve simülasyon	Virginia Beach, Norfolk, Newport, ABD
Sağlık-tıbbi araştırma kümesi	Sağlık ve tıbbi araştırma	Pittsburgh, ABD

Kaynak: OECD, Temouri, Yama; a.g.e.

Kümelenmelerin performansları, ekonomik durgunluk öncesi (2005–2007) ve ekonomik durgunluk sırasında (2007–2009) olmak üzere iki gözlem periyodu boyunca ölçülmüş ve altı gösterge kullanılmıştır:²⁸⁸

- i. Girişimcilik: 5 yıldan az süredir var olan firmaların kümelerdeki payı
- ii. İstihdam Büyümesi: Kümelerdeki firmaların çalışan sayısı bakımından ortalama büyüme oranı
- iii. Ekonomik Büyüme:
 - a. Devir Büyümesi: : Kümelerdeki firmaların devirdeki ortalama büyüme oranı
 - b. Karlılık: Kümelerdeki firmaların toplam varlıklardaki (ROTA) getirilerin ortalama büyüme oranı
- iv. Sermaye karlılığı
 - a. Likidite Oranı: (Cari Dönemdeki Maddi Duran Varlıklar – Stoklar)/Cari Yükümlülükler
 - b. Ödeme Gücü Oranı: Paydaş Fonları/Toplam Varlıklar

²⁸⁸ OECD; 2012/13, s. 11

Analiz için iyi araştırılmış ve dünyada lider olan 80 küme seçilmiştir. Ancak, kapsama ve puan tablosuna dâhil edilmeyen kümelerin, işaret edilen performans kadar ya da daha iyisini sergilemiş olabileceği unutulmamalıdır.²⁸⁹

Öncelikle, ekonomik durgunluk öncesi dönemde, iyi performans sergileyen kümeler, Birleşik Devletler, Almanya ve İsveç gibi geleneksel olarak gelişmiş ekonomilerde bulunuyorken, ekonomik durgunluk döneminde Portekiz ve İrlanda gibi krizden ciddi şekilde etkilenen ülkelerdeki kümelerin öne çıktığı görülmektedir. Bu durum, bu kümelerin diğerlerinden daha fazla büyümesini sağlayan ve kriz tarafından başlatılmış olan yapısal düzenlemelerle veya bir küme içerisinde olmanın bu firmaları ekonomik durgunluğun kötü etkilerinden koruması avantajı ile açıklanabilmektedir.²⁹⁰

İkinci olarak, bilgi yoğun hizmetler konusunda iş yapan kümeler, puan tablosu tarafından değerlendirilen en önemli iki gösterge olan istihdam ve devir konusunda ileri teknoloji üretim yapan kümelere kıyasla daha güçlü büyüme oranları deneyimlemektedir. Ancak, büyüme dönemindekine kıyasla istihdam ve devir konusundaki büyüme oranları, ileri teknoloji üretimi yapan kümelere kıyasla daha çok inişe geçen bilgi yoğun hizmetler kümelerinin performanslarına daha büyük bir darbe vurmuştur.²⁹¹

Söz konusu çalışmanın 6 göstergesinden biri olan girişimciliğe bu bölüm içerisinde, istihdam göstergesine ise takip eden başlık altında yer verilecektir.

Girişimcilik göstergesi küme içerisindeki girişimcilik seviyesini temsil etmekte ve firmanın kurulduğu tarihi, firmanın başlama tarihi olarak almaktadır. Kümedeki tüm firmaların toplamına karşılık, ekonomik durgunluk öncesi ve ekonomik durgunluk dönemi olan her iki periyodun başlangıcında beş yaşından daha genç olan firmaların sayısını temsil eder.²⁹² Buna göre HTM ve KISA kümelerinde yapılan çalışmanın sonucunu gösteren tablolar aşağıda görülebilmektedir.

²⁸⁹ OECD; 2012/13, s.5

²⁹⁰ OECD; 2012/13, s.6-7

²⁹¹ OECD; 2012/13, s. 7

²⁹² OECD; 2012/13, s. 11

Tablo 13: Genç (5 Yaş Altı) Firmaların Oranına Göre HTM Kümelerinin Sıralanması

KÜME	ÜLKE	RESESYON ÖNCESİ (2005 - 2007)		RESESYON DÖNEMİ (2007 - 2009)	
		SIRA	GENÇ FİRMA YÜZDESİ	SIRA	GENÇ FİRMA YÜZDESİ
Tartu	Estonya	1	27,3	2	34,1
Mekatronik kümesi	Danimarka	2	27,3	4	27,3
Enstrumentasyon Trondheim	Norveç	3	26,7	8	21,6
Heidelberg	Almanya	4	26,4	19	18,6
Oxfordscience biobilim kümesi	İngiltere	5	26,4	3	30
Optik teknoloji kümesi	Almanya	6	24,7	11	20,8
Cambridge	İngiltere	7	23,3	5	26,1
Yaşam bilimi kümesi (LISA)	Avusturya	8	22,3	14	19,8
Madison bölgesi kümesi	ABD	9	20,6	7	24,6
Toulouse havacılık kümesi	Fransa	10	19,1	30	13,1
Göttingen	Almanya	11	18,4	22	16
Medakal vadi Nüremberg	Almanya	12	18,4	21	16,6
Lizbon-Oeiras Bio-farma kümesi	Portekiz	13	18,4	6	24,7
Mikroelektronik kümesi	Almanya	14	17,3	9	21,3
İnsan teknolojisi Styria	Avusturya	15	17,3	18	18,8
Yaşam bilimleri kümesi Innsbruck	Avusturya	16	17,1	29	14
Medicon vadisi	İsveç	17	16,8	12	20,2
Bioteck kümesi	Portekiz	18	16,7	1	36,1
Tucson kümesi	ABD	19	16,4	15	19,5
Sophia-Antipolis	Fransa	20	16,3	28	14,1
Bio-farma kümesi	İrlanda	21	16,1	16	19,2
Tıbbi teknoloji kümesi	İrlanda	22	16	17	19
Minnesota tıbbi cihazlar	ABD	23	15,4	20	17,8
Uppsala BIO	İsveç	24	15,4	13	19,9
Boston (Route 128)	ABD	25	15,2	10	20,8
Grenoble	Fransa	26	14,8	25	15,2
Oslo kanser kümesi	Norveç	27	14,8	26	14,4
Lyon bioteknoloji kümesi	Fransa	28	14,5	32	10,9
Mirandola	İtalya	29	13,7	27	14,3
Tsukuba	Japonya	30	13,5	31	11,5
Gothenburg bio kümesi	İsveç	31	12,9	24	15,8
Montreal bioteknoloji kümesi	Kanada	32	11,7	34	7,9
Mükro ve nanoteknoloji Horten	Norveç	33	9,1	36	4,5
Toyama tıbbi bio kümesi	Japonya	34	7,7	37	3,8
Fiberoptik vadisi	İsveç	35	7,3	33	8,9
Leuven	Belçika	36	6,8	23	15,9
Ishikawa yüksek tek.algılama kümesi	Japonya	37	6,3	35	5,5
Saskatoon (Ag Biotech)	Kanada	38	5,5	39	2,2

Beijing	Çin	39	5,1	38	2,4
Sao Paulo	İsveç	40	1,6	40	1,6

Kaynak: OECD, Temouri, Yama; a.g.e.

Tablo 14: Genç (5 Yaş Altı) Firmaların Oranına Göre KISA Kümelerinin Sıralanması

KÜME ADI	ÜLKE	RESESYON ÖNCESİ (2005 - 2007)		RESESYON DÖNEMİ (2007 - 2009)	
		SIRA	GENÇ FİRMA YÜZDESİ	SIRA	GENÇ FİRMA YÜZDESİ
Yaygın hesaplama kümesi	Danimarka	1	31,3	1	41,1
Atlantik teknoloji koridoru	İrlanda	2	30	2	40,3
Bilgi işleme kümesi	İspanya	3	30	12	24,1
Bari BİT kümesi	İtalya	4	29,1	8	28,2
Pekin	Çin	5	27,6	24	19,2
Oxfordshire Ar-Ge kümesi	İngiltere	6	27,2	4	31,3
BIT kümesi Dublin	İrlanda	7	26,9	3	34,9
Twente BİT kümesi	Hollanda	8	23,6	10	26,7
Kuzey Jutland iletişim	Danimarka	9	23	5	30,4
Daedok bilim kasabası	Kore	10	22,7	19	20,4
Silikon vadisi	ABD	11	21,7	15	22,5
Linz	Avusturya	12	21,7	7	28,6
Kista	İsveç	13	21,3	17	21,4
BİT kümesi Tirol	Avusturya	14	21,1	20	20,1
Cap dijital kümesi	Fransa	15	20,6	27	17,2
Silicon Glen	İngiltere	16	19,7	29	12,9
Oslo	Norveç	17	19,1	18	20,8
Lizbon BİT kümesi	Portekiz	18	19,1	6	28,8
Modelleme ve simülasyon kümesi	ABD	19	18,8	3	23,5
GIS kümesi	Avusturya	20	18,8	21	19,8
Dommel Valley Eindhoven	Hollanda	21	18,6	14	23,5
Tsukuba bilim kenti	Japonya	22	18,3	28	13,8
Amsterdam Alley	Hollanda	23	18,3	1	25,3
Oulu	Finlandiya	24	18,1	9	27,2
Waterloo BİT kümesi	Kanada	25	17,6	16	22
Austin BİT kümesi	ABD	26	17,2	23	19,5
Almanya silikon vadisi	Almanya	27	16,3	26	18,6
Espoo	Finlandiya	28	13,6	22	19,6
Louvain teknoloji koridoru	Belçika	29	12,3	25	18,9
Kansai bilim kenti	Japonya	30	11,5	30	12,3
Ottawa BİT kümesi	Kanada	31	9,9	34	7,7
Cornell araştırma bölgesi	ABD	32	9,2	31	11,5
Yokosuka araştırma parkı	Japonya	33	7,7	32	9,6
Macquaire park Sidney	Avustralya	34	6,4	35	6,4
Sağlık / tıbbi araştırma	ABD	35	5,3	33	8,8
Sao Paulo	Brezilya	36	3,6	37	2,8
Meksika silikon vadisi	Meksika	37	2,5	38	2,5

Bangalore	Hindistan	38	2,1	36	3,6
Brezilya silikon vadisi	Brezilya	39	0,4	39	0,3
Silicon vadisi	İsrail	40	0	40	0

Kaynak: OECD, Temouri, Yama; a.g.e.

Tablolardan da görülebileceği üzere hem ileri teknoloji üretim hem de bilgi yoğun hizmetler konusunda en iyi performans sergileyen kümeler, iki dönem boyunca aşağı yukarı aynı kalmıştır; bu, her iki grupta da sağlam girişimcilik temelleri olduğunu işaret etmektedir.²⁹³ Estonya’da bulunan Tartu birinciden ikinciye, Danimarkalı mekatronik kümesi ikinciden dördüncüye geçmiştir ve Oxfordshire biyo-bilim kümesi beşinciden üçüncüye geçmiştir; bu esnada Danimarkalı yayılmış programlama kümesi ve İrlandalı Atlantik teknoloji koridoru, bilgi yoğun hizmetler grubunun başında kalmıştır.

Ekonomik durgunluk döneminde Heidelberg’in dördüncüden on dokuzuncu pozisyona düşmesi ve Portekiz’deki biyoteknoloji kümesinin on sekizinciden birinciye tırmanması gibi istisnai durumlar dışında, çoğu kümenin hem ekonomik büyüme hem de ekonomik daralma dönemlerinde benzer oranlar sergilemiş olması girişimcilik derecesinin kümelerle özgü bir şey olduğunu önermektedir. Bu durum, girişimcilik ile ilgili iki gözlem periyodu arasındaki güçlü korelasyon ile (HTM kümelerinde (0,85) ve KISA kümeleri (0,88)) teyit edilmiştir.²⁹⁴

Beklentiler ile aynı doğrultuda fakat daha az bir fark ile (%1), girişimciliğin - giriş ücretleri genelde üretimde daha yüksek olduğundan- hizmetlerde daha yüksek olduğu görülmüştür.²⁹⁵ Girişimciliğin, ekonomik durgunluk döneminde dahi görece daha az kümede azalış yönünde seyir izlediği göz önünde bulundurulacak olursa kümelerin girişimciliği tetikleyebilecek potansiyeli barındırdıkları sonucuna ulaşmak mümkün olmaktadır.

Bir başka örnekte Pe’er ve Vertinsky, 1984-1998 yılları arasında Kanada üretim sektörüne yeni giren girişimciler üzerinden yaptıkları araştırma sonucunda küme içerisindeki firmaların, küme içerisinde yer almayan firmalara kıyasla, daha yüksek hayatta kalma oranlarına sahip oldukları sonucuna varmışlardır. Stough ve arkadaşları,

²⁹³ OECD; 2012/13., s. 14

²⁹⁴ OECD; 2012/13., s. 14

²⁹⁵ OECD; 2012/13, s. 14

onlarca yıl boyunca Washington bölgesindeki ekonomik gelişimi incelemiş ve yeni firmaların kurulmasının ve büyümesinin, teknik açıdan beceriye, mühendislik ve işletme teknolojisi derecelerine sahip nüfusun yoğun olmasına bağlı olabileceğini bulmuştur. Rosenthal ve Strange, 2001 yılında New York metropol bölgesindeki tüm yeni santralleri incelemiş ve yerel bölgelerde ölçülen uzmanlaşmaların, yeni firmalar arasında istihdam yaratılmasıyla olumlu bir şekilde ilişkili olduğunu bulmuştur. Fritsch ve Müller de, 1983-2002 yılları arasında 74 Batı Almanya planlama bölgesinde yeni firma oluşumlarını incelemiştir ve kırsal veya daha sakin bölgelerde kurulan firmalara kıyasla, kümeler halinde kurulan yeni firmaların hem kısa hem de uzun vadede daha yüksek oranda istihdam yaratılmasına yol açtığını bulmuştur.²⁹⁶

Ancak bu sonuçlara, firmaların kümelerde yer almaktan olumsuz bir şekilde etkilendiğine dair araştırmalar tarafından karşı çıkılmaktadır. Sorenson ve Audia, 1940-1989 yılları arasında Birleşik Devletler’ de 5.119 ayakkabı üretim fabrikasını incelemiş ve ayakkabı üretiminin yoğun olduğu bölgelerde yer alan fabrikaların, daha izole olan fabrikalara kıyasla, daha başarısız olduğunu ortaya çıkarmıştır. Dumais ve arkadaşları, tarafından yapılan kapsamlı bir çalışma, 1972-1992 yılları arasında beş yıllık aralarda tüm Birleşik Devletler üretim fabrikalarından örnekler almıştır ve güçlü kümelemelerde yer alan yeni firmaların daha yüksek hayatta kalma oranlarına sahipken, bölgedeki istihdam yaratma oranını olumlu bir şekilde değiştirmedeğini bulmuştur.²⁹⁷ Bu noktada, mevcut istihdamı korumanın da en az istihdam artışı sağlamak kadar önemli olduğundan hareketle küme coğrafyasında bulunma ile gelen güçlü hayatta kalma durumunun büyük önem arz ettiği düşünülmektedir.

Bu alanda çelişen sonuçların nedenini bulabilmek ve kümelerin, yeni firmaların hayatta kalması ve performansı üzerindeki etkisini araştırarak girişimcilik ve ekonomik coğrafya alanında literatüre katkı amacıyla Wennberg ve Lindqvist tarafından bir çalışma yürütülmüştür. Çalışma, 1993-2002 yılları arasında, bilgi yoğunluklu üretim ve hizmet sektörlerini temsil eden, telekom ve tüketici elektronikleri, finansal hizmetler, bilgi teknolojisi ve farmasötikler ile farmasötik²⁹⁸ sektörleri küme coğrafyalarında faaliyete başlayan toplam 4.397 İsveç firması üzerinde gerçekleştirilmiştir. Firma

²⁹⁶ Karl-Göran ; **a.g.e.**, s.225

²⁹⁷ Karl-Göran ; **a.g.e.**, s.225

²⁹⁸ İlaçların hazırlanması, dozajları ve biçimleri gibi konularla ilgilenen bilim dalı (<http://www.nedirnedemek.com/farmas%C3%B6tik-nedir-farmas%C3%B6tik-ne-demek>)

düzeyindeki verilerin analiz edildiği çalışmada, öncelikle, firma düzeyindeki kümelenme etkileri ile bölgesel düzeydeki çıktılar arasında bir köprü kurulmaya çalışılmıştır. İkinci olarak, kümelenmeleri ilgili endüstrilerin birleşmiş grupları olarak faaliyete sokarak kümelenme çerçevesi belirlenmiştir. Üçüncü olarak, 10 yıllık bir süre içerisinde, beş farklı küme kategorisinin birinde başlayan İsveç firmalarının tamamını izleyen büyük ve tarafsız bir veri seti kullanılmıştır.²⁹⁹ Araştırmada, kümelenmenin, yeni bir firmanın hayatta kalma olasılığını ve yeni istihdam yaratma ve vergi ile maaş ödeme imkânlarını nasıl etkilediği sorularına cevap aranmıştır. Sonuç olarak, endüstriyel bir küme coğrafyasında yer almanın, firmanın hayatta kalması ile ilgili önemli ve anlamlı bir pozitif etkiye sahip olduğu, güçlü kümelerde yer almanın yeni girişimci firmalar için ekonomik yararlar ile yakından ilişkili olduğu kanıtlanmıştır. Kümelenme gücünün, firmanın hayatta kalmasında, daha fazla istihdam yaratmasında, daha yüksek vergi ve maaş ödemesinde güçlü ve önemli bir etkisi olduğu görülmüştür.³⁰⁰

Buraya kadar küme içinde yeni girişimlerin daha rahat oluşabildiği, tutunabildiği üzerinde durulmuştur. Ancak söz konusu yeni girişimlerin küme içerisindeki değer zincirine eklenmesinin ortaya çıkardığı dolaylı ekonomik etkilerin de üzerinde durmak faydalı olacaktır. Küme coğrafyasını besleyen bu girişimler, bölgeye tedarik sağlayan firmaların arz yönlerinin korunması dolayısıyla bu firmaların da hayatta kalma şanslarını artırmalarını ve en azından mevcut istihdamlarının korunmasını sağlayabilecektir. Yeni girişimler, kendi tedarik zincirleri içerisinde de yeni ya da yenilikçi girişimlerin oluşması için fırsat olabilecektir. Dolayısıyla bu alt sektörlerde de yeni istihdamların yaratılması söz konusu olacaktır.

Kendisi de yerel, ulusal ve küresel pek çok müşteri firmanın tedarikçisi konumunda olan, yeni girişimlerle güçlenen küme coğrafyası söz konusu müşterilerini daha nitelikli bir şekilde besleyebilecektir. Böyle bir durumda bölgeden tedarik edenlerin de hayatta kalabilmesi ve mevcut istihdamını koruması ya da bölgeye yeni tedarikçilerin sürekli çekilerek değer zincirinin bir sonraki halkasındaki firmalar için de yeni ve yenilikçi istihdamın oluşması durumu söz konusu olabilmektedir.

²⁹⁹ Karl-Göran ; **a.g.e.**, s.221-222

³⁰⁰ Karl-Göran ; **a.g.e.**, s.223-235

Girişimciliğin yanı sıra kümeler, “niş” lerin³⁰¹ yakalanması ve bu alanda bilgi edinilmesi açısından da kolaylıklar sağlamaktadırlar.³⁰² Örneğin, büyük bir şirket girmenin ekonomik açıdan uygun olmadığı bir niş pazara hizmet eden daha küçük bir firmayı destekleyebilir böylece çeşitli kısıtlamalar ya da engellerle karşılaştığı alanlarda şirketten koparak kurulan işletmeler ile boşlukları doldurabilir.³⁰³ Benzer şekilde, kümedeki daha büyük şirketler, daha küçük yenilikçi firmaların kuruluşlarına yardımcı olabilir ve başarılı oldukları takdirde onları satın alabilirler.³⁰⁴

Bununla birlikte, küme içinde yer alan bir firma elde ettiği bilgi, ortak altyapı, işgücü havuzuna erişim gibi avantajlarla diğer firmaların dikkatini çekerek kümeye olan talebi artırmakta ve bunun sonucunda bünyelerinde daha fazla yeni işi barındıran kümelerin derinliği artmaktadır.³⁰⁵

Küme destekleri amacıyla yürütülecek devlet yardımlarını belirlemek ve bunları haklı göstermek amacıyla bu destekler ile rekabet eden politik tedbirlerin karşılaştırmalı analizi Heuser tarafından yapılmıştır. Çalışma, veri toplama ve karşılaştırma açısından birçok zorluğu barındırsa da örneklem yoluyla Almanya’daki i) bölgesel küme politikaları, ii) Tarımsal destekler, iii) İşsizlik destekleri ve iv) büyük firmalara bir bölgede yerleşmeleri için verilen destekler arasında yapılmış bir karşılaştırmayı göstermektedir.³⁰⁶

³⁰¹ İşletmenin, ilgilendiği pazarı giderek daha küçük pazar bölümlerine ayırarak, boşlukların olduğu bölümleri belirlediği ve bu boşlukları yeni ürün ve hizmetlerle doldurduğu pazar çeşididir. (Özcan, M. (1997). “Niche Marketing (Niş Pazarlama) ve Kobi’ler”. Pazarlama Dünyası Dergisi, Mart-Nisan, 11(62): 20-21.; <http://slackermanager.com>, 2006; Geroski, P. A. (2001). “Exploring the Niche Overlaps between Organizational Ecology and Industrial Economics”. Industrial and Corporate Change, June, 10(2): 507- 540.; Macchiette, B. ve Abhijit, R. (1992). “Affinity Marketing: What Is It and How Does It Work?”. Journal of Service. Marketing, 6(3): 47–57.; Aktaran Güreş, Nuriye - Volkan Akgül; “Niş (Niche) Pazarlama ve Hatay Turizmine Yönelik Niş Pazarlama Stratejilerinin Belirlenmesi”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 7, S. 13, 2010, s.299

³⁰² Altay, Tülay Akarsoy; “**Küme ve Kümelenme**”, Ankara 2011, s.13, <http://www.inovasyon.org/getfile.asp?file=TA.K%FCme.ve.K%FCmele%FEme.2011.pdf> (30.06.2013)

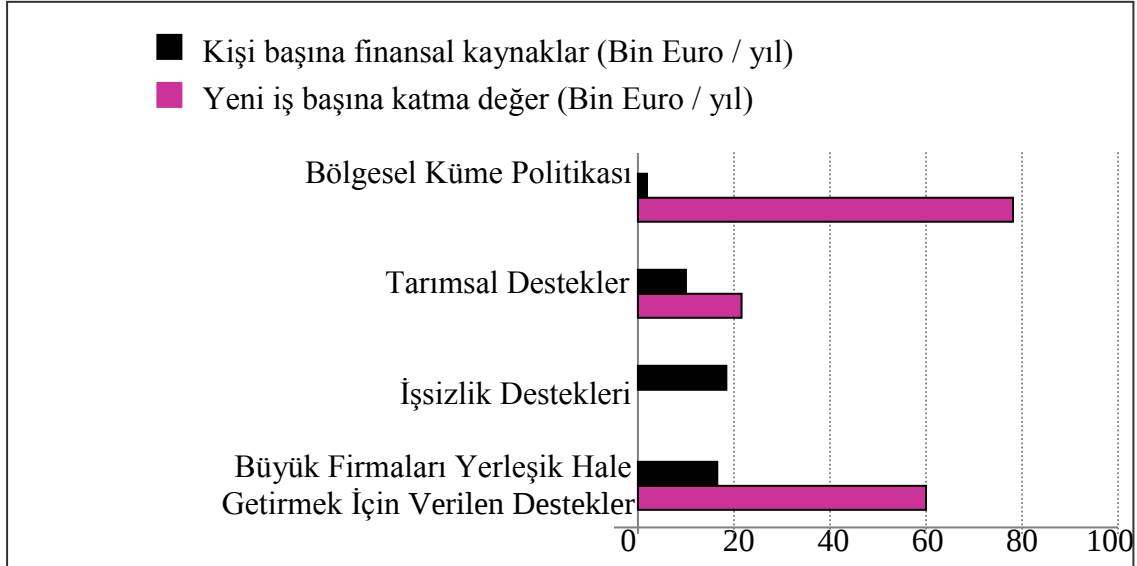
³⁰³ Porter; **2010**, s.272

³⁰⁴ Porter; **2010**, s.273

³⁰⁵ Alsac; **a.g.e.**, s.67; Devrim, Fevzi, Özpençe, Aylin İdikurt (2007), Rekabet Gücünün Arttırılmasında Kümelenmeye Dayalı KOBİ Politikaları, KOBİ’ler ve Verimlilik Kongresi,(61- 72) 7-8 Aralık 2007, İstanbul; Aktaran Güneş.; **a.g.e.**, s.44

³⁰⁶ Heuser, T.; Stärkung der Wirtschaftskraft von Regionen. In: Kiese, Matthias; Schätzl, Ludwig (ed.) (2008): Cluster und Regionalentwicklung - Theorie, Beratung und praktische Umsetzung, Dortmund 2008, 99-110; Aktaran INNO Germany AG-European Union; “**Clusters And Clustering Policy: A Guide For Regional And Local Policy Makers**”,2010, s.77-78,

Şekil 5: İş Geliştirme İçin Değişik Yaklaşımların Maliyetlerinin Karşılaştırılması

Kaynak: Heuser, T. (2008): Stärkung der Wirtschaftskraft von Regionen. In: Kiese, Matthias; Schätzl, Ludwig (ed.) (2008): Cluster und Regionalentwicklung -Theorie, Beratung und praktische Umsetzung, Dortmund 2008, 99-110. Alıntılanan: INNO Germany AG-European Union; “Clusters And Clustering Policy: A Guide For Regional And Local Policy Makers”

Burada kişi başı yapılmış harcama (işveren veya işsiz kişi) ile 5 yıllık dönem boyunca, yaratılan iş başına oluşturulan katma değer karşılaştırılmaktadır ve Heuser’e göre, küme politikaları, aynı fonlar için yarışan diğer politik tedbirleri büyük bir ekonomik geri dönüş farkıyla geride bırakmaktadır.³⁰⁷

Kümeler, istihdam yaratma, küme içindeki işçilerin gelir ve refah sahibi olmalarını sağlama gibi getirileri ile yoksulluk üzerinde doğrudan etkili olabildikleri gibi, ikinci iş yaratma, doğrudan yabancı yatırımları (FDI) bölgeye çekme ve ekonomik gelişme üzerinde de dolaylı etkiler yaratmaktadırlar.³⁰⁸

3.1.2 Kümeler ve İşgücü

Bir kişiyi istihdam etmek için gerekli yatırım tutarı büyük işletmelere nazaran

<http://cor.europa.eu/en/Archived/Documents/59e772fa-4526-45c1-b679-1da3bae37f72.pdf>,
(22.05.2013)

³⁰⁷ INNO Germany AG-European Union; “Clusters And Clustering Policy: A Guide For Regional And Local Policy Makers”, 2010, s.77-78, <http://cor.europa.eu/en/Archived/Documents/59e772fa-4526-45c1-b679-1da3bae37f72.pdf>, (22.05.2013)

³⁰⁸ Institute of Development Studies; “Small Firm Clusters: Working To Reduce Poverty”, Policy Briefing, Mayıs 2004, s.1

KOBİ’lerde daha düşük olmasına rağmen çoğunlukla KOBİ’lerin uzmanlaşmış, nitelikli personel alımında gereksiz yere yüksek ücret ödeyecekleri düşüncesiyle eli sıkı davrandıkları görülmektedir.³⁰⁹ Bunun yanında KOBİ’lerin, beceri geliştirme açısından eğitim için uygun zamanın ayarlanması, beceri kazanan ya da geliştiren çalışanını kaybetme korkusu sebepleriyle eğitime yatırım yapma konusunda isteksiz oldukları da gözlemlenmektedir.³¹⁰ Tüm bunlar da işletme faaliyetlerinin etkinleştirilememesine ve verim kaybına neden olabilmektedir. Ülkemizdeki pek çok KOBİ’nin küresel değer zincirlerine vermiş oldukları tedarikçi hizmetler, literatürde köle tedarikçi olarak da betimlenen şekli ile adeta başını kaldırmaya fırsatı olmayan bir şekilde esnek ve süratle değişen talebi beklenen müşteri karakteristikleri nezdinde yetiştirmeye odaklı bir görünümündedir. Kısıtlı sermayesi ve ağırlıklı olarak rutin iş tekrarı olan imalat zorunluluğu gibi sebeplerden KOBİ’ler istenilen seviyede araştırma ve geliştirme faaliyeti yapamamakta, kalıcı istihdamlar olarak nitelikli personel ile yenilikçi kar elde etme metodolojilerine sıçrama yapacak büyüme ve ürün geliştirme politikalarını sürdürememektedir. Bu durumda, KOBİ’lerin tek büyüme yolu olan yenilikçilikten uzak bir şekilde rutin imalatın hacmini artıracak kapasite artırımını ön plana çıkarmaktadır. Bunun sonucunda da istihdamı artırıcı etkisinin esnek talebe aşırı bağımlı olmasından hareketle kalıcı istihdam genişlemesi noktasında sıkıntılar görülmektedir. Özetle KOBİ’ler ferdi imkânsızlıklardan kendi talebini oluşturacak bir büyüme ile nitelikli oranı yüksek ve kalıcı istihdamdan ziyade, ufak dalgalanmalardan çabuk etkilenen daha az nitelikli ve kolay gözden çıkarılabilir geçici istihdamları oluşturmaktadır.³¹¹

KOBİ’leri bu çıkmazdan işgücü havuzlarının oluşmasına ortam sağlayan kümeler kurtarabilmektedir. Firmaların tek başlarına yapamayacakları yatırımlar ortak girişimlerle ve lider firmalar ile küme içinde hayata geçirilebilmektedir. İşgücü kapasitesinin geliştirilmesi faaliyetleri uzun soluklu olduğundan bunların hayata geçirilmesi girişimcilik, eğitim ve Ar-Ge gibi konularda kalıcı yapıların kurulmasını

³⁰⁹ Müftüoğlu T.; Türkiye’de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler, Turhan Kitapevi, Ankara, 2007, s. 191,205,209,210,212,213,220,245,246,272,303,307,329,331; Nazan YELKİKALAN, Halis KALMIŞ; “KOBİ’lerde Verimlilik Yönelimli Yeniden Yapılandırma Stratejileri”, 1. Orta Anadolu Kongresi-Nevşehir “KOBİ’lerin Finansman ve Pazarlama Sorunları, KOSGEB Yayını, 2001, s.389; Aktaran Timurçin; **a.g.e.**, s.116-119

³¹⁰ International Labour Conference, “**Conclusions On Skills For Improved Productivity, Employment Growth And Development**” , 2008, s.5

³¹¹ Tonkal; **a.g.e.**, s.112-126

gerektirmektedir.³¹² Pek çok sanayi kümesinde eğitim, yalnızca merkezi ve bölgesel kamu kurumlarının sorumluluğunda bırakılmamış olup sanayinin talebi doğrultusunda ve ortak sorumluluklar kümelenme teşebbüsleri, kümelenme sürecinin koordine eden küme yönetimlerince geliştirilen çalışmalar ile yerine getirilmekte ve içeriği sürekli olarak güncellenmektedir. Böylece, ihtiyaç duyulan işgücünün yetiştirilmesi ve becerilerinin sürekli olarak artırılması ve güncel tutulması sağlanmaktadır.³¹³

Giderek artan rekabet ortamında ücret düşüklüğünden kaynaklanan toplam işçilik maliyeti, rekabet gücü kazanmada bir avantaj olarak görmeye yetmemektedir.³¹⁴ Niteliksiz işgücünün sanayinin gelişmesinde, özellikle hizmetler sektöründe hizmetin kalitesinde ve rekabet gücü elde etmedeki olumsuz etkileri ve girişimcinin güçlenmesini engelleyici rol oynadığı fark edilmiş; nitelikli ve eğitilmiş işgücü ön plâna çıkmıştır.³¹⁵ Uzmanlaşmış işgücünün istihdam edilmesi ile faaliyetlerin kalitesi, hızı ve güvenilirliği artar, sistem dışı ve beklenmedik değişimlere uyum sağlama süreci kısalar, işletmeler rekabet edebilme gücünü kazanır ve geliştirirler.³¹⁶ Örneğin, Silikon Vadisi ve diğer ileri teknoloji üretimi yapan kümelerde yapılan araştırmalar, kurumsal ilişkilerin varlığı kadar nitelikli işgücünün mekânsal ayrışmasının da kümelerin oluşumunda etkili olduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır.³¹⁷ Bunun yanında, nitelikli işgücü, işletmelerin daha çeşitli, yenilikçi ve farklı hizmetler sunmasına da uygun ortam hazırlamaktadır. Yapılan bazı analizlerle de kümelerdeki yenilikçi faaliyetlerin, düşük yetenekli işgücü kullanımını azalttığı ve yeni piyasa ve yatırım fırsatları oluşturduğu ortaya konulmuştur.³¹⁸

Çeşitli nitelik seviyelerinde işgücünün bulunabilirliği önceden tahmin edilebilmeli ve garanti edilebilmelidir ki, kümenin inovasyonlar ile aynı hızda gelişmesi

³¹² Ekonomi Bakanlığı; Ulusal Kümelenme Politikasını Geliştirme Projesi, Kayseri Mobilya İş Kümesi Analizi, Şubat 2009, s. 9

³¹³ Eraydın, Ayda; “Sanayi Kümelenmelerinin Bölgesel Gelişmenin Ana Amaçları Açısından İrdelenmesi”, **5. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Sanayi Politikasının Yönetişimi Bildiri Kitabı**, TEPAV, Ankara, s.290

³¹⁴ Timurçin; **a.g.e.**, s.40

³¹⁵ Gür; **a.g.e.**, s.38

³¹⁶ Kayabaşı A.; “İşletmelerin Rekabet Gününün Geliştirilmesinde Lojistik Faaliyetlerin Performansının Artırılması: Üretim İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, İzmir, 2007, s.9; Aktaran Timurçin; **a.g.e.**, s.40; Gözek; **a.g.e.**, s.198

³¹⁷ Saxenian, A. L., (1994), *Regional Advantage: Culture and Competition in Silicon Valley and Route 128*, Cambridge, MA: Harvard University Press.; Scott, A.J., (2006) “A perspective of economic geography” *Economic Geography: Past, present and future içinde*, (Ed.) S. Bagchi-Sen ve H.L. Smith, sayfa 56-79, Routledge Studies in Economic Geography; Aktaran Kaygalak; **a.g.e.**, s. 59

³¹⁸ Tolga-Hicran; **a.g.e.**, s. 305

sağlanabilsin.³¹⁹ Bu anlamda, kümeler, uzman ve deneyimli çalışanları içeren işgücü havuzunu yoğun olarak küme ekosistemi içerisinde barındırması ile kaynak temini üstünlükleri sunmaktadır. Bu iş gücü yoğunluğu işletmelerin işe alımla ilişkili araştırma ve işlem maliyetlerinin ve sürenin azalması, iş arayanlar ile işlerin daha etkin ve kısa sürede eşleştirilmesi³²⁰ ve aynı zamanda çalışanların da uzmanlık alanları ile ilgili pek çok işletmenin bir arada bulunduğu küme içerisinde iş bulma şanslarının artması gibi avantajları beraberinde getirmektedir.³²¹ Özetle uzman işgücü yoğunluğu ve bu işgücünü barındıran firmalar yoğunluğu kendi küme ekonomik coğrafyalarına dışarıdan yerli ve yabancı yeni girişimlerin gelmesini sağlamakta, bölgede herhangi bir firma içinde çalışanların nitelikli pek çok uzmanlaşmış işgücünün bölgede hâlihazır olmasından hareketle spin-off yapma eğilimini artırmakta ve böylelikle yeni girişimcilerin daha nitelikli ve tecrübeli olması vesilesiyle piyasaya daha bilgili ve daha ticarileşebilir iş fikirleri ile giren girişimlerin daha kalıcı istihdamı oluşturmaya imkân sunmaktadır.

Kümelerin sunduğu ortak işgücü havuzları, nitelikli personelin yetiştirilmesi ve bulunması açısından işletilebilecek, sürekliliği olan bir mekanizmaya dönüştürülebilmektedir. Küme içerisinde ya da dışından yapılar, kümenin ihtiyacı olan ortak mesleki ve teknik eğitimler ile kişisel gelişim eğitimleri verilmesine destek olabilmektedir. Böylece daha kalifiye işgücüne daha az maliyetle ulaşılabilir.³²² Bu yapıya, Estonya'daki Tartu Yazılım Kümesinde yaşanan durum örnek verilebilir. Kümelerinin gelişimi ve büyümesi önündeki temel engelin nitelikli personel eksikliği olduğunu belirten işletmeler, bunun nedenini de yazılım geliştirici alanında uygun eğitim ve öğretim programlarının olmamasına bağlamışlardır. Söz konusu eğitim ihtiyacı giderilemediği takdirde, işletmelerin birbirlerinin çalışanlarını almaları yolunu seçmeleri öngörülmüştür. Bu nedenle, bir kümelenme projesi olarak küme havzasında eğitim programları oluşturularak işgücü arzının artırılmasının daha iyi bir çözüm olacağı düşünülmüş; böylece, kısa, orta ve uzun vadeli olarak Tartu Üniversitesi, Tartu Mesleki Eğitim Merkezi ve Tartu Bilim Parkı tarafından eğitim programlarının

³¹⁹ OECD; Potter, Jonathan-Gabriela Miranda (Ed.); “**Clusters, Innovation and Entrepreneurship**”, 2009, s. 15

³²⁰ Porter; 2010, s.263

³²¹ Alsac; a.g.e., s.62

³²² Gözek; a.g.e., s.198

geliştirilmesi yönünde tedbirler alınmıştır.³²³

Estonya örneğine benzer bir kümelenme projesi UNIDO'nun katkılarıyla Hindistan'ın Ludhiana bölgesinde gerçekleşmiştir. Hindistan Ludhiana dokuma kümesinin rekabet gücü, eğitilmiş işgücünün yetersizliğinden ciddi şekilde etkilenmiştir. Kümede çeşitli teknik destek kuruluşları yer almakta fakat endüstri ile bir etkileşimleri bulunmamaktaydı. UNIDO'nun desteğiyle, bir ihracatçılar ağı küme bölgesine yönelik, işçilerin yaptığı ve üretim kaybına veya ıskartaya sebep olan çeşitli hataları kayda alan küme yönetimi de denilebilecek bir komite oluşturulmuştur. Bu girdilere dayalı olarak, endüstriyel dikiş ve terzi, bağlama, kesme ve desen yapımı, tasarım ve pazarlama ile genel kontrol yeteneklerini kapsayan beş eğitim modülü tasarlanmıştır. Kümede yer alan teknik bir kuruluş olan Kadınlar Teknikokul Yönetimi, bu talebe dayalı eğitimin sağlanmasıyla görevlendirilmiş ve endüstrinin ihtiyaçlarına uyan kursu formüle etmiştir. Beceri ihtiyacı ile eğitim arasında gelişen uyumun en önemli göstergesi, endüstride çalışan teknikokul öğrencilerinin sayısındaki artış olarak değerlendirilmektedir.³²⁴ Böylelikle küme ekosisteminde bulunan pek çok kurum ile koordinasyon sağlanarak küme havzasındaki birçok firmanın kendi imkânları ile geliştiremediği yetenekleri geliştirilmiş olup küme daha nitelikli bir ekonomik coğrafyaya dönüştürülmüştür.

Firma içinden, küme içinden ya da dışından tedarikle de olsa düşük beceri seviyelerini ve işgücü ile uyumsuz eğitim programlarını göz ardı eden şirketler, deneyimsiz ve tanıdık olmayan yerel işçilere çalışma şansı vermek yerine ithal işçi istihdamına yönelebilmektedirler. Bu durum, deneyim ve beceri kazanmasına hiçbir fırsat verilmeyen ve bunun gibi bir hedefi de gelişmeyen işgücünün daha da körelmesine ve işgücü piyasasının dışında kalmasına; diğer taraftan gelişmeyen işgücü arzı, bölge dışın işçi istihdamının artmasına sebep olabilmektedir.³²⁵

Kümeler işgücü hareketliliğinin ortaya çıkarabileceği fırsatlar da sunabilmektedir. Silikon Vadisi örneğinde görülen yoğun işgücü mobilitesi firmaların ve kurumsal sınırların değişmesine ve geçirgen olmasına, teknik ve profesyonel nüfus arasında yoğun bireysel ağlara neden olmaktadır. Organizasyonel ve kurumsal sınırların değişmesi ve üyelerin hızlı mobilitesi, Silikon Vadisine kendisini yeniden yapılandırma

³²³ Alsac; a.g.e., s.88

³²⁴ UNIDO; "Cluster Development for Pro-Poor Growth: The UNIDO Approach", Viyana 2010, s.10

³²⁵ Keskin; a.g.e., s.177

yeteneği kazandırmakta, bu durum ekonominin en önemli unsurlarından birisini teşkil etmektedir. Bu kültürün ve zayıf bağlardan oluşan geniş ağların bir sonucu olarak vadideki mühendisler daha hızlı bir şekilde bir projeden diğerine, bir firmadan diğerine hareket edebilmektedir. Bu yüksek mobilite buradaki yoğun ağları ve onların teknik ve piyasa bilgisini yayma fonksiyonlarını güçlendirmekte, organizasyonel kültür ve güven yaygınlaşmakta ve firmalar arasında paylaşılmaktadır. Mühendisler sadece aynı endüstrideki firmalar arasında hareket etmez aynı zamanda bir endüstriden diğerine, bir kurumsal sektörden diğerine, teknik firmalardan risk sermayesi firmalarına, hatta üniversite araştırma merkezlerine yönelebilmektedir. Böylece vadide kurumlar arası bağların oluşması ve farklı kurumsal merkezlerin entegre olmasında önemli bir role sahiptir.³²⁶

İşletmeler, çalışanlarını üretimsel yoğunluk, iş gücüne kazandırılacak eğitimlerin inovasyondan uzak imalat felsefesi gereği gereksiz görülmesi, işgücünün nitelik kazandıkça mevcut KOBİ’den ayrılma olasılığının artması gibi sebeplerden ötürü daha az eğitmeye yönelebilmektedirler. Bu nedenle, kümelenme tabanlı kapasite geliştirme politikalarını uygulamaya koymadan önce kümelenme ve eğitim arasındaki korelasyonu anlamak gerekli ve önemli bir husus olarak gündeme gelmektedir.³²⁷ Yine bazı durumlarda eğitim ihtiyacı karşılanmış gibi görünse dahi bazen, Çorum Makine İmalatı İş Kümesi gibi bazı kümelerde, bölgedeki eğitim kurumlarından çıkan işgücünün, işletmelerin talep ettiği yeterlilik ve uzmanlaşmada olmamasının, işletmenin bu işgücünden yararlanmaya başlama süresini uzattığı ve insan kaynağına yatırım maliyetini arttırdığı görülmüştür.³²⁸

Ülkemizde, T.C. Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından uygulanan Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı kapsamındaki 12 ilde 11 farklı iş kümesinde yürütülen analiz çalışmalarına konu olan illerde, insan kaynakları özelliklerinin farklı olmasından dolayı, insan kaynağı kalitesi konusunda genel bir yargıda bulunulması mümkün olamasa da genel olarak, büyük bir işgücü havuzunun bulunduğu söylenebilmektedir. Özellikle yatırımların ve istihdamın teşviki ile bazı kanunlarda değişiklik yapılmasıyla ilgili 5084 sayılı Kanun kapsamına giren illerde

³²⁶ Çetin; **a.g.m.**, s.12

³²⁷ Institute of Developing Economies; **“From Agglomeration to Innovation, Upgrading Industrial Clusters in Emerging Economies”**, Edited by Akifumi Kuchiki and Masatsugu Tsuji, JETRO 2010, s.292

³²⁸ Ekonomi Bakanlığı; “2009b”, s.18

sigorta primi işveren hissesi teşviki sayesinde işgücü maliyeti düşük olarak görülmektedir. Yerel işgücünün temel becerilere sahip olduğu belirtilmektedir ancak orta düzey teknisyenler ve nitelikli işgücü bakımından önemli düzeyde bir eksiklik söz konusu olmaktadır. Bu nedenle, analiz edilen kümeler için mesleki eğitim en önemli konulardan biri olmaya devam etmektedir. Yaşam standartlarının diğer illere nazaran bu illerde daha düşük olması, yerel işgücünün teknolojik iyileşmeler karşısında tepki gösterme oranının düşük olması, nitelikli işgücünün yeterli olmaması, üniversiteler ile sanayi arasındaki etkileşim seviyesinin düşük olması, yerel üniversitelerin ve araştırma kurumlarının kapasitelerinin yetersiz olması gibi hususlar da başlıca zayıflıklar olarak öne çıkmaktadır.³²⁹ Kümelerin birçoğunda mavi yakalı işgücü, maliyet açısından bir avantaj olarak görülmekle beraber nitelik açısından yetersiz bulunmuş, beyaz yakalı işgücüne erişim açısından büyük farklılıklar sergilemiştir. Bilhassa beyaz yakalı işgücü açısından, iş kümelerinin bulunduğu illerin yaşam kalitesinin ve üniversite altyapısının çok önemli ölçütler olduğu sonucuna ulaşılmıştır.³³⁰

Kümelerin, daha fazla uzmanlaşmanın teşvik edilmesi, çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve daha yüksek gelir getiren işlerin sağlanması yoluyla istihdam kalitesinde de kayda değer rolü bulunmaktadır.³³¹ İşgücünün ücreti konusuna burada kısaca değinilmesinde fayda görülmektedir. Nitekim gelişmiş ülkelerde endüstriyel kümelerin birbirine zıt iki büyüme yoluyla yüzleştiği hususu tartışılmaktadır. Birincisi, inovasyon, yüksek kalite, işlevsel esneklik ve iyi çalışma koşullarıyla özdeşleşen ‘yüksek yol’; ikincisi, düşük fiyatlara, ucuz malzemeye, sayısal işgücü esnekliğine ve ucuz işgücüne dayalı ‘düşük yol’dur. Daha önceki bir yazısında Schmitz, gelişmekte olan birçok ülkede işgücü fazlasının, inovasyondan ve kalite artışından ziyade düşük ücrete dayalı rekabeti tetikleyeceğini öngörmüştür. Ne var ki, Nadvi ve Schmitz’in yaptığı gözden geçirme çalışması, bu iki yola bölünmenin gelişmekte olan ülkelerdeki kümelerde olanları yansıtmadığını öne sürmektedir. Bazı kümeler açıkça ‘düşük yol’ da iken, diğerleri her iki yolun da özelliklerini gösterir gibi durmaktadır. Bazen inovasyon ve ucuz işgücünün aynı firmaların içerisinde beraber yer aldığı, bazen de kümelerin, yan yana var olan fakat farklı pazarlara hitap eden az ya da çok inovatif firmalarla parçalara ayrıldığı görülmüştür. İşgücü fazlalığı, hızlı büyüyenler dâhil hemen hemen tüm

³²⁹ Ekonomi Bakanlığı; Bölgesel Rekabet Edilebilirlik Operasyonel Programı Bölgesinde Kümelenme Analizi, Mart 2009, s.13-15

³³⁰ Ekonomi Bakanlığı; “2009a”, s.13

³³¹ MDGIF-İŞKUR; Herkese Yakışır İş: BMOP Ulusal Gençlik İstihdam Programı ve Antalya Pilot Uygulaması, “Kamu İstihdam Politikalarının Küme Geliştirme Girişimleri İle Bütünleştirilmesi”, s.1

kümelerde düşük ücretlerden sorumlu ana faktör olarak görünmektedir. Yerel işgücü piyasalarının zaman içinde nasıl değiştiği hakkında az bilgi olmasına karşın, istihdamın ciddi ölçüde artma eğilimine girdiği ama ücretlerin daha az arttığı sonucuna varmak mümkün olmaktadır.³³²

Diğer taraftan, Gibbs ve Bernat'ın sanayi kümelerinin henüz yerel bölgelerdeki yararlarının tam olarak incelenmemesi ile birlikte kırsal sanayi kümeleri üzerine yaptıkları bir incelemede, işgücü açısından kümelerin daha verimli olması ve daha yüksek ücret vermesinin beklendiği belirtilmektedir. Küme dışındaki çalışanlarla küme içinde çalışanların kıyaslandığı çalışmada, küme içinde ücretin küme dışına göre %13 daha yüksek olduğu ortaya konmuştur.³³³

3.1.3 Kümeler ve İstihdam

Kümelerin istihdam üzerindeki etkilerini görebilmek amacıyla bu bölümde istihdam boyutuyla incelenen küme çalışmalarına yer verilecektir. Bu çalışmalardan biri, kümelerin yeni iş alanlarıyla bağlantısının incelendiği bölümde yer verilen çalışmadır. OECD tarafından yürütülen, ileri teknoloji üretim (HTM) ve bilgi yoğun hizmet faaliyetleri (KISA) olarak adlandırılan iki kilit yenilikçi sektörde bulunan, seçilmiş 80 adet yerel girişimci kümelerin altı gösterge çerçevesinde incelenmesi çalışmasının diğer bir göstergesini istihdam oluşturmaktadır. Bu gösterge, ekonomik durgunluk öncesi ve ekonomik durgunluk olan her bir dönem için ikişer yıllık periyot boyunca istihdamdaki yıllık büyüme oranını ölçmekte ve tüm firmaların istihdam büyümesinin ortalaması alınarak her bir küme için genel bir rakam belirlenmektedir. Bu sonuçların yansıdığı tablolar her iki grup kümeler için ayrı ayrı hazırlanmıştır.

Tablo 15: HTM Kümelerinin İstihdam Büyüme Oranlarına Göre Sıralanması

KÜME ADI	ÜLKE	RESESYON ÖNCESİ (2005 - 2007)		RESESYON DÖNEMİ (2007 - 2009)	
		SIRALAMA	BÜYÜME ORANI	SIRALAMA	BÜYÜME ORANI
Oslo kanser kümesi	Norveç	1	71,3	3	35,6
Madison araştırma bölgesi	ABD	2	62,5	15	10,5
Leuven	Belçika	3	46,9	22	8,6
Boston (Route 128)	ABD	4	46,1	9	14

³³² Humphery - Hubert; **a.g.e.**, s.14

³³³ Gibbs, R., ve Bernat A.; Rural Industry Clusters Raise Local Earnings, Rural Development Perspectives, Vol. 12, No. 3, U.S.A, 1997, s.8; Aktaran Gözek; **a.g.e.**, s. 6

Yaşam bilimi kümesi (LISA)	Avusturya	5	40	1	48,2
Saskatoon (Ag Biotech)	Kanada	6	31,7	2	38,3
Grenoble	Fransa	7	26,4	35	2,3
İnsan teknolojisi Styria	Avusturya	8	25,6	5	20,1
Mekatronik kümesi	Danimarka	9	22,9	11	12,8
Minnesota tıbbi cihazlar	ABD	10	22,1	14	11,4
Optik teknoloji kümesi	Almanya	11	21	30	5,7
Lizbon-Oeiras bio-ilâç kümesi	Portekiz	12	19,8	28	6,9
Toulouse havacılık kümesi	Fransa	13	19,7	27	6,9
Uppsala BIO	İsveç	14	15,7	17	10,4
Montreal bioteknoloji kümesi	Kanada	15	14,3	10	13
Oxfordshire biobilim kümesi	İngiltere	16	14,2	31	4,5
Mirandola	İtalya	17	13,6	20	10
Lyon bioteknoloji kümesi	Fransa	18	12,8	32	3,2
Mikroelektronik kümesi	Almanya	19	11,3	23	8,5
Yaşam bilimleri kümesi Innsburg	Avusturya	20	10,4	13	11,9
Cambridge	İngiltere	21	10,2	24	7,9
Medicon valley	İsveç	22	9,6	19	10,2
Sophia-Antipolis	Fransa	23	8,6	25	7,8
Sao Paulo	Brezilya	24	8,6	38	-1,4
Göteborg Bio kümesi	İsveç	25	8,4	33	3,1
Tartu	Estonya	26	6,8	36	1,5
Ishikawa yüksek tekn.algılama kümesi	Japonya	27	5,3	18	10,3
Bio-ilâç kümesi	İrlanda	28	4,6	8	14,7
Toyama tıbbi bio kümesi	Japonya	29	2,5	16	10,4
Enstrumentasyon Trondheim	Norveç	30	1,9	21	9,3
Göttingen	Almanya	31	1,87	34	2,85
Medikal vadi Nüremberg	Almanya	32	1,5	29	6,3
Heidelberg	Almanya	33	1,1	39	-3,9
Beijing	Çin	34	0,02	37	0,28
Tsukuba	Japonya	35	0	4	23,6
Tıbbi teknoloji kümesi	İrlanda	36	-1,7	6	16,1
Fiberoptik kümesi	İsveç	37	-1,8	7	15,9
Tucson kümesi	ABD	38	-20,8	26	7,4
Mikro ve nanoteknoloji Horten	Norveç	39	--	--	--
Coimbra-Cantanhede biotekn.kümesi	Portekiz	40	--	12	12,7

Kaynak: OECD, Temouri, Yama; a.g.e.

Tablo 16: KISA Kümelerinin İstihdam Büyüme Oranlarına Göre Sıralanması

KÜME ADI	ÜLKE	RESESYON ÖNCESİ (2005 - 2007)		RESESYON DÖNEMİ (2007 - 2009)	
		SIRALAMA	BÜYÜME ORANI	SIRALAMA	BÜYÜME ORANI
Cornell araştırma bölgesi	ABD	1	83,3	19	15,6
Sağlık / tıbbi araştırma	ABD	2	70,1	21	14,1
Silikon vadisi	ABD	3	59,3	18	15,8
Louvain teknoloji koridoru	Belçika	4	56,6	7	29,3
Oslo	Norveç	5	55,6	11	21,6
Yaygın hesaplama kümesi	Danimarka	6	51,8	5	31,4
Linz	Avusturya	7	45,9	2	41,4
Oulu	Finlandiya	8	36,9	17	16,1
Silikon vadisi (Kudüs, Hayfa, Telaviv)	İsrail	9	35,9	39	-19,2
Modelleme ve simülasyon merkezi	ABD	10	34,7	15	16,9
Austin BİT kümesi	ABD	11	31,1	4	32
Kista	İsveç	12	28,7	13	18,8
Sao Paulo	Brezilya	13	28,1	31	3,6
Bilgi işleme kümesi	İspanya	14	24,9	20	15,4
Daedoeck bilim kasabası	Kore	15	24,8	6	30,3
Oxfordshire Ar-Ge kümesi	İngiltere	16	23,4	22	13,5
Cap digital küme	Fransa	17	21,9	9	24,1
Almanya silikon vadisi	Almanya	18	21,5	14	18,5
Silikon Glen	İngiltere	19	19,9	27	6,3
Waterloo BİT kümesi	Kanada	20	19,5	24	9,1
Espoo	Finlandiya	21	17,8	12	19,8
Twente BİT cluster	Hollanda	22	16,5	29	5,6
Amsterdam Alley	Hollanda	23	16,2	23	11,6
Meksika silikon vadisi	Meksika	24	16,1	28	6,1
Ottawa BİT kümesi	Kanada	25	12,6	30	4,5
Macquarie Park, Sidney	Avustralya	26	11,5	34	0,83
Lizbon BİT kümesi	Portekiz	27	10,6	8	26,4

Pekin	Çin	28	10,3	3	32,4
Bari BİT kümesi	İtalya	29	9,6	10	23,7
Kansai bilim kenti	Japonya	30	8,2	33	1,1
BİT kümesi Dublin	İrlanda	31	7,1	25	7
Bilgi teknolojisi kümesi Tirol	Avusturya	32	4,2	26	6,4
GIS kümesi	Avusturya	33	4,1	32	1,6
Yokosuka araştırma parkı	Japonya	34	3,5	38	-2,3
Brezilya silikon vadisi	Brezilya	35	2,7	1	44,6
Tsukuba bilim kenti	Japonya	36	1,8	35	-0,1
Dommel vadisi Eindhoven	Hollanda	37	1,2	37	-1,5
Atlantik teknoloji koridoru	İrlanda	38	0	36	-1,2
Kuzey Jutland iletişim	Danimarka	39	--	16	16,9
Bangalore	Hindistan	40	--	--	--

Kaynak: OECD, Temouri, Yama; a.g.e.

Tablolardan da görülebileceği gibi, her iki dönemde de KISA kümeleri, HTM kümelerine göre daha iyi performans sergilemiştir; bu, hizmetlerin üretime kıyasla daha fazla istihdam yaratma kabiliyetine işaret etmektedir. Hizmetlerin daha fazla iş imkânı yaratma eğilimi, ekonomik bir bunalım esnasında da daha çok kaybetme ihtimalini gündeme getirerek kendi içinde denge bulmaktadır.³³⁴

HTM kümelerindeki ortalama istihdam büyüme oranı, ekonomik durgunluk öncesi dönemde %15,7 iken ekonomik durgunluk esnasında %11,2; KISA kümelerindeki ortalama istihdam büyüme oranı, ekonomik durgunluk öncesi dönemde %24,4 iken ekonomik durgunluk esnasında %14,3'tür. Beklenebileceği üzere, ekonomik durgunluk, özellikle ortalama istihdam büyümesi %10 puan düşen KISA kümeleri için istihdam büyümesini yavaşlatırken, HTM kümelerinin krize karşı daha dayanıklı olduğu sonucunu vermektedir.³³⁵

Yalnızca dokuz kümede, iki dönemin herhangi birisinde negatif istihdam büyüme oranları gözlemlenirken, ekonomik durgunluk esnasında KISA kümeleri arasından Silikon Vadi- İsrail (-%19,2) ve ekonomik durgunluk dönemi öncesinde HTM kümeleri arasından Tucson' da (-%20,8) büyük oranda işlerin azaldığı görülmektedir. Bu durum, kümeler dâhilinde olan firmaların kümeler dışında olan firmalara kıyasla

³³⁴ OECD; 2012/13, s. 17

³³⁵ OECD; 2012/13, s. 17

ekonomik krizlere karşı daha dayanıklı olduğuna işaret edebileceği gibi aynı zamanda istihdamın, büyümenin gecikmiş bir değişkeni olmasından da kaynaklanıyor olabilir. Yani işler, krizin ortaya çıkmasından bir süre sonra yok olabileceğinden, 2009 yılında, ikinci gözlem periyodunun sona erdiği dönemde, tamamen bitmemiş olma olasılığı da dikkate alınmaktadır.³³⁶

Yine tablolardan, bazı kümelerin iki dönem boyunca çok dengesiz performans sergiledikleri görülebilmektedir. HTM kümeleri arasında, ekonomik durgunluk öncesi dönemde ikinci ve üçüncü olan Madison ve Leuven, ekonomik durgunluk döneminde on beşinci ve yirmi ikinci sırayı almıştır. KISA kümeleri arasında, birinci gözlem dönemi boyunca en iyi performans sergileyen üç küme, ikinci dönemde sırasıyla 19., 21, ve 18. konuma gelmiştir. Krizin istihdam üzerindeki etkisi de, bu nedenle, daha önceki dönemde daha güçlü istihdam büyümesi deneyimleyen kümeler tarafından daha hızlı hissedilmiştir. Bunun nedeni, yeni oluşturulmuş işlerin üretim sürecine diğerlerine kıyasla daha az bütünleşmiş olması veya mevzuat bakımından daha az korunmuş olması olabilmektedir. HTM kümeleri arasında krize karşı daha fazla dayanıklılık gösteren kümeler Avusturya (LISA), Kanada (Saskatoon) ve Norveç'te (Oslo); KISA kümelerinde, daha ilginç bir şekilde Brezilya (Brezilya- Silikon Vadisi), Çin (Pekin) ve de Avusturya'da (Linz) bulunmaktadır. Yeni geliştirilen ekonomilerdeki kümeler, istihdam konusunda küresel durgunluğun negatif etkilerine karşı en fazla dayanıklılık gösterenler arasında bulunduğunu göstermektedir.³³⁷

Bu alanda yer verilen diğer çalışma ise, uçakların üretimi ve bakım-onarımı alanında iki küresel oyuncuyla (Airbus ve Lufthansa Teknik) dünyanın en büyük üçüncü havacılık üretim merkezi olduğu belirtilen Kuzey Almanya'daki Hamburg'da konuşlu havacılık firmalarının inovasyon performansı ile farklı bir araya getirici kuvvetlerin ilişkisinin deneysel olarak incelendiği çalışmadır. Çalışmanın amacı, özellikle, işgücü piyasasının bir yerde toplanmasının, firmaların yaşamları boyunca istihdamlarının artışı üzerinde olumlu bir etkisinin olup olmadığını ve belli bilgi kaynakları ya da yerel rekabet ve yerel müşteri talebinden kaynaklanan motivasyonel etkilerin küme içindeki firmaların inovasyon performansını artırıp artırmadığını araştırmak olmuştur. Burada sözü edilen küme, Kuzey Almanya'da aynı yerde konumlu havacılık firmalarından (tedarikçi) oluşmaktadır. Örnek, havacılık endüstrisine ait

³³⁶ OECD; 2012/13, s. 17

³³⁷ OECD; 2012/13, s. 17

firmalardan oluşur; bunlar bir havacılık birliğinin üyesidir, havacılık firmalarına teknolojik bakımdan kritik “uçuş materyalleri” sağlayıcılarıdır ve havacılık firmalarının Ar-Ge işbirliği ortağıdır. Ayrıca, kümeye özgü etkileri tespit etmeyi sağlayan küme ve küme dışı firmaların deneysel sonuçlarını karşılaştırabilmek için bu küme bölgesi içinde yer almayan bir “firmalar kontrol grubundan” faydalanılmıştır.³³⁸

Firmaların üst düzey yöneticilerine, işgücü havuzu, yerel rekabet, müşteri ve bilgi akışları gibi farklı bir araya getirici kuvvetlerin ilişkisine dair altı-bölümlü anlamsal Lickert-skalası tabanlı nitel sorular sorulmuştur. Bölüm gereği, bu çalışmanın yalnızca işgücü havuzuna yönelik sonuçlarına yer verileceğinden işgücü havuzuna yönelik göstergenin oluşturulması aşamasıyla başlamak anlamlı olacaktır. Krugman’a göre, işgücü talebi planlaması eksik ilişkilendirilmişse firmalar (ve çalışanlar) işgücü piyasasının bir yerde toplanmasından fayda sağlayabilirler. Bir kümede yer almak, büyümekte olan bir firmaya, boştaki işçilerin varlığından avantaj sağlama imkânı verir, çünkü yerel firmalar tarafından işten çıkarılan ve kötü günler geçiren işçiler büyüyen firmalarca absorbe edilebilmektedirler. Nitekim anket formunda, firmalara 1997-2000 döneminde piyasa şoklarından kaynaklı olarak diğer firmalarca işten çıkarılmış işçileri işe alma fırsatlarının olup olmadığı sorulmaktaydı. Ayrıca, firmalar, altı bölümlü bir skalada (1= tamamen önemsiz / ilgisiz, 6= çok önemli, 0= yok) 1997-2000 döneminde insan kaynakları yönetimleri için çeşitli tipte firmaların (rakipler, tedarikçiler, müşteriler ve diğerler) ve kuruluşların (teknik okullar ve üniversiteler) önemini puanlamışlardır.³³⁹

Hamburg ve Bremen’in içinde ve etrafındaki şehirlerde havacılıkla ilgili güçlü faaliyetler gözlenmektedir ve bunlar Kuzey Almanya havacılık kümesi firmaları olarak tanımlanmaktadırlar. Tablo 21’de görüldüğü üzere bunlar Hamburg, Niedersachsen, Bremen, Schleswig-Holstein ve Mecklenburg-Vorpommern şehirlerindeki firmalardır. Saarland, Sachsen, Berlin, Sachsen-Anhalt, Thüringen, Rheinland-Pfalz, Branderburg ve Nordrhein-Westfalen şehirlerinde ise havacılık firmaları göreceli olarak düşük yoğunluktadır. Bu sebeple, bu bölgelerdeki firmalar çalışmada kontrol grubu olarak ele alınmıştır.³⁴⁰

³³⁸ Bönnte, Werner; “Innovation and Employment Growth in Industrial Clusters: Evidence from Aeronautical Firms in Germany”, **International Journal of the Economics of Business**, No:3, Kasım 2004, 259-278, s.260

³³⁹ Bönnte; **a.g.e.**, s.261

³⁴⁰ Bönnte; **a.g.e.**, s.263

Tablo 17: Alman Eyaletlerinde Havacılık Sektöründeki İstihdamın Konsantrasyonu

	(1) MUTLAK KONSANTRASYON	(2) GÖRECELİ KONSANTRASYON	KİLOMETREKARE BAŞINA HAVACILIK SEKTÖRÜ İSTİHDAMI
Bayern	33,8%	2,1	0,33
Baden-Württemberg	14,0%	1,1	0,27
Hessen	10,4%	1,4	0,34
Brandenburg	2,60%	0,8	0,06
Nordrhein-Westfalen	2,40%	0,1	0,05
Rheinland-Pfalz	1,50%	0,3	0,05
Sachsen	1,10%	0,2	0,04
Sachsenanhalt	-	-	0
Saarland	-	-	-
Thüringen	-	-	-
Hamburg	20,50%	9,4	18,85
Niedersachsen	6,40%	0,7	0,09
Bremen	6,10%	8,1	10,53
Schleswig-Holstein	1,10%	0,3	0,05
Mecklenburg-Vorp.	0	0	0

Kaynak: Bönte; a.g.e., s.263

Not: Havacılık sektörü istihdam verisi Alman eyaletlerinin istatistik kurumlarının resmi istatistiklerinden alınmıştır (1999). Bazı eyaletler için, veri koruması dolayısıyla ilgili veriler yayımlanamamıştır. Bu durumlarda, üye Alman Havacılık İşletmeleri Birliği (BDLI) firmalarının istihdam verileri kullanılmıştır. (1) Almanya’da havacılık sektörü istihdamında bir eyaletin payı (2) bir Alman eyaletinde havacılık sektörü istihdamının toplam istihdam içindeki payının Almanya’daki havacılık sektörü istihdamının toplam istihdam içindeki payına oranı: >1 aşırı temsil; <1 eksik (yetersiz) temsil.

Hamburg / Kuzey Almanya bölgesindeki (küme grubu) havacılık kümesinden 376 firmaya ve Doğu ve Batı Almanya bölgelerinden (kontrol grubu) 138 firmaya anket uygulanmıştır. Toplamda, 111 Kuzey Almanya havacılık kümesi firma ve 68 küme dışı firma anketi cevaplamıştır; bu da %34.8’lik cevap oranına tekabül etmektedir.³⁴¹

Tablo 18, bu cevaplara dayanarak kümenin içerisinde ve dışarısında işgücü piyasasının bir yerde toplanmasının anlamlılığı ve uzmanlaşmış işgücü kaynakları olarak değişik türde firmaların ve kuruluşların önemi hakkında bilgi verir. 51 küme firması (% 46.4), coğrafi olarak yakınlarında bulunan diğer firmalarca işine son verilmiş işçileri istihdam ettiğini belirtirken, sadece 16 küme firması (% 14.5) uzaktaki firmalarca işine son verilmiş işçileri istihdam ettiğini belirtmiştir. Yakındaki firmalarla olan bu ilişki, işgücünün hareketsizliğine işaret edebilir. İşçilerin çoğunluğu için günlük işe geliş-gidiş zamanlarında bir sınır mevcuttur. Bu varsayım, Almanya’nın iş

³⁴¹ Bönte; a.g.e., s.264

merkezlerinin her birince tanımlanan “işe geliş-gidiş yapılan bölge”lerinin hiçbirinin iki saatlik sürüş mesafesinden daha uzak olmamasıyla da desteklenmektedir. Ne var ki, işgücü piyasasının bir yerde toplanması sadece kümelerle özgü gibi gözükmemektedir, zira kontrol grubu için de benzer bir resim ortaya çıkmaktadır. Kontrol grubu firmalarının % 50’si yakındaki, % 16.2’si uzaktaki firmalardan işten çıkarılmış işçileri çalıştırdıklarını belirtmektedir.³⁴²

Tablo 18’de işgücü piyasasının bir yerde toplanmasının kaynağı olabilecek çeşitli türde firma ve kuruluşlar listelenmektedir. 1. ve 2. sütunlarda küme firmaları ve kontrol grubu firmaları için ortalama değerler belirtilmiştir. Koyu rakamlar, ortalama değerler diğer grubun ilgili değerinden önemli ölçüde (% 5 seviyesinde) daha yüksek olduğunu göstermektedir. Tablodan da görülebileceği gibi, yakındaki rakipler küme içerisinde belirgin şekilde daha önemlidir; öte yandan yakındaki diğer firmalar kontrol grubu firmaları için daha önemlidir.³⁴³

³⁴² Bönthe; **a.g.e.**, s.264

³⁴³ Bönthe; **a.g.e.**, s.265

Tablo 18: İşgücü Piyasasının Bir Yerde Toplanması ve İşgücü Kaynağı Olarak Firmaların ve Kuruluşların Önemi

	Küme Grubu	Kontrol Grubu
İşgücünün yakında bir yerde toplanması	(1)	(2)
Firma sayısı	51	34
Yüzdesi	46.4	50
İşgücü kaynakları		
Müşteriler	1.87 (1.321)	1.78 (1.279)
Tedarikçiler	1.97 (1.487)	1.63 (1.171)
Rakipler	2.63 (1.696)	1.82 (1.486)
Diğer Firmalar	2.56 (1.617)	3.16 (1.617)
Üniversiteler	2.89 (1.643)	2.93 (1.513)
Teknik okullar	3.18 (2.019)	3.43 (1.950)
İşgücünün uzakta bir yerde toplanması		
Firma sayısı	16	11
Yüzdesi	14.5	16.2
İşgücü kaynakları		
Müşteriler	1.41 (0.961)	1.53 (1.014)
Tedarikçiler	1.52 (1.098)	1.51 (0.954)
Rakipler	1.92 (1.472)	1.88 (1.441)
Diğer Firmalar	1.74 (1.217)	1.70 (1.093)
Üniversiteler	2.24 (1.592)	2.30 (1.307)
Teknik okullar	1.62 (1.269)	1.50 (0.985)

Kaynak: Bönte; a.g.e., s.265

Çalışmada yer alan ekonometrik model ile ömür boyu büyüme analizi yapılmıştır. Analizin odak noktası, işgücünün bir yerde toplanmasının firmaların istihdamdaki büyümelerin üzerindeki etkileridir. Ancak, kümenin gücünün ‘global’ bir ölçüsü olarak belirli bir siyasi birimdeki sanayi içerisinde var olan istihdamın kullanılması yerine, direkt olarak işgücü piyasasının bir yerde toplanmasının istihdam artışına olan etkisi ve coğrafi olarak yakın ve uzak firmaların etkilerinin farkı incelenmiştir.³⁴⁴

Analizin sonuçları, diğer firmalarca işten çıkartılmış işçilerin istihdamının temelde bir bölge-içi olgu olduğunu, zira firmaların yarısının yakın firmalarla bağlantılarının olduğunu ama firmaların sadece küçük bir bölümünün uzak firmaların eski işçilerini çalıştırdığını göstermektedir. Yani, bölge-içi işgücü piyasasının bir yerde

³⁴⁴ Bönte; a.g.e., s.266

toplanmasının firmaların istihdamlarına olumlu etkisinin olduğunu; bölgelerarası işgücü piyasasının bir yerde toplanmasının ise bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Ancak, işgücü piyasasının bir yerde toplanmasının etkisi kümeye özgü gibi gözükmemektedir, zira küme ve kontrol grubu firmaları arasında istihdam bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmadığı tespit edilmiştir.³⁴⁵

Bu çalışmanın sonuçlarını, havacılık sanayiine ya da diğer sanayilere ve kümelere genelleştirmek, bir araya getiriciler ve bunlar arasındaki ilişkilerin her kümeye özgü olmasından dolayı yanlış bir sonuca sebep olabilecektir. Ancak, yer verilen iki çalışma, istihdam ve kümelenme (kümeler) arasındaki ilişkinin her zaman aynı sonucu vermeyebileceğini ve literatürde bu yönde karşılaştırmalı analizlerin yeterli sayıda olmadığını göstermektedir.

Kümelerin istihdam üzerindeki etkisi her ne olursa olsun (artış, etkisiz, azalış) kümelenme modelinin firmalar, STK'lar, kamu kurum/kuruluşları, üniversiteler, araştırma kurumları ve oda temsilcilerinden oluşan çoklu bir yönetime sahip olması sebebiyle kümeye üye olan firmaların kayıt dışı istihdam sağlamalarını olanaksız hale getirebilecektir.³⁴⁶

3.2 KÜMELENME VE TÜRKİYE İŞ KURUMU

2007-2013 yıllarını kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda kümelenme modeli, sanayi ve hizmetlerde yüksek katma değerli üretim yapısına geçişin sağlanması, ekonominin ara eleman ihtiyacını karşılamak için mesleki eğitim faaliyetlerinin kümelenme ortamını oluşturan OSB'lerde ilgili kurum/kuruluşlarla işbirliği içerisinde yaygınlaştırılıp güçlendirilmesi ve yerel dinamiklere ve içsel potansiyele dayalı gelişmenin sağlanması amacıyla küme mekanizmalarının geliştirilmesi yönleriyle gündeme gelmiştir.³⁴⁷ Söz konusu dönem içerisinde 2007 ve 2008 yılı programlarında kümelenme konusunda İŞKUR'un sorumluluğunda veya işbirliği halinde olması öngörülen bazı tedbirler yer almıştır.

³⁴⁵ Bönte; **a.g.e.**, s.275

³⁴⁶ ALÜFTEKİN, Nilay vd. ; “Küresel Krizden Çıkışta Kümelenme Modeli: Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü Örneği”, **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 5, S. 10, 2009, ss. 1–19

³⁴⁷ Dokuzuncu Kalkınma Planı

Tablo 19: 2007-2008 Yılı Programlarında Kümelenme-İŞKUR³⁴⁸

ÖNCELİK/ TEDBİR	SORUMLU KURULUŞ	İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURULUŞLAR	BAŞLAMA YILI-BİTİŞ YILI	YAPILACAK İŞLEM VE AÇIKLAMA
2007 Yılı Programı				
Öncelik 1. Uygun bölgelerde işgücü piyasası analizleri yapılarak, insan kaynakları ihtiyacı ve KOBİ politikalarıyla tutarlı biçimde, işgücü niteliğini, girişimciliği geliştirici ve kümelenmeyi destekleyici uygulamalar kapsamında istihdam edilebilirlik artırılacaktır.				
Tedbir 1.3. Yapılacak işgücü analizleri sonucunda ortaya çıkacak insan gücü talebine yönelik özel işgücü ve girişimcilik eğitimleri verilecek; kümelenmelerin altyapısı desteklenecektir.	İŞKUR	MEB, YÖK KOSGEB, TOBB, Mahalli İdareler	2007-2008	Belirlenen ihtiyaca uygun eğitim verilerek istihdam artışı ve ekonomik gelişme sağlanacaktır. Yereldeki mevcut ve potansiyel girişimcilerin tespit edilmesi ve bunların yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman ve örgütlenme gibi konularda yetiştirilmesi hedeflenmektedir.
2008 Yılı Programı				
Öncelik 2. Uygun bölgelerde işgücü piyasası analizleri yapılarak, insan kaynakları ihtiyacı ve KOBİ politikalarıyla tutarlı biçimde, işgücü niteliğini, girişimciliği geliştirici ve kümelenmeyi destekleyici uygulamalar kapsamında istihdam edilebilirlik artırılacaktır.				
Tedbir 2.1. Az gelişmiş bölgelerden başlamak üzere kümelerin geliştirilmesi yönünde çalışmalar yapılacaktır.	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı	DPT, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, KOSGEB, TÜBİTAK, İŞKUR, TOBB, TÜİK ve diğer Sivil Toplum Kuruluşları	Aralık Sonu	Halihazırda kümelenme eğilimi gösteren bölge ve sektörler başta olmak üzere kümelenmeyi destekleyici faaliyetler uygulamaya konulacaktır.
Tedbir 2.2. Yapılacak işgücü analizleri sonucunda ortaya çıkacak insan gücü talebine yönelik özel işgücü ve girişimcilik eğitimleri verilecek; kümelenmelerin	İŞKUR	DPT, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, MEB, YÖK KOSGEB, TOBB, Mahalli idareler	Aralık Sonu	Kümelenme eğilimi gösteren alanlardan başlamak üzere, belirlenen ihtiyaca uygun eğitim verilerek istihdam artışı ve ekonomik gelişme sağlanacaktır. Yereldeki mevcut ve potansiyel girişimcilerin tespit

³⁴⁸ 2007 Yılı Programı, RG.01.11.2006-26333 (Mükerrer); 2008 Yılı Programı, RG. 28.10.2007-26684 (Mükerrer)

altyapısı desteklenecektir.				edilmesi ve bunların yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman ve örgütlenme gibi konularda yetiştirilmesi hedeflenmektedir.
-----------------------------	--	--	--	--

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı; 2007, 2008 Yılı Programları

Tablodan da görülebileceği gibi, İŞKUR, yerelde yapılanması sebebiyle Elmas Modelinde bahsedilen faktör koşullarına hizmet eden politikalar üretme ve bu yönde uygulamalarda bulunma konusunda devreye girebilecek noktadadır. Uyguladığı aktif işgücü programları, faktör koşulunda nitelikli eleman yetiştirilmesi için kullanılabilecek başlıca programlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim OSTİM Organize Sanayi Bölgesi Medikal Sanayi Kümelenmesinin kuruluş aşamasında düzenlenen üreticilere yönelik saha çalışmalarında tespit edilen kalifiye ara eleman ihtiyacının giderilmesi için yürütülen çalışmalarda İŞKUR da yerini almıştır. Bu kapsamda OSTİM Eğitim ve Danışmanlık Merkezi, İŞKUR ve Fatih Üniversitesi Ankara Meslek Yüksek Okulu’nun önemli katkıları ile “Medikal Sanayi Kümelenmesi, Medikal Ara Eleman Yetiştirme Projesi” hayata geçirilmiştir. Proje bitiminde yetiştirilmiş olan 25 ara eleman, ihtiyaç duyan yerli üreticiler tarafından istihdam edilmiştir.³⁴⁹ Benzer şekilde Malatya’da da, kayısı alanındaki kümelenme analizi esnasında İŞKUR işbirliği ile 30 kişiye kayısı işleme ve paketlenme eğitimi verildiği bilgisine ulaşılmıştır.³⁵⁰

İŞKUR’un kümelenme kapsamında dâhil olduğu en önemli program, BMOP Herkes için İnsana Yakışır İş: Ulusal Gençlik İstihdam Programı ve Antalya Pilot Uygulaması Programıdır. Binyıl Kalkınma Hedefleri Fonu’ndan (MDG-F) desteklenmiş ve Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ile faydalanıcı kuruluş olarak Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) işbirliğinde yürütülmüş olan Programın genel hedefi, insana yakışır iş ve sosyal entegrasyon çerçevesinde yoksullar ve genç nüfus yararına istihdam politikalarının benimsenmesi ve uygulanmasıdır. Program, yerel ve ulusal düzeyde sonuçlar elde etmek üzere tasarlanmıştır. Yerel düzeyde Antalya’da göç eden ailelerden genç nüfus içerisinde yer

³⁴⁹ <http://www.medikalkume.com/tr/content/-medikal-sanayi-kumelenmesi-ara-eleman-yetistirme-projesi/138> (10.05.2013)

³⁵⁰ Ekonomi Bakanlığı; Ulusal Kümelenme Politikasını Geliştirme Projesi, Malatya Kayısı İş Kümesi Analizi, Şubat 2009, s.18

alanlar ile kadınların istihdamına yönelik çalışmalar gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Ulusal düzeyde ise yerel düzeyde elde edilen bulgular doğrultusunda Ulusal Gençlik İstihdam Eylem Planı oluşturulması hedeflenmiş ve bu doğrultuda taslak rapor kamuoyu ile paylaşılmıştır. Tüm faaliyetler açısından İŞKUR, Programın ulusal ortağı ve istihdam hizmetleri sunmaktan sorumlu politika hazırlayıcısı ve uygulayıcısıdır. 2009 Ekim ayında başlatılan Program, 2012 yılsonu itibariyle tamamlanmıştır. Proje kapsamında; Antalya’ya gerçekleşen göçün işgücü piyasasına etkilerini ortaya koymak üzere “Antalya Kent Merkezi Göç ve İş Hayatı Raporu” hazırlanmış, Antalya’da 1.200 genç işsize yönelik Temel Yaşam Becerileri eğitimleri ile kümelenme konusunda eğitimler düzenlenmiştir.³⁵¹

Kümelenme yaklaşımı, UNDP tarafından Antalya’da yürütülen sektör geliştirme faaliyetleri kapsamında etkin bir araç olarak uygulanmaktadır. Ortak Program kapsamında, UNDP tarafından yürütülen kümelenme bazlı sektör geliştirme faaliyetlerinin, program finansmanı sona erdikten sonra sürdürülebilirliğinin artırılmasına katkı sunulması ve Antalya’da hâlihazırda öne çıkan ve gelişme potansiyeli taşıyan sektörlerin ve yerel rekabetçiliğin artırılması konularında stratejik öneme sahip yerel paydaşların kümelenme alanında bilinçlendirilmesi hedeflenmiştir. Programın ulusal faydalanıcısı olan İŞKUR’un temel sorumluluk alanı olan istihdam politikalarının geliştirilmesi sürecine sektörel gelişme ve kümelenme yaklaşımının ve politikalarının entegrasyonunun sağlanmasına yönelik Antalya ilinde bir pilot uygulamanın da yapılması öngörülmüştür. Bu bağlamda, Çalışma ve İş Kurumu Antalya İl Müdürlüğü ile sektörel gelişme ve küme geliştirme politika, plan ve programlarından sorumlu Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı (BAKA)’nın koordinasyonunun azami ölçüde sağlanması amacıyla istihdam ve sektörel gelişme entegrasyonuna ilişkin kılavuz hazırlanmıştır. Buna göre, Kalkınma Ajansları, yerel ekonomik kalkınmayı desteklemek üzere ve İŞKUR, eğitimi; özellikle de mesleki eğitimi desteklemeye ve insan kaynaklarının niteliğinin artırılmasına ilişkin yetkilere sahip iki önemli ortaktır.³⁵²

Kılavuzda, İŞKUR İl Müdürlükleri ve Kalkınma Ajansları arasında işbirliğine yönelik önerilen faaliyetlerden biri, İŞKUR’un, sağladığı nitelikli işgücü maliyeti

³⁵¹ Türkiye İş Kurumu, **2012 Yılı Faaliyet Raporu**, s.39

³⁵² MDGIF-İŞKUR; **a.g.r.**,s.5-6

desteği ve işgücü niteliklerinin geliştirilmesine yönelik mesleki eğitimler yoluyla öncelikli kümelerin rekabet gücünü geliştirme olanağına sahip olmasıdır. İkinci faaliyet ise bölgenin öncelikli kümelerinin aktif olarak teşvik edilmesi ve desteklenmesidir. Desteklenecek yerel kümelerin belirlenmesinde Kalkınma Ajansları'nın ve İşKUR'un ortak çalışması gerekebilecektir. Aynı şekilde, yerel ekonomiye entegre olmaksızın sadece istihdam sağlayan harici firmaları bölgeye çekmekten ziyade, yabancı yatırımcı ile yerel firmalar arasında bağlantılar oluşturulmasını destekleyen, küme geliştirme ile ilintili yatırım çekme politikalarının uygulanması gerektiğinden İşKUR'un Kalkınma Ajansları ile yatırım çekme ve yerel ekonomi ile entegre etme konusundaki ortaklığı önem kazanmaktadır.³⁵³ Bunun yanı sıra İşKUR'a, sadece bahsedildiğı üzere Kalkınma Ajansları ile işbirliğı halinde değıl, aynı zamanda gelişmeye açık sektörlerde ihtiyaç duyulan işgücü eğitiminin karşılanması amacıyla birçok çalışmaya konu olan kümelenme destek modeli önerilerinde tasarlanan komite benzeri yapılarda yer verildiğı görülmüştür.³⁵⁴

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kümelenme kavramı çıkış dönemi olan 90'lı yıllar baz alındığında özellikle ülkemiz için henüz oturmamış kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanayi ve bilimdeki gelişimini büyük ölçüde tamamlamış ve uzun yıllardır ilerleme aşamasında bulunan birçok gelişmiş ülkede kümelerin de sağlam temellere dayanması bu yüzden şaşırtıcı bir sonuç olarak değerlendirilmemelidir. Her ne kadar kümelerin başlangıcı yığınlaşma, OSB gibi yapılara dayandırılıyor olsa da kümede farklı olanın daha önce de mevcut olan bu yapılar içerisinde yer alan aktörlerin, birbirleriyle ilişkileri (üniversite-sanayi işbirliğı gibi), ağ yapıları ve rekabet gücü kazanma ve sürdürebilme amacı etrafında odaklanması olduğı görülmektedir. Temel hedefi bilhassa rekabet edebilirliğı artırmak ve bu eksen üzerinden ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek olan kümelenmenin, hız kazandığı ve popülerleştiğı dönemin henüz 20 yıl öncesi olması nedeniyle kendisinden beklenen getiri ve sonuçların izlenmesi ve değerlendirilmesi için yeterli bir süre geçirmediğı düşünülebilir. Sosyal bilimlerdeki birçok konuda olduğı gibi kümelenme kavramı da başta tanımı olmak üzere hala gelişmekte ve farklı

³⁵³ MDGIF-İşKUR; **a.g.r.**, s.5-6

³⁵⁴ Bu konuda; Filiz Alsaç'ın Bölgesel Gelişme Aracı Olarak Kümelenme Yaklaşımı ve Türkiye İçin Kümelenme Destek Modeli Önerisi çalışması incelenebilir.

tartışmalara konu olabilmektedir.

Pek çok vaka çalışmasının ortaya koyduğu bir sonuca göre kümenin rekabet üstünlüğü elde etmesi ve derinlik kazanabilmesi için en az 10 yıllık bir zaman dilimine ihtiyacı olduğu bilgisine de dayanarak kümelerin etkileri, kümelenmeye dayalı ne tür ve hangi alanlarda politikalar üretilmesi gerektiği ya da hangilerinin başarılı olduğunu belirlemenin ve değerlendirmenin bu aşamada güç ve erken olduğu sonucuna varılabilir. Kümelerin, bulundukları bölgelerde rekabet gücü yaratmasının yanı sıra istihdam, gelir ve refah artışını sağlaması gibi beklentiler sebebiyle bu alanlardaki tüm sorunların hepsine eş zamanlı ve tam bir çözüm, kurtarıcı bir kahraman gözüyle bakılmaması gerekmektedir.

Çalışma esnasında yararlanılan birçok kaynak, küme oluşturmaya yönelik politikalardan önce mevcut kümelerin geliştirilmesine yönelik politika ve uygulamaların daha etkin ve etkili olacağı görüşü üzerinde uzlaşmaktadır. Oluşturma veya geliştirme politikalarından hangisi uygulanırsa uygulansın kamu kurum ve kuruluşlarının da politika yapımından, sonuçlarının izlenip değerlendirilmesine kadar uzanan süreçte rol alması gerektiği ortadadır. Kümelerin temelini oluşturan güven, ortak hareket ve işbirliği ağlarını üstten bastıran bir politikayla oluşturulmak yerine kendiliğinden oluşmasının değerlendirilmesi son derece büyük bir önem arz etmektedir. Zaten bu doğrultuda ilerleme küme “oluşturmaya” yönelik tedbir ve politikalardan ziyade mevcut kümeleri ya da küme öncesi yapıları değerlendirmeyi gerekli ve ekonomik kılmaktadır. Dünyaca ün kazanmış ve başarılı olmuş kümeler ile bu ülkelerdeki başarılı politikaların hiçbir değişim veya uyarlama yoluna gidilmeden birebir ülkemize getirilmesi gibi yanlış uygulamalardan kaçınmak da bu nedenle daha da anlam kazanmaktadır. Zira her alanda olabileceği gibi bu alanda da bir başka ülkede iyi sonuçlar veren politika ve politika araçları, ülkemizde beklenen başarıya ulaşamayabilir veyahut olumsuz sonuçlar doğurabilir. İkinci bölümde yer verilen deneyimlerinin incelenmesi neticesinde her ülkenin, her bölgenin ve aynı sektörde dahi olsa her kümenin kendine özgü yapısı olduğu ve bu nedenle her kümeye uygun tek bir model yaklaşımı bulunmadığı sonucuna varılabilmektedir.

Kümelenmenin istihdam üzerinde doğrudan ya da dolaylı etkisinin olup olmadığı, var ise bu etkilerin ne yönde olduğuna dair spesifik bir çalışmaya rastlanamamış olmakla birlikte, farklı çalışmalardan ve raporlardan, Ankara OSTİM’de

bulunan kümelerden edinilen bilgiler ışığında kanaat oluşturmaya çalışılmıştır. Neticede kümeleri mikro, mezo ve makro düzeyde inceleme yolunda ilerlendiğinde karşımıza şu sonuçlar çıkmaktadır;

- Mikro düzeyde (firma) küme üyesi olmanın getirdiği avantajlar sonucu ekonomik büyüme kaydeden firmalar, bünyelerine yeni çalışanlar ekleyerek istihdamlarını artırma, çalışanlarının niteliklerini artırma ve geliştirme yönünde kararlar alırlar. Firmanın büyümesi ve ciro ve karlılığındaki artışlar bir süre sonra çalışanlarının maaşlarında ve mali haklarında iyileştirmelere doğru ilerleyebilir.
 - Firma ayrıca bulunduğu küme içerisinde veya sayesinde yeni iş alanları, alt sektörlerdeki iş alanı boşluklarını daha kısa sürede ve detaylı teşhis edebilir. Yeni faaliyet alanlarına giriş yapabilir.
- Mezo düzeyde (küme) ise nitelikli işgücü havuzu, işbirliği ağları, yenilikçilik ve bilgi paylaşımının yayılması ile gelişen ve güçlenen kümeler, fikir sahibi çalışanları ve/veya işsizleri yeni işler konusunda cesaretlendirmeleriyle daha farklı ve yeni işler ile büyüyüp, gelişebilir.
 - Kümeler bilgi üretim ve paylaşımının farkındalığı içerisinde işgücünün nitelik kazandırılmasına önem verdiklerinden bu yönde faaliyetlere, eğitime daha fazla yer verirler.
 - Küme, cazibe merkezi haline gelmesi yeni istihdam imkanlarını da beraberinde getiren daha fazla yatırıma ev sahipliği yapacaktır.
- Makro düzeyden (kümenin bulunduğu bölge ve ülke) yaklaşıldığında kümenin müşterileri, tedarikçileri, bölge ve ülke ekonomisinde yarattığı hareketlilik ve sinerjinin olumlu sonuçlarına rastlamak mümkündür. Güçlenen, değişen kümeler etrafında ilişki içerisinde olduğu bütün yapıları da etkileyecek, çarpan etkisiyle yayılan yeni işler ve istihdamı tetikleyecektir. İşgücü ve istihdam üzerinden ilerlemek gerekirse az gelişmiş ve göç veren bir bölgede olduğunu düşünürsek, bölge ekonomisine yarattığı istihdam ile destekleyecek ve bölge dışına göçü durdurduğu gibi bölgenin göç almasına da sebep olabilecektir. Bölgeler arası gelişmişlik düzeylerine de bu anlamda katkısı yadsınamaz boyutlarda olabilecektir.

Tüm bunlar sonucunda yerelde yaygın bir yapılanmaya sahip İŞKUR'un

kümeler ve kümelerin gereksinimlerine hitap edecek politikalar içerisinde nasıl, ne kadar ve ne şekilde yer alabileceği hususlarına üç grup halinde sunulan önerilerde yer verilmiştir.

İŞKUR'un Kendi İçinde Yapabileceği Faaliyetler

1. İŞKUR personelinin kurumsal kapasitesinin geliştirilmesi: İş arayan, işveren ve öğrencilerle doğrudan ilişki içerisinde olan özellikle iş ve meslek danışmanları başta olmak üzere Kurumun taşra teşkilatında ve merkez teşkilatında genel bir farkındalık grubunun oluşturulması ve bu gruba küme teorisi, kümelerin istihdam üzerindeki etkisi, ülkemizdeki mevcut küme destekleri ve küme iradesi gösteren yapılanmalar üzerine bir eğitim düzenlenmesi. Söz konusu eğitimler, kurum bütçesinden veya IPA programı kapsamındaki bir projenin alt bileşeni içerisinde desteklenmesi.

İŞKUR'un Diğer Kurum ve Kuruluşlar İle Yapabileceği Faaliyetler

1. İŞKUR'un kamunun kümelenme politikalarında aktif rol alması: İŞKUR tarafından gerek Kalkınma Bakanlığının ulusal kümelenme yönetim çalışmaları, gerek Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının vereceği Kümelenme Desteği sürecinde gözlemci ve destekleyici unsurda pozisyon alınması, gerekse Ulusal Kümelenme Strateji Eylem Planı çalışmalarının başlamasını müteakip bu planda istihdam konu başlığının oluşturulmasının sağlanması ve gerekli sorumluluğun alınması gerekmektedir.
2. İŞKUR'un kümelere destek vermesi: İstihdamı genişletecek, çeşitlendirecek, kalıcı hale getirecek ve bu alanda politikaların geliştirilmesi noktasında yardımcı doküman niteliği taşıyacak projelere yönelik destek vermesi

İŞKUR'un Küme Yönetimi, Firmalar ve İşgücü İle İlgili Yapabileceği Faaliyetler:

1. Altyapıya yönelik destek faaliyetleri: Kümelerin konumlandıkları bölgelerin inşaatı ve yapılandırılmasında çevre temizliği ve kamusal alanın düzenlenmesi alanlarında toplum yararına programlar düzenlenerek destek verilmesi.
2. Danışmanlık hizmeti sunumu: İlerleyen dönemlerde iş ve meslek

danışmanlarının belirli hedef gruplar ya da alanlar üzerinden uzmanlaşmış danışmanlık hizmetleri sunmaları (engelliler, uzun süreli işsizler, genç işsizler, işverenlere yönelik danışmanlık gibi) gereksinimi doğabilecektir. Bu nedenle hâlihazırda kümelerle sahip illerdeki iş ve meslek danışmanlarının, henüz başlangıç aşamasında iken bu yapıları tanımaları ve yapı içerisinde deneyim kazanmaları önem arz etmektedir. Bu aşamada, İl Müdürlüklerinde görev alan danışmanların hepsi olmasa da belirli bir grubun küme alanında uzmanlaşması için Antalya'daki pilot uygulamadan faydalanılarak çalışmalara başlanabilir. Kümelerin oluşum aşamalarından itibaren içerisinde yer alan sabit danışmanların, işverenlerin işgücü taleplerinin karşılanması, işgücü piyasasına ilişkin gelişmeler ve teşvikler hakkındaki bilgilendirmeleri sayesinde işverenlerin İŞKUR konusundaki görüşleri ve bu sisteme olan güvenleri olumlu yönde etkilenebilir.

3. Proaktif danışmanlık hizmeti sunumu: Kümelerde yaşanabilecek kriz dönemlerinde veya kümenin dönüşüm evrelerinde işini kaybetme riski ile karşı karşıya kalan çalışanlara yönelik olarak hazırlanan özel programlar yürütülmelidir. İşten çıkarılacak işçiler için proaktif işten çıkarma hizmetleri sağlanabilir. Bunlardan ilki işverenlere yönelik olarak kısa çalışma ödeneği olabilecektir. Ayrıca, kümedeki danışmanlar böyle bir durumu öngördükleri andan itibaren; iş bulamaması durumunda yararlanabileceği işsizlik ödeneği hakkında detaylı bilgilendirmede bulunmak, hâlihazırda bulunan açık işlere eşit yetkinlik durumunda bulunan işçiler arasından en çok etkilenecekler öncelik vererek işe yönlendirme ve yerleştirme işlemlerini gerçekleştirmek, gerekiyor ise becerilerini geliştirmeleri için mesleki eğitim kurslarına yönlendirmek, kendi işini kurmak isteyenleri girişimcilik eğitim programlarına yönlendirmek gibi danışmanlık hizmetleri sağlayabilirler. Böylece işten çıkarılmayla karşı karşıya kalan çalışanların mümkün olduğu kadar kısa süre içerisinde işe yerleştirilmeleri, işsizliğin verdiği manevi çöküntüyle karşılaşmamaları, aynı zamanda işsizlik sigortası ödeneğine başvuru ve hak kazanma oranlarının azalması sağlanmış olacaktır.
4. Meslek danışmanlığı hizmetleri kapsamında bilgilendirme faaliyetleri: Kümelerin eğitilmiş işgücü gereksinimi karşılamak adına meslek lisesi, yüksekokul ve fakülte öğrencilerinin, mezun oldukları zaman sanayi bölgelerinde çalışma algılarını da değiştirecek mesleki bilgilendirme ve

yönlendirme çalışmaları yürütülmelidir. Bu grup ya da bireysel görüşme faaliyetlerinde öğrenciler, Silikon Vadisi gibi yapıların da birer küme oldukları üzerinden gidilerek kümelerde ve sanayi bölgelerinde çalışmaları özendirilebilir.

5. Küme içerisinde etkin roller üstlenmeye yönelik: Küme içerisinde daha önceki çalışmalarda da öngörülen tek durak ofisi benzeri yapılarda İŞKUR’u temsilen kümelenme hakkında uzmanlaşmış, küme dinamiklerine hakim, kümeden sorumlu bir ya da birkaç iş ve meslek danışmanı görevlendirilmesi.
6. Kümeler İİMEK’lerin gündemine alınmalı: İldeki istihdam politikalarının belirlenmesinde görevli İİMEK’lerin görev alanlarında yer alan kümeler, kurulun gündeminde kümelerin, istihdam ve eğitim politikaları ile yer alması sağlanmalıdır. Hâlihazırda Vali başkanlığında, Kalkınma Ajansları, İŞKUR ve İl Milli Eğitim Müdürlüklerinin katılımlarıyla toplanan Kurulun, zaman zaman küme koordinatörleri, küme dernek yöneticileri gibi küme yetkililerinin de katılım sağladığı toplantılar ile kümelerin ihtiyaçları doğrultusunda politikaların geliştirilmesi için uygun platformu sağlayabileceği düşünülmektedir.
7. İşgücü Eğitimleri: Kümelerin ihtiyaçları ve yönlendirmeleri sonucu uzun vadede ihtiyaç duyabilecekleri öngörülen meslekler için mesleki eğitim planlanması yapılması ve okulların açılması zaman alabileceğinden bu tür taleplerin kısa dönemde İŞKUR’un mesleki eğitim kursları ile karşılanması düşünülmelidir. İŞKUR şayet herhangi bir küme coğrafyasında kümelenme süreçlerini planlayan, destekleyen ya da koordine eden herhangi bir kümelenme girişimi, teşebbüsü (vakıf, dernek, şirket, platform vb.) veya birlikteliği varsa bu yapıların endüstriyel yönetsel mekanizmaları ile sadece bu yapıların üyelerine yönelik değil aynı zamanda küme havzasının genelinde yer alan tüm küme ana konusu ve bu konuyu destekleyen sektörlerdeki firmalar için detaylı işgücü eğitim programları tasarlamalıdır. Söz konusu yapı içerisinde bölgedeki eğitimler başlangıçta il bazında ilerlemekten ziyade bölgesel bazda (örneğin NUTS2 vb.) başlatılabilir.

Gerekli eğitim İŞKUR bünyesinden, ya İŞKUR’un da fonlayacağı projelendirilmiş bir sistemden, ya Kalkınma Ajansları veya büyük ölçekte

IPA gibi AB kaynaklarına başvurarak geniş çaplı olarak birçok bölgeyi kapsayacak bir organizasyondan veya ilgili protokoller ile bölge üniversitelerinden tedarik edilebilir.

8. Girişimcilik eğitimleri: Son düzenlemeler ile çalışanların da faydalanabileceği girişimcilik eğitim programları, hâlihazırda birer girişimci olan küme üyeleri ve bu işyerlerinde girişimci fikir sahibi çalışanlar için farklı modüller olarak tasarlanabilir. Girişimini geliştirmek ve daha iyi yönetmek adına orta, ileri seviye gibi farklı girişimcilik modülleri eğitimleri düzenlenebilir ve bunlardan küme üyelerinin faydalandırılmaları sağlanabilir. Diğer yandan yeni iş fikirlerine sahip çalışanlar girişimcilik eğitim programları ile eğitilebilir, girişimci olmaları ve böylece yeni işlerin yaratılmasında teşvik edilebilirler.
9. İşbaşı eğitim programları: Meslek lisesi ve üniversite mezunlarının işbaşı eğitim programları ile iş deneyimi edinmeleri, mezun olduklarında iş piyasasının ihtiyaçlarına daha çabuk yanıt verebilmelerini, daha rahat uyum sağlamalarını; işverenlerin de işgücünü istedikleri doğrultuda eğitebilmelerini ve potansiyel elemanlarını işbaşında sınamalarını sağlayabilecektir.
10. Çalışanların mesleki eğitimi: KOBİ'lerin ve bilhassa küresel rekabet ortamında rekabet edilebilirliği sürdürmeyi hedefleyen kümelerin mesleki bilgilerini güncellemesi, yenilemesi ve geliştirmesi son derece önemlidir. İşletmeler, mevcut çalışanlarını her daim yenileri ile değiştiremeyeceği veya her değişim ihtiyacında yeni eleman alımları gerçekleştirerek işletmesinde atıl işgücüne sebep olmak istemeyeceği için çalışanlarının becerilerini geliştirmek ve yenilemek ihtiyacı duymaktadır. Bu nedenle, istihdamın kalıcılığını sağlamak ve işsizliğe yol açmamak amacıyla kümelere özgü, çalışanların eğitimi programları düzenlenmelidir. Kümelerin rekabetçiliğini desteklemek üzere sürekli mesleki ve teknolojik alanlarda iyileşme ve güncelleme yapılmalı, becerilerin güncel tutulması sağlanmalıdır. Çalışanların mesleki eğitimi, niş pazarlara veya yan sanayilere mevcut personeli ile girmek isteyen işletmeler için de gündeme gelmektedir. Böyle bir olanağın sağlanması ile hem işinde ufak değişiklikler yapılarak tekrar motive olabilecek personel işletmeden ayrılmayacak, hem de işletme

istediği yeni pazarlara girerek yeni işler yaratabilmiş olacaktır.

11. Küme coğrafyasındaki işgücü arz-talep dengesinin izlenebileceği sistemler:

Oluşturulacak bir portal vesilesi ile küme eko sistemindeki ana ve ilgili tüm sektörlerdeki firmaların kaydedildiği ve danışmanları ya da kendilerinin tanımladığı iş pozisyonlarına yönelik “İlan Askı Portalı”nın kurulması, online olarak bu sistem üzerinden küme havzasında iş arayanların ve hatta işbaşı eğitim programlarından yararlanmak isteyenlerin firmalara erişebilmesi ve bu portaldaki istatistikler ile insan kaynağına ilişkin çalışmalar raporlar elde edilmesi. Örneğın; bölgedeki teknik/mesleki okulları, üniversiteler ve mesleki eğitim kurslarından mezun olanların ne kadarının küme içerisinde istihdam edildiği, kümede kalma süreleri, yıl içerisinde iş değıştirme oranlarının, işgücü hareketliliğinin küme içerisinde ve dışında nasıl değıştiği, girişimcilerin ne kadarının başarılı olduğu ve ne kadar istihdam yarattıkları gibi araştırmalar içerisinde yer alınmalı ve programların tasarlanması, uyarlanması gibi hususlar için sonuçlarından maksimum seviyede yararlanılmalıdır.

KAYNAKÇA

2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı

Alp, Salih; “Küme Ekonomilerine Bir Bakış ve Spesifik Bir Örnek Olarak Bursa Pvc Makine Endüstri Kümesi”, **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 5, S.10, 2009

Alsaç, Filiz; **Bölgesel Gelişme Aracı Olarak Kümelenme Yaklaşımı ve Türkiye İçin Kümelenme Destek Modeli Önerisi**, DPT, Ankara 2010

Altay, Tülay Akarsoy; “**Küme ve Kümelenme**”, Ocak 2011, Ankara, s.13, Çevrimiçi, <http://www.inovasyon.org/getfile.asp?file=TA.K%FCme.ve.K%FCmele%FEme.2011.pdf> (Erişim Tarihi: 30.06.2013)

Avrupa 2020 Stratejisine İlişkin Not; s.2, <http://www.ekonomi.gov.tr/upload/D955CFA5-D8D3-8566-452032DB22F8F2C8/AB%202020%20stratejisi.pdf> (Erişim Tarihi:05.09.2013)

Bacak, Çağrı-Fadime Altaş; “Kümelenme Politikaları ve Öneriler”, **Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi**, S.18, Temmuz 2011

Bilgin, Zehra Esra; “**Özel İstihdam Büroları ve Türkiye’deki Görünümü**”, (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), (Çevrimiçi), <http://tez2.yok.gov.tr/>, (10.05.2013)

Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı; Kümelenme Destek Programı Başvuru Rehberi, <https://kumelenme.sanayi.gov.tr/icerik/basvururehberi.pdf> (Erişim Tarihi: 01.12.2013)

Bönte, Werner; “Innovation and Employment Growth in Industrial Clusters: Evidence from Aeronautical Firms in Germany”, **International Journal of the Economics of Business**, No:3, Kasım 2004, s. 259-278

Cansız, Mehmet; **Türkiye’de Kümelenme Politikaları ve Uygulamaları**, Organize Sanayi Bölgeleri Üst Kurulu, Ankara, 2011

Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüklerinin Görev, Yetki, Sorumlulukları ile Hizmet Merkezlerinin Kuruluş Esasları Hakkında Yönetmelik

Çetin, Murat; “Bölgesel Kalkınmada Sosyal Ağların Rolü: Silikon Vadisi Örneği”, **D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt:21 Sayı:1, Yıl:2006, s.12

Ekonomi Bakanlığı; Beyaz Kitap, Türkiye için Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi, 2010

Ekonomi Bakanlığı; Ulusal Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi, Küme Haritalama, Analiz ve Kümelenme Yol Haritaları Sentez Raporu, Mart 2009

Ekonomi Bakanlığı; Bölgesel Rekabet Edilebilirlik Operasyonel Programı Bölgesinde Kümelenme Analizi, Mart 2009

Ekonomi Bakanlığı; Ulusal Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi, Küme Oluşumu-BROP İllerinde Küme Analizleri

Ekonomi Bakanlığı; Ulusal Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi, Küme Oluşumu-Çorum Makine İmalatı İş Kümesi Analizi, Şubat 2009

Ekonomi Bakanlığı; Ulusal Kümelenme Politikasını Geliştirme Projesi, Kayseri Mobilya İş Kümesi Analizi, Şubat 2009

Ekonomi Bakanlığı; Ulusal Kümelenme Politikasını Geliştirme Projesi, Malatya Kayısı İş Kümesi Analizi, Şubat 2009

Ekonomi Bakanlığı; Ulusal Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi Basın Bilgi Notu, http://www.bodto.org.tr/images/other/kumelenme_kapanis_etkinligi_basin_%20bilgi_%20notu.pdf

Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı; Osmaniye - İskenderun Demir - Çelik Sanayisindeki Sektörel Kümelenme Raporu, 2010, http://www.dogaka.org.tr/Icerik/Dosya/www.dogaka.org.tr_208_OF5O11NS_Osmaniy_e_Iskenderun_Demir-Celik_Sanayisindeki_Sektorel_Kumelenme_Raporu.pdf (Erişim Tarihi:05.06.2013)

Dokuzuncu Kalkınma Planı

Dokuzuncu Kalkınma Planı-2007 Yılı Programı

Dokuzuncu Kalkınma Planı-2008 Yılı Programı

Dokuzuncu Kalkınma Planı-2009 Yılı Programı

Dokuzuncu Kalkınma Planı-2010 Yılı Programı

Dokuzuncu Kalkınma Planı-2011 Yılı Programı

Dokuzuncu Kalkınma Planı-2012 Yılı Programı

Dokuzuncu Kalkınma Planı-2013 Yılı Programı

Ekonomi Bakanlığı; Ur-Ge Proje Desteğini Anlatan Özet Sunum; [http://www.ekonomi.gov.tr/upload/EC63B095-F48A-8446_D06A1E3329DFF73A/UR-GE%20Deste%C4%9Fi%20%C3%96zet%20Sunum\(25.06.2013\).pdf](http://www.ekonomi.gov.tr/upload/EC63B095-F48A-8446_D06A1E3329DFF73A/UR-GE%20Deste%C4%9Fi%20%C3%96zet%20Sunum(25.06.2013).pdf) (Erişim Tarihi: 12.11.2013)

Ekonomi Bakanlığı; KOBİ İşbirliği ve Kümelenme Projesi Yönetici Özeti, 2011

Eraslan, İ. Hakkı Eraslan; “Kümelenme Temelli Kalkınma Stratejileri”, **Çerçeve Dergisi**, S.51, Ankara, Haziran 2009

Eraydın, Ayda; “Sanayi Kümelenmelerinin Bölgesel Gelişmenin Ana Amaçları Açısından İrdelenmesi”, **5. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Sanayi Politikasının Yönetişimi Bildiri Kitabı**, TEPAV, Ankara

Erkek, Dilşad- Gülşah Öselmiş; “TR32 Düzey II Bölgesi’nde Kümelenme Yaklaşımı”, Güney Ege Kalkınma Ajansı, 2011

Erkut, Ferda Çağlar; **Kümelenme ve Aydın İlindeki Kümelenme Potansiyeli Olan Alanlar**, (Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011), (Çevrimiçi), <http://tez2.yok.gov.tr/> , (16 Şubat 2013)

Erol, Demet-Kübra Yıldırım; “Türkiye’de Kümelenme Yaşam Döngüsü: OSTİM Medikal Sanayi Kümelenmesi Örneği”, **Verimlilik Dergisi**, S.2, 2013

Europe Innova; **Cluster Policy in Europe A Brief Summary Of Cluster Policies in 31 European Countries. Europe Innova Cluster Mapping Project**, Oxford Research AS, 2008

European Cluster Memorandum-The High Level Advisory Group on Clusters; “**Promoting European Innovation Through Clusters: An Agenda for Policy Action**”, Çevrimiçi, http://www.vinnova.se/upload/dokument/VINNOVA_gemensam/Kalender/2008/Kluste_rkonferens_jan08/European%20Cluster%20Memorandum%20Final.pdf (Erişim Tarihi:16.06.2013)

- Geiblinger, Andreas; “Avusturya’daki Kümelerde Uygulanan İstihdam Politikaları”, 14.10.2013, (e-mail yoluyla görüşme)
- Gençyılmaz, Güneş; “Kümelenme Nedir?”, **PERDER**, İstanbul 2008, S.7
- Görücü, İbrahim; “Çeşitli Ülkelerde İş ve İşçi Bulma Yönetimine Yaklaşımlar İle Türkiye’deki İş ve İşçi Bulma Kurumu Uygulamasının Karşılaştırması”, (Bilim Uzmanlığı Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999) , (Çevrimiçi), <http://tez2.yok.gov.tr/> , (8 Mayıs 2013)
- Gözek, Sadık; **Kümelenme Ve Türkiye’de Kırsal ve Tarımsal Kalkınma Açısından Uygulanabilirliği**, (Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2012), (Çevrimiçi), <http://tez2.yok.gov.tr/> , (15 Ocak 2013)
- Güneş, Erkan; **Turizm Kümelenmesi ve Erzurum Bölgesi Turizm Kümelenme Potansiyeline Yönelik Bir Araştırma**, (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), (Çevrimiçi), <http://tez2.yok.gov.tr/> , (15 Ocak 2013)
- Güneş, M. Özlem; “**Nitelikli İşgücü ve Uluslararası Rekabet Gücü:Türkiye Uygulaması**”, (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), s.37, (Çevrimiçi), <http://tez2.yok.gov.tr/>, (09.04.2013)
- Güreş, Nuriye -Volkan Akgül; “Niş (Niche) Pazarlama ve Hatay Turizmine Yönelik Niş Pazarlama Stratejilerinin Belirlenmesi”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 7, S. 13, 2010
- Humphery, John- Hubert Schmitz; “**Principles for Promoting Clusters & Networks of SMEs**”, UNIDO, Small and Medium Enterprises Programme, Ekim 1995
- INNO Germany AG-European Union; “**Clusters And Clustering Policy: A Guide For Regional And Local Policy Makers**”, 2010, Çevrimiçi, <http://cor.europa.eu/en/Archived/Documents/59e772fa-4526-45c1-b679-1da3bae37f72.pdf>, (Erişim Tarihi:22.05.2013)
- Institute of Development Studies; “**Small Firm Clusters: Working To Reduce Poverty**”, Policy Briefing, Mayıs 2004
- Institute of Developing Economies; “**From Agglomeration to Innovation, Upgrading Industrial Clusters in Emerging Economies**”, Edited by Akifumi Kuchiki and Masatsugu Tsuji, JETRO 2010
- International Labour Conference, “**Conclusions On Skills For Improved Productivity, Employment Growth And Development**” , 2008
- İrhan, H. Bayram; “Kümelenmenin Teorik Temelleri ve İktisadi Etkileri”, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.2, 2010
- İrhan, H. Bayram; “Bölgesel Ekonomilerin Uluslararası İlişkilere Etkisi: Kümelenme Yaklaşımı”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, 2010/2, ss. 6-13
- İzmir Kalkınma Ajansı; İzmir Kümelenme Stratejisinin Geliştirilmesi Projesi - Saha Çalışması Sonuç Raporu, İzmir, 1. Baskı, 2010
- İzmir Kalkınma Ajansı; İzmir Kümelenme Stratejisi 2013-2018, 2012
- Kaygalak, İrfan; **Türkiye’de Sanayi Kümelenmesi: Uşak Örneği**, (Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011), (Çevrimiçi), <http://tez2.yok.gov.tr/> , (08 Mart 2013)
- Keskin, Hidayet; **Kümelenme ve Sektörel Bağlantıları Açısından Isparta İli Orman**

Ürünleri Endüstrisinin Değerlendirilmesi, (Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), (Çevrimiçi), <http://tez2.yok.gov.tr/> , (15 Ocak 2013)

Ketels, Christian ve Örjan Sölvell; **“Clusters in The Eu-10 New Member Countries”**, Europa Inova, s.5, Çevrimiçi, http://cordis.europa.eu/innovation-policy/studies/gen_study16.htm (Erişim Tarihi:07.04.2013)

KOSGEB; KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı (2011-2013)

Kunt, İbrahim Vedat; **KOBİ’lerin Rekabetçi Avantaj Sağlamalarında Kümelenme Stratejisinin Rolü ve Bir Uygulama**, (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), (Çevrimiçi), <http://tez2.yok.gov.tr/> , (16 Şubat 2013)

Kuşat, Nurdan; “Kobi’ler İçin Kümelenmelerin Önemi ve Turizm Sektörü İçin Kümelenmelerin Uygunluğunun Araştırılması”, **Alanya İşletme Fakültesi Dergisi**, 2010

Köcker, Gerd Meier zu; “Clusters in Germany”, Institute for Innovation and Technology, Ekim 2008

MDGIF-İŞKUR; Herkese Yakışır İş BMOP Ulusal Gençlik İstihdam Programı ve Antalya Pilot Uygulaması, “Kamu İstihdam Politikalarının Küme Geliştirme Girişimleri İle Bütünleştirilmesi”

Memişoğlu, Aysun- Tolga Arıcan; “Organize Sanayi Bölgeleri ve Kümelenme”, **Anahtar Dergisi**, S. 281, Ankara 2012

Murat Andaç (Der.); Kamu İstihdam Kurumları, <http://www.csgeb.gov.tr/csgebPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/icdenetim/dosyalar/calisma/iskurulkeuygulamalari>. (Erişim Tarihi: 30.06.2013)

Nazlı, Seçkin; **“Özel İş Aracılığı”**, (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), (Çevrimiçi), <http://tez2.yok.gov.tr/> , (8 Mayıs 2013).

OECD; **Boosting Innovation: The Cluster Approach**, Paris 1999

OECD; Potter, Jonathan-Gabriela Miranda (Ed.); **“Clusters, Innovation and Entrepreneurship”**, 2009

OECD; Temouri, Yama; **“The Cluster Scoreboard: Measuring the Performance of Local Business Clusters in the Knowledge Economy”**, OECD Local Economic and Employment Development (LEED) Working Papers, 2012/13

Onuncu Kalkınma Planı

Onuncu Kalkınma Planı-2014 Yılı Programı

OSTİM İş ve İnşaat Makineleri Kümesi Broşürü

OSTİM Savunma ve Havacılık Kümelenmesi Broşürü

Öcal, Tolga- Hicran Uçar; “Kümelenmelerde Yapısal Değişim ve Rekabet Gücü”, **Sosyal Siyaset Konferansları**, Sayı: 60, 2011/1, (Çevrimiçi), <http://www.iudergi.com/tr/index.php/sosyalsiyaset>, (05 Mart 2013)

Öncel, Sefer; “İstihdam Kurumları ve Kümeler”, 31.10.2013, (e-mail yoluyla görüşme), 28.11.2013, (sözlü görüşme)

Öz, Cihan; “4857 Sayılı İş Kanunu Döneminde İş ve İşçi Bulmaya Aracılık Faaliyetleri”, **TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, C:21, S: 5-6, 2008/Ağustos-Kasım, (Çevrimiçi),

http://www.tuhis.org.tr/dergi/cilt21_sayi5-6/cilt21_sayi5_6_bolum2.pdf (11 Mayıs 2013)

Özdemir, Suna-Filiz Morova İneler; “**Kümelenme, Bölgesel Kalkınma ve Kalkınma Ajansları**”, Çevrimiçi, http://www.izmirkumelenme.org/phocadownload/makale_turkce/kumelenme_izka_bolge_bilimi_ozdemir_ineler.pdf, (Erişim Tarihi: 04.05.2013)

Özgen, Doğukan Buğra; **Küresel Rekabette İnovasyon Ve Bilginin Rolü: Kümelenme Modeli ve Politikaları**, (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), (Çevrimiçi), <http://tez2.yok.gov.tr/>, (01 Şubat 2013)

Pınar, İge; “Rekabet Gücü Yaratmada Turizm Kümelenmeleri”, **III. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı**

Porter, Michael; **Clusters and New Economics of Competition**, Harvard Business Review, November-December 1998

Porter, Michael; **Rekabet Üzerine**, Harvard Business Review, Çev.: Kıvanç Tanrıyar, Optimist Yayınları, Ekim 2010, s.243-319

Redhouse İngilizce-Türkçe Sözlük

Rekabet **Terimleri** **Sözlüğü;**
<http://www.rekabet.gov.tr/File/?path=ROOT%2fDocuments%2fGenel+%C4%B0%C3%A7erik%2frekabetterimleri.pdf> (10.12.2013)

Sayın, Ali Kemal; “Emek Piyasalarını Düzenleyen Uluslararası Normlar”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, S. 48, 2004, s.60-80, Çevrimiçi, <http://www.journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/sosyalsiyaset/article/view/210/201>, (Erişim Tarihi: 14.06.2013)

Sayın, Meral; “**Yerel Ekonomik Kalkınma Modeli Olarak GAP-GİDEM Projesi**”, 2006, Çevrimiçi, http://www.tepav.org.tr/sempozyum/2006/bildiri/bolum5/5_3_sayin.pdf (Erişim Tarihi: 14.03.2013)

Selek, Cihan; “**Türkiye’de İş ve İşçi Bulmaya Aracılık Faaliyetleri ve Özel İstihdam Büroları**”, (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005), (Çevrimiçi), <http://tez2.yok.gov.tr/>, (27.04.2013)

Sölvell, Örjan; “**Clusters Balancing Evolutionary and Constructive Forces**”, Ivory Tower Publishing, Stockholm 2008

The European Cluster Memorandum-The High Level Advisory Group on Clusters; “**Promoting European Innovation Through Clusters: An Agenda for Policy Action**”, Çevrimiçi, http://www.vinnova.se/upload/dokument/VINNOVA_gemensam/Kalender/2008/Klusterkonferens_jan08/European%20Cluster%20Memorandum%20Final.pdf (Erişim Tarihi:16.06.2013)

Timuçin, Deniz; **Türkiye’de Kobi’lerin Rekabet Gücü ve Rekabet Üstünlüğü Sağlamada Kümelenmenin Etkisi**, (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), (Çevrimiçi), <http://tez2.yok.gov.tr/>, (16 Şubat 2013)

Tonkal, Mert Cihan; “**Cari Açığı Önlemede Makro Bir Politika Olarak Kümelenme**”, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ankara 2013

Tonkal, Mert Cihan-Murat Caner Testik; “Küresel Rekabet Edebilirlikte Kümelenme”, **Anahtar Dergisi**, S: 281, Mayıs 2012

Tutar, Filiz, Erdinç Tutar, Mehmet Vahit Eren; “Bölgesel/Yerel Ekonomik Kalkınmanın

Popülerleşen Yeni Aktörü: Kümelenme”, **Akdeniz Üniversitesi Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi**, C.3, S.2, 2011, s.94-116

Türk Dil Kurumu Sözlüğü

Türkiye İş Kurumu Kanunu (4904 Sayılı)

Türkiye İş Kurumu, 7. Genel Kurul Raporu

Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesi (2011-2014)

UNIDO; “**Cluster Development for Pro-Poor Growth: The UNIDO Approach**”, Viyana, 2010

Uşen, Şelale; “**İtalya’da İstihdam Hizmetlerinin Gelişimi, Yasal Düzenlemeler ve Türkiye’deki Mevcut Durum**”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, S.51, 2006, Çevrimiçi, <http://www.journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/sosyalsiyaset/article/view/359/322> (Erişim Tarihi: 16.06.2013)

Wennberg, Karl-Göran Lindqvist; “**The Effect of Clusters on The Survival and Performance of New Firms**”, Small Bus Econ, 2010

Yüce, H. Mustafa; **Kümelenme Olgusu ve Kobiler**, (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2012), (Çevrimiçi), <http://tez2.yok.gov.tr/> , (15 Ocak 2013)

Yücer, Selda; **Türkiye’nin İmalat Sanayinde Sektörel ve Bölgesel Kümelenmelerin Dışsallık Etkileri**, (Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), (Çevrimiçi), <http://tez2.yok.gov.tr/> , (15 Ocak 2013)

Zerenler, Muammer-Rıfat İRAZ; “Japon Yönetim Anlayışı ve Şirket Ağları (Keiretsu) Analizi”

<http://tureng.com/search/clustering>

<http://www.medikalkume.com/tr/content/-medikal-sanayi-kumelenmesi-ara-eleman-yetistirme-projesi/138> (Erişim Tarihi: 10.05.2013)

<http://www.smenetworking.gov.tr/detay.cfm?MID=50> (Erişim Tarihi: 30.05.2013)

<http://www.sanayi.gov.tr/ServiceDetails.aspx?dataID=188&lng=tr> (Erişim: 10.09.2013)

<https://kumelenme.sanayi.gov.tr/Hakkinda.aspx> (Erişim Tarihi: 01.12.2013)

<http://www.kosgeb.gov.tr/Pages/UI/Destekler.aspx?ref=5> (Erişim Tarihi: 27.04.2013)

<http://www.isim.org.tr/tr/hakkimizda/isim-kumesi.html> (Erişim Tarihi: 04.09.2013)

<http://www.ostimkumelenme.org/tr/content/misyon-ve-vizyon/280> (Erişim Tarihi: 04.09.2013)

<http://www.ostimkumelenme.org/tr/content/kume-hakkinda/281> (Erişim Tarihi: 04.09.2013)

<http://www.ostimenerjik.com/tr/content/hakkimizda/506> (Erişim Tarihi: 04.09.2013)

<http://www.medikalkume.com/tr/content/hedeflerimiz/173> (Erişim Tarihi: 13.10.2013)

<http://www.medikalkume.com/tr/default#> (Erişim Tarihi: 13.10.2013)

<http://www.medikalkume.com/tr/content/kume-hakkinda/48> (Erişim Tarihi: 13.10.2013)

<http://www.ekonomi.gov.tr/upload/D955CFA5-D8D3-8566452032DB22F8F2C8/AB%202020%20stratejisi.pdf> (Erişim Tarihi: 05.09.2013)

<http://www.nedirnedemek.com/farmas%C3%B6tik-nedir-farmas%C3%B6tik-ne-demek> (Erişim Tarihi:11.08.2013)

<http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=790C7AE3-19DB-2C7D-3D034B137591651F> (Erişim Tarihi: 04.07.2013)

ÖZGEÇMİŞ

14.05.1984'de Ağrı'da dünyaya gelen Ezgi YILDIZ, ilköğrenimini Adana Mehmet Akif İlköğretim Okulu'nda ve orta öğrenimini Adana Ticaret Odası Anadolu Lisesi'nde tamamladı. 2007 yılında Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme (İng.) Bölümü'nden mezun oldu. Aynı yıl PRO-G Proje, Bilişim Güvenliği ve Araştırma San. Tic. Ltd. Şti.' de Destek Uzmanı olarak başladığı görevini 1,5 yıl sürdürdü. 2010 yılının Ocak ayında Türkiye Vakıflar Bankası Genel Müdürlüğü İç Kontrol Başkanlığına bağlı olarak yürüttüğü İç Kontrolörlük görevinden aynı yılın Aralık ayında ayrıldı ve Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü İstihdam Uzman Yardımcılığı görevine başladı. Halen Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü İş ve Meslek Danışmanlığı Dairesi Başkanlığı'nda görev yapmaktadır.